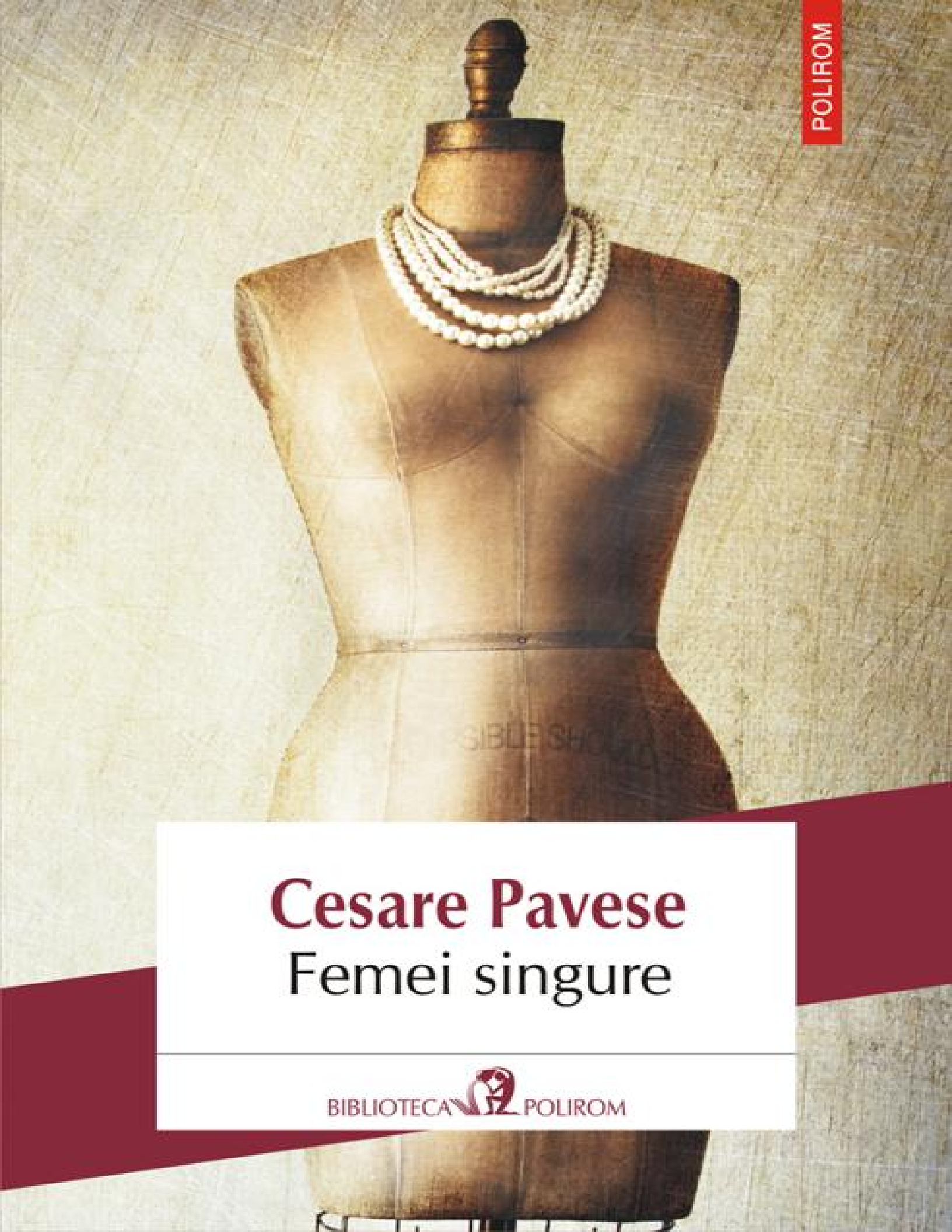

POLIROM

Cesare Pavese

Femei singure

BIBLIOTECA POLIROM

Table of Contents

I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX
XXI
XXII
XXIII
XXIV
XXV
XXVI
XXVII
XXVIII
XXIX
XXX

Cesare Pavese

Femei singure

Traducere din limba italiană de
Florin Chiriţescu

POLIROM
2014

Cesare Pavese, *Tra donne sole*
© 2014 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română
www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53
ISBN ePub: 978-973-46-4744-6
ISBN PDF: 978-973-46-4745-3
ISBN print: 978-973-46-4592-3
Coperta: Carmen Parii
Foto copertă: © Sandralise/Depositphotos.com
Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura eco - un supererou al lumii moderne!
Versiune digitală realizată în colaborare cu Libris.ro

CESARE PAVESE (1908-1950) este unul dintre cei mai mari scriitori italieni ai secolului trecut. Creier al Editurii Einaudi, i-a condus filiala de la Roma pînă după război. Traducător de marcă din literatura de expresie engleză a vremii, a făcut cunoscuţi publicului italian autori ca Gertrude Stein, John Steinbeck, John Dos Passos, Ernest Hemingway, William Faulkner, Herman Melville şi James Joyce. Poet, prozator şi eseist, Pavese este autorul unui jurnal-capodoperă, *Meseria de a trăi*. În limba română i-au mai fost traduse: *Luna şi focurile*, *Casa de pe colină*, *Dialoguri cu Leucò şi alte eseuri*, *Noapte de sărbătoare şi alte povestiri*, *Satele tale*, *Diavolul pe dealuri*, *Vara de neuitat*, *Plaja*.

I

Am sosit la Torino odată cu ultimii fulgi de zăpadă din ianuarie, cum se întîmplă cu saltimbancii şi vînzătorii de nuga. Mi-am amintit că eram în carnaval cînd am văzut pe sub porticuri tarabele şi strălucirea becurilor cu acetilenă, dar nu se făcuse încă întuneric, şi de la gară pînă la hotel am mers iscodind cu privirea, pe după porticuri, chipurile oamenilor. Aerul rece îmi biciuia picioarele şi, obosită cum eram, zăboveam în faţa vitrinelor, mă lăsam îmbrîncită de lume şi mă uitam în jur, strîngîndu-mi blana în jurul umerilor. Mă gîndeam că de acum încolo se mărea ziua şi că în curînd un strop de soare avea să înlăture mizeria de pe jos şi să aducă primăvara.

Şi astfel am revăzut Torino în penumbra porticurilor. Cînd am intrat în hotel nu visam decît o baie fierbinte, să mă întind şi să urmeze o noapte cît mai lungă. Şi aşa aveam de stat cîtva la Torino.

N-am telefonat nimănui şi nimeni nu ştia că trăsesem la hotelul acela. Nu mă aştepta nici măcar un buchet de flori. Fata care mi-a pregătit baia îmi vorbea, aplecată peste cadă, în timp ce eu mă foiam prin încăpere. Sînt lucruri pe care un bărbat, un om de serviciu nu le-ar face. I-am spus să se ducă, mă descurcam şi singură. Fata a îngăimat ceva, privindu-mă şi scuturîndu-şi mîinile. Atunci am întrebat-o de unde era. S-a făcut roşie ca focul şi mi-a răspuns că era veneţiană.

— Se vede, i-am spus; eu sînt torineză. Ţi-ar plăcea să te întorci acasă?

A încuviinţat, dînd din cap cu o privire şireată.

— Atunci gîndeşte-te că aici eu mă întorc acasă, îi zic. Nu-mi strica plăcerea.

— Vă cer iertare, îmi răspunse. Pot să plec?

Cînd am rămas singură, în apa călduţă, am închis ochii, iritată că vorbisem prea mult şi nu avea nici un rost. Căci cu cît

îmi întăresc convingerea că vorbele nu slujesc la nimic, cu atît mi se întîmplă să vorbesc mai mult. Mai ales cu femeile. Dar oboseala şi începutul acela de febră s-au risipit numaidecît în apă şi mi-am adus aminte de ultima dată cînd am fost la Torino – în timpul războiului –, a doua zi după un raid: toate conductele fuseseră aruncate în aer, nici vorbă de baie. Am reflectat cu recunoştinţă: atîta timp cît viaţa îţi mai poate oferi o baie, merită să-ţi dai osteneala să trăieşti.

O baie şi o ţigară. În timp ce fumam ţinînd mîna deasupra apei, am comparat apa aceea, care mă cuprindea şi mă legăna, cu zilele agitate prin care trecusem, cu tumultul atîtor vorbe, cu slăbiciunile mele, cu proiectele pe care întotdeauna le realizasem şi care, iată, în seara aceasta se reduceau la o cadă şi la moleşeala care mă cuprindea. Fusesem ambiţioasă? Am revăzut în minte figurile ambiţioşilor: figuri palide, reţinute, contractate – era oare dintre ele vreuna care să fi fost vreodată destinsă într-o clipă de linişte? Nici măcar în momentul morţii pasiunea aceea nu slăbea. Mi se părea că n-avusesem nicicînd o clipă de destindere. Poate cu douăzeci de ani înainte, cînd mai eram o fetiţă, cînd mă jucam pe stradă şi aşteptam cu inima tremurînd să vină vremea pentru confetti, gherete şi măşti, poate atunci mă putusem lăsa în voia viselor. Dar în anii aceia carnavalul nu însemna pentru mine decît întreceri, nuga şi nasuri de carton. Apoi, odată cu dorinţa mea nestăvilită de-a pleca, de-a vedea, de-a umbla prin Torino, odată cu primele escapade prin ulicioare, împreună cu Carlotta şi cu celelalte fete, şi odată cu emoţia de a ne şti pentru prima oară urmărite, se risipise şi inocenţa mea. Ciudat lucru! În seara acelei zile de Lăsata-secului[1], cînd papa s-a simţit foarte rău, ca apoi să moară, eu am plîns şi l-am urît, gîndindu-mă la sărbătoarea pe care o pierdeam. Numai mama m-a înţeles în seara aceea, m-a luat în rîs şi mi-a spus să nu-i mai stau în picioare, să mă duc să plîng în curte, la Carlotta. Dar eu plîngeam, deoarece faptul că papa era pe moarte mă speria şi mă împiedica în sinea mea să mă bucur din toată inima de carnaval.

Atunci a sunat telefonul. Nu m-am mişcat din cadă pentru că eram fericită cu ţigara mea şi mă gîndeam că, probabil, chiar şi

în seara aceea îndepărtată îmi spusesem, pentru prima oară, că, dacă vreau să fac ceva, să obţin ceva de la viaţă, nu trebuia să mă leg de nimeni, să depind de nimeni, cum eram legată de plicticosul de papa. Reuşisem, iar în clipa de faţă deplina mea plăcere era să mă desfăt în apa călduţă şi să nu răspund la telefon.

Dar, după o vreme, telefonul prinse să zbîrnîie din nou, părînd mînios. Nu m-am dus să răspund, dar am ieşit din apă. M-am şters fără grabă, m-am aşezat cu halatul pe mine şi tocmai îmi întindeam o cremă în jurul gurii cînd a bătut cineva.

— Cine e?

— Un bilet pentru doamna.

— Am spus că nu sînt aici.

— Domnul insistă.

A trebuit să mă ridic şi să răsucesc cheia. Obraznica de veneţiană mi-a întins biletul. L-am parcurs în grabă şi i-am spus fetei:

— Nu vreau să-l văd. Să vină mîine.

— Doamna nu coboară?

Îmi simţeam faţa înţepenită, nu puteam nici măcar să mă strîmb la ea. I-am spus:

— Nu cobor. Vreau un ceai. Spune-i că mîine la amiază.

Cînd am rămas singură, am ridicat receptorul şi l-am pus deoparte, dar s-a auzit numaidecît glasul de la centrală. Vocea se zbătea pe măsuţă, neputincioasă ca un peşte scos din apă. Atunci am ţipat ceva în receptor, că eram eu, dar că voiam să dorm. Mi-a urat noapte bună.

După o jumătate de oră fata nu-mi adusese încă ceaiul. „Aşa ceva se întîmplă numai la Torino“, m-am gîndit eu. Şi am făcut atunci ceva ce nu mai făcusem niciodată, ca şi cum aş fi fost o fată fără minte. Mi-am pus capotul şi am întredeschis uşa.

În coridorul liniştit, tot felul de persoane, oameni de serviciu, domni, obraznica mea, se îngrămădeau în faţa unei uşi. Cineva spunea ceva pe şoptite.

Apoi uşa s-a deschis larg, şi încet, cu multe precauţii, două halate albe au scos o targă. Au tăcut cu toţii şi s-au dat în lături. Pe targă era întinsă o fată – figură umflată şi păr în dezordine – îmbrăcată într-o rochie de seară din tul albastru-deschis, fără

pantofi. Deşi şi genele, şi buzele îi erau moarte, pe chipul ei se ghicea o strîmbătură care fusese ironică. Fără să vreau, am privit sub targă, să văd dacă picura sînge. Am privit feţele celor din jur – erau cele obişnuite: unii îşi răsfrîngeau buzele a nedumerire, alţii parcă rînjeau. Am prins privirea fetei de la camera mea – se ţinea după targă. Peste vocile potolite ale grupului (era şi o doamnă care purta o blană şi-şi frîngea mîinile) s-a ridicat aceea a unui doctor – a ieşit pe uşă, ştergîndu-se pe mîini – şi a declarat că se sfîrşise, să elibereze locul.

Targa a dispărut pe trepte, în jos. Am auzit pe cineva:

— Încet!

Am privit-o din nou pe slujnicuţa mea. Se şi dusese în grabă la un scaun, în capătul coridorului, şi se întorcea cu ceainicul.

— Se simţise rău, ce nenorocire! a spus ea intrînd în camera mea.

Dar îi scăpărau ochii şi n-a putut să se stăpînească. Mi-a povestit tot. Fata venise la hotel de dimineaţă; venea singură de la o petrecere, de la un bal. Se închisese în cameră; nu se mişcase toată ziua. Telefonase cineva, o căutaseră; deschisese un agent de poliţie. O găsise pe fată în pat, pe moarte.

Slujnica vorbea mai departe.

— Să te otrăveşti de carnaval, ce păcat! Şi ai ei sînt atît de bogaţi... Au o vilă grozavă în Piazza d'Armi. Numai printr-o minune mai scapă...

I-am spus că doream altă apă pentru ceai. Şi să nu se mai oprească pe scări.

Dar în noaptea aceea n-am dormit cum sperasem şi răsucindu-mă în pat îmi venea să-mi dau cu pumnii în cap că scosesem nasul pe coridor.

1. În italiană, în original, *giovedi grasso*, ultima zi a carnavalului (n.tr.).

II

A doua zi mi-au adus un buchet de flori; primele narcise. Am zîmbit gîndindu-mă că la Torino nu primisem niciodată flori. Dar nu Torino mi le trimitea. Florile erau expediate din ordinul prostului ăla de Maurizio, care se gîndise să-mi facă o surpriză la sosire. Dar cu toate astea, lucrurile ieşiseră pe dos. „Se întîmplă şi la Roma“, m-am gîndit. Îl vedeam pe Maurizio, neconsolat, hoinărind pe *via* Veneto după ce ne-am despărţit şi, între ultima cafea şi primul aperitiv, completînd formularul de la florăria Fleurop.

M-am întrebat dacă fata din ziua trecută avusese flori în camera ei. Oare sînt şi unii care înainte de-a se omorî se înconjoară cu flori? Poate că în felul acesta capătă curaj. Fata s-a dus să-mi caute o vază, şi-n timp ce mă ajuta să aranjăm narcisele mi-a povestit că ziarele nu spuneau nimic despre tentativa de sinucidere.

— Cine ştie cîte parale au risipit ca să nu afle lumea. Au dus-o într-o clinică particulară... Azi-noapte au făcut ancheta. Trebuie să fie un bărbat la mijloc... Ar trebui să-l bage la puşcărie pe unul care împinge o fată la aşa ceva...

I-am spus că o fată care-şi pierde noaptea la petreceri şi în loc să se întoarcă acasă se duce la hotel ar trebui să ştie să se păzească.

— Da, aşa e, zice fata indignată, vina e a mamelor. De ce nu-şi însoţesc fetele?

— Ce mame? spun eu. Fetele astea au stat întotdeauna împreună cu mamele lor, sînt crescute în puf şi au văzut lumea numai pe fereastră. Iar cînd e la o adică, nu ştiu cum să se ţină singure pe picioare şi cad rău.

Mariuccia a început să rîdă ca şi cum ar fi vrut să-mi dea de înţeles că ea ştia cum să se ţină pe picioare singură. Am dat-o afară şi m-am îmbrăcat. Vremea era liniştită şi pe străzi era frig.

Noaptea plouase peste noroiul de pe jos şi acum soarele intra pe sub porticuri. Torino părea un oraş nou, un oraş terminat chiar atunci, iar lumea alerga şi se zărea în el ca din întîmplare, preocupată parcă de ultimele lucruri care mai trebuiau făcute, ca apoi să se întîlnească cu toţii. M-am plimbat prin faţa palatelor din centru, privind marile magazine care-şi aşteptau primul client. Nici una dintre vitrinele şi firmele acelea nu mai era modestă şi familiară, cum mi le aminteam. Nici cafenelele, nici casieriţele, nici chipurile oamenilor. Numai soarele cu razele sale piezişe şi aerul, care picura, nu se schimbaseră.

Şi nimeni nu se plimba, toţi păreau ocupaţi. Pe stradă oamenii nu trăiau, erau doar în trecere. Îmi amintesc că odată, parcurgîndu-le cu uriaşa mea cutie sub braţ, străzile acelea din centru îmi apăruseră un regat al oamenilor voioşi şi petrecăreţi, cum îmi imaginam atunci staţiunile climaterice. Cînd doreşti din toată inima un lucru, ai impresia că-l vezi peste tot. Şi toate astea numai ca să mă chinuie, ca să-mi lege de picioare pietre de moară. „Şi în definitiv, m-am întrebat eu, ce-i lipsea caraghioasei aceleia care a luat ieri Veronal?“ Era vorba de un bărbat... De copile sînt proaste. Veneţiana mea avea dreptate.

M-am întors la hotel şi mi-a apărut înainte figura neaşteptată şi descărnată a lui Morelli, cel care-mi trimisese biletul. Uitasem de el.

— Cum aţi reuşit să daţi de mine? l-am întrebat rîzînd.

— A, nu-i cine ştie ce. Am aşteptat.

— Toată noaptea?

— Toată iarna...

— Vreţi să spuneţi că aveţi timp.

Pe bărbatul acesta îl văzusem mereu în costum de baie pe plajele romane. Avea păr pe pieptul său slab, un păr cenuşiu, aproape alb. Acum, cravata de mătase şi vesta de culoare deschisă făceau din el un altul.

— Ştiţi că sînteţi tînăr, domnule Morelli? i-am spus.

S-a înclinat şi m-a invitat la masă.

— V-au spus aseară că nu ies?

— Atunci să prînzim aici, mi-a răspuns.

Tipii aceştia care glumesc fără să rîdă niciodată nu-mi displac. Într-o oarecare măsură te subjugă şi tocmai pentru aceasta în prezenţa lor te simţi sigură.

— Accept, i-am răspuns. Cu condiţia să-mi povestiţi ceva amuzant. Cum merge carnavalul?

Cînd ne-am aşezat, nu mi-a vorbit despre carnaval. Nici măcar despre el nu mi-a vorbit. Mi-a vorbit, fără să zîmbească, despre un salon din Torino – a spus numele, era vorba de nobili – unde se întîmplase că anumiţi domni din lumea mare, în aşteptarea amfitrioanei, se dezbrăcaseră în izmene şi apoi se aşezaseră din nou în fotolii, fumînd şi discutînd. Amfitrioana, uluită, trebuise să se convingă astfel că jocul acesta era acum la modă, o dovadă de spirit, şi glumise îndelung cu oaspeţii.

— Vedeţi, doamnă Clelia, mi-a spus Morelli, Torino este un oraş bătrîn. Oriunde în altă parte năstruşnicia aceasta ar fi făcut-o copilandrii, studenţii ori funcţionarii mărunţi. Aici, în schimb, o fac nişte oameni în vîrstă, înalţi demnitari şi ofiţeri superiori. E un oraş vesel…

Fără să-şi piardă calmul s-a înclinat spre mine şi mi-a şoptit:

— Individul chel, de colo, e un…

— Nu cumva mă luaţi drept contesa aceea? l-am întrebat încîntată. Şi eu sînt din Torino.

— Oh, dumneavoastră nu sînteţi croită astfel, o ştiţi foarte bine.

Nu era chiar un compliment. L-am revăzut cu părul lui cărunt pe piept.

— V-aţi dezbrăcat şi dumneavoastră? l-am întrebat.

— Dragă doamnă Clelia, dacă doriţi să fiţi prezentată în salonul acela…

— Ce-ar putea să facă acolo o altă femeie?

— Ar învăţa-o pe amfitrioană să se dezbrace chiar dînsa… Pe cine cunoaşteţi la Torino?

— Indiscret!… Singurele flori pe care le-am primit la Torino au sosit ele la Roma.

— Vă aşteaptă cineva la Roma?

Am ridicat din umeri. Vicleanul acela de Morelli îl cunoştea pe Maurizio. Ştia chiar că mă distram fără oprelişti, dar banii pe care-i cheltuiam la plajă erau ai mei.

— Sînt liberă, i-am răspuns. Nu cunosc decît o obligaţie, aceea pe care ţi-o impune un fiu sau o fiică. Şi, din nefericire, n-am copii.

— Dar dumneavoastră aţi putea fi fata mea... sau nu sînt chiar atît de bătrîn?

— Ba eu sînt prea bătrînă.

În sfîrşit s-a înseninat la faţă şi a zîmbit, cu ochii lui cenuşii şi vii. Fără să-şi mişte buzele, fără să facă vreo strîmbătură, a fost cuprins de bucurie şi m-a privit atent şi cu plăcere. Cunoşteam şi asta. Nu era omul care să se ataşeze de o copilă.

— Dumneavoastră, care cunoaşteţi atît de bine hotelul acesta, i-am spus, povestiţi-mi despre scandalul de ieri. O ştiţi pe fată?

M-a privit din nou cu atenţie şi a clătinat din cap.

— Îi cunosc tatăl, mi-a spus, e un om aspru. Tenace. Un soi de bizon. Fabrică motociclete şi aleargă prin ateliere în salopetă.

— Am văzut-o pe mamă.

— N-o cunosc pe mamă. Oameni serioşi. Dar fata e nebună.

— Chiar nebună?

Morelli s-a întunecat iar la faţă.

— Cine a încercat o dată nu se lasă.

— Ce spune lumea?

— Nu ştiu, mi-a răspuns. Nu-mi plec urechea la asemenea vorbe. Sînt ca şi vorbele care circulă în timp de război. Totul e posibil. La mijloc poate fi un bărbat, o neplăcere ori vreo trăsnaie. Dar cauza cea adevărată e una singură.

Şi-a ciocănit fruntea cu degetul. Apoi a zîmbit din nou, cu ochii. A întins mîna spre portocale şi mi-a spus:

— V-am văzut întotdeauna mîncînd fructe, doamnă Clelia. Asta e adevărata tinereţe. Lăsaţi florile celor de la Roma.

Individul acela chel de care am pomenit a urlat ceva chelnerului, a azvîrlit şervetul pe masă şi a plecat, gras şi solemn. S-a-nclinat spre noi. Eu i-am rîs în nas; impasibil, Morelli i-a făcut un semn cu mîna.

— Omul, a observat el, este singurul animal care cîştigă ca să se îmbrace.

Cînd s-a adus cafeaua, nu mă întrebase încă ce făceam la Torino. Probabil ştia şi nu mai era nevoie să-i spun. Dar nu m-a întrebat nici măcar dacă stam mult sau puţin. Asta îmi place la oameni. Să nu te descoasă.

— Doriţi să ieşim în seara asta? m-a întrebat. Torino noaptea.

— Mai întîi trebuie să-mi arunc privirea prin Torino ziua. Lăsaţi-mă să mă aranjez. Locuiţi aici, în hotelul acesta?

— De ce nu veniţi la mine acasă?

Trebuia să-mi spună şi asta. Am lăsat propunerea lui să cadă, ca şi cum ar fi fost vorba de un preţ imposibil. I-am spus să treacă, dacă doreşte, să mă ia pe la nouă.

El a spus din nou:

— Pot să vă găzduiesc în casa mea.

— Ce prostie! am zis. Nu sîntem copii. O să vin într-o zi să vă vizitez.

În după-amiaza aceea am hoinărit de una singură, şi el m-a dus seara la un bal mascat.

III

Seara, cînd m-am întors din oraş, Morelli, care mă aştepta în hol, a observat că ieşisem în pardesiu, fără blană. L-am poftit să urce şi în timp ce mă pregăteam l-am întrebat dacă îşi petrecea zilele la hotel.

— Nopţile mi le petrec acasă, mi-a răspuns.

— Adevărat? Vorbeam prin oglindă, cu spatele întors la el. Pe la moşiile dumneavoastră mai treceţi vreodată?

— Trec cu trenul, cînd mă duc la Genova. Soţia mea locuieşte acolo. În anumite împrejurări nu sînt sacrificate decît femeile.

— Chiar măritate?

L-am auzit rîzînd.

— Nu numai acelea, a suspinat el. Sînt mîhnit, doamnă Clelia, că trebuie să tot umblaţi îmbrăcată în salopetă ca să-i supravegheaţi pe zugravi... Totuşi locul acela din *via* Po nu-mi place. Oare ce credeţi că o să puteţi vinde aici?

— Cu timpul Torino primeşte orice.

— Oraşele îmbătrînesc ca şi femeile...

— Pentru mine nu are mai mult de treizeci de ani. Treizeci şi patru, să zicem... Dar n-am ales eu *via* Po. Au ales-o cei de la Roma.

— Se vede.

Am plecat. Mi-a plăcut că Morelli, care pricepea totul, nu pricepuse de ce în ziua aceea ieşisem în pardesiu. M-am gîndit la asta cînd am urcat în taxi, m-am gîndit şi după. Cred că în haosul de la balul acela mascat, zăpăcită de *cherry,* de *kummel* şi de prezentările care mă aduseseră într-o stare de surescitare şi deprimare, i-am spus. În loc de *via* Po, mă dusesem la coafor. Un mic coafor, la doi paşi de hotel, şi în timp ce mi se usca părul, de după paravanul de sticlă auzeam vocea ascuţită a manichiuristei povestind cum se sculase în dimineaţa aceea din pricina mirosului de lapte dat în foc.

— Ce scîrbă! Nici măcar pisica nu suportă aşa ceva. Diseară trebuie să spăl cuptorul.

Asta mi-a fost de ajuns ca să-mi închipui o bucătărie cu un pat desfăcut, geamurile care dau în balcon – murdare, scările întunecoase, săpate parcă în ziduri. Plecînd de la coafor nu m-am gîndit la curtea aceea veche, şi m-am întors la hotel, am lăsat blana şi mi-am pus pardesiul. Trebuia să mă întorc în *via della Basilica* şi poate că cineva tot m-ar fi recunoscut; nu voiam să par nimănui cu nasul pe sus.

O pornisem; mai întîi cutreierasem cartierul. Cunoşteam casele, cunoşteam magazinele. Mă prefăceam că mă opresc să privesc vitrinele, dar, în realitate, ezitam; mi se părea cu neputinţă să fi copilărit prin locurile acelea şi odată cu asta încercam un fel de teamă că nu mai sînt eu. Cartierul era mult mai murdar decît mi-l reaminteam. Sub porticul piaţetei am văzut prăvălia bătrînei negustorese de plante medicinale; acum era acolo un omuleţ slab, dar săculeţii cu seminţe şi mănunchiurile de ierburi erau aceleaşi. De aici, în după-amiezile de vară, venea un parfum pătrunzător, de cîmpie şi de medicamente. Ceva mai încolo, bombele sfărîmaseră o ulicioară. Oare Carlotta, fetele, Lungo...? Sau poate copiii Piei? Dacă bombele ar fi făcut un singur gol din tot cartierul acela ar fi fost mult mai uşor să-ţi plimbi amintirile pe acolo. Am apucat-o pe străduţa interzisă, am trecut de uşile în carouri. De cîte ori trecusem în goană prin faţa uşilor acestea! În după-masa aceea, cînd îl privisem drept în ochi pe un soldat care ieşea de acolo încruntat, cum fusese? Iar cînd venise vîrsta la care aş fi putut îndrăzni să vorbesc despre asta, asemenea lucruri nu-mi mai provocau teamă, ci furie şi scîrbă, şi la atelier mă duceam atunci în altă parte, aveam prieteni şi ştiam pentru ce munceam.

Ajunsesem în *via della Basilica* şi nu avusesem curaj. Am trecut prin faţa curţii, am ridicat ochii, am zărit bolta joasă şi balcoanele. Şi aşa ajunsesem în *via* Milano. Imposibil să mă întorc. Plăpumarul mă privea din uşă.

Cîte ceva din toate astea i-am spus lui Morelli în hărmălaia din local, spre dimineaţă, cînd sleiţi beam şi discutam ca să ne mai ţinem pe picioare o vreme. Spuneam:

— Lumea asta care dansează şi se îmbată s-a născut fericită, domnule Morelli. Au avut servitori, guvernante, lachei. Au avut parte de vilegiaturi, de favoruri. Grozavă forţă! Care dintre ei ar fi fost în stare ca din nimic, dintr-o curte care nu e decît o groapă, să ajungă pînă la acest bal mascat?

Şi Morelli mă bătea cu palma pe braţ şi spunea:

— Curaj. Am ajuns. Dacă va fi nevoie vom ajunge pînă acasă.

— E uşor, spuneam eu, pentru fetele şi doamnele din lumea mare să se îmbrace cum sînt îmbrăcate. N-au altceva de făcut decît să ceară. Nici măcar nu trebuie să-i facă vînt amicului. Pe cuvînt că prefer să le îmbrac pe tîrfele adevărate. Ele, cel puţin, ştiu ce-i aia munca.

— Se îmbracă şi tîrfele? întreba Morelli.

Mîncasem şi dansasem. Cunoscusem lume multă.

Lui Morelli îi striga mereu cîte unul din spate: „După asta ne vedem!“ Cîte-o figură şi cîte un nume le-am recunoscut: era lume care, la Roma, trecuse prin salonul nostru de probe. Am recunoscut şi o rochie: o rochie lungă cu malacof a unei contese care avea la noi manechinul ei. Chiar eu o expediasem cu cîteva zile înainte. O mică doamnă cu volane mi-a adresat chiar un mic surîs; s-a întors şi cavalerul ei; l-am recunoscut şi pe el; se căsătoriseră cu un an înainte, la Roma. În semn de salut bărbatul s-a desprins – era un diplomat deşirat şi blond –, apoi a urmat un ghiont: presupun că soţia l-a chemat la ordine, amintindu-i că eu eram croitoreasa. Şi aşa a început să-mi fiarbă sîngele. Pe urmă a urmat o colectă pentru orbi săraci: un domn în smoching, cu o beretă de hîrtie roşie pe cap a ţinut un discurs glumeţ despre orbi şi despre surzi, şi două doamne legate la ochi au pornit-o prin sală prinzîndu-i pe bărbaţi, care dădeau cîte ceva şi apoi puteau să le sărute. Morelli a dat şi el bani. Apoi orchestra a început să cînte din nou şi un grup a pornit să facă tărăboi, să cînte şi să se fugărească. Morelli s-a întors la măsuţa noastră cu o doamnă grasă, îmbrăcată în lamé trandafiriu – ca burta unui peşte –, cu un tinerel şi o doamnă mai tînără care tocmai terminaseră de dansat şi s-au lăsat să cadă dintr-odată pe divan. Bărbatul s-a ridicat însă numaidecît.

— Prietena mea Clelia Oitana, a spus Morelli.

Doamna cea grasă s-a aşezat şi m-a privit făcîndu-şi vînt. Cealaltă, într-o rochie liliachie cu decolteu aderent, mă şi cercetase cu ochii din cap pînă-n picioare şi i-a surîs lui Morelli care-i aprindea ţigara.

Nu-mi amintesc ce-au vorbit la început. Urmăream surîsul acela al tinerei. Avea aerul că mă cunoştea de cînd lumea şi mă ironiza pe mine, pe Morelli, pe toţi, deşi în clipele acelea nu privea decît fumul ţigării sale. Cealaltă rîdea şi îndruga la prostii. Tînărul m-a invitat la dans. Am dansat. Se numea Fefe. Mi-a spus cîte ceva despre Roma, a încercat să se lipească de mine, să mă strîngă, m-a întrebat dacă chiar Morelli era cavalerul meu. I-am răspuns că nu eram cal. Rîzînd, el m-a strîns atunci şi mai tare. Probabil că băuse mai mult decît mine.

Cînd ne-am întors n-am mai găsit-o decît pe doamna cea grasă care îşi făcea vînt mai departe. Morelli plecase să dea o raită. Burta de peşte l-a expediat pe tinerel, plictisit, să caute ceva, apoi m-a bătut pe genunchi cu mînuţa ei şi m-a privit maliţios. Sîngele a început din nou să-mi fiarbă.

— Dumneavoastră eraţi la hotel, a bîlbîit ea, cînd biata Rosetta Mola s-a simţit rău ieri-noapte?

— Oh, o cunoaşteţi? Cum se simte? am întrebat-o numaidecît.

— Se spune că e în afara pericolului – şi a clătinat din cap oftînd. Şi, ia spuneţi, aţi dormit cu adevărat în hotelul acela? Ce copilării! Aţi stat închisă toată ziua? Sînteţi într-adevăr singură?

Ochii ei umflaţi şi vii sfredeleau ca nişte burghie. Ar fi vrut să se stăpînească, dar nu izbutea.

— Închipuiţi-vă că noi o văzuserăm chiar în noaptea balului. Părea liniştită… Oameni atît de distinşi. A dansat mult…

L-am văzut pe Morelli apropiindu-se.

— …Şi, ascultaţi, aţi văzut-o după aceea? Se zice că tot mai era îmbrăcată de seară.

Am mormăit cîteva vorbe la întîmplare: nu văzusem nimic. Se strecura ceva viclean în tonul bătrînei, ceva care m-a făcut să tac. Chiar şi numai de ciudă n-aş fi vorbit. Soseau şi ceilalţi, Morelli, bruneta în liliachiu, antipaticul acela de Fefe. Dar bătrîna, zgîindu-şi ochii ei vicleni şi umflaţi, spuse totuşi:

— Speram că totuşi aţi văzut-o... Îi cunosc pe ai ei... Ce nenorocire! Să vrea să se omoare! Prin ce zi a trecut... Ceea ce-i sigur e că în patul acela numai rugăciuni n-a spus.

Bruneta fuma ghemuită pe divan şi mi-a spus, privindu-ne amuzată:

— Adele vede numai sexul peste tot. Şi după ce a aspirat fumul: Dar nu mai e la modă... Doar slujnicele şi croitoresele mai vor să se omoare după o noapte de dragoste...

— O noapte şi o zi, a spus Fefe.

— Prostii. N-ar fi ajuns nici trei luni... După părerea mea era pilită şi a greşit doza...

— Probabil, a spus Morelli. Ba e chiar sigur. S-a înclinat spre grăsană. N-a îmbrăţişat-o, ci i-a atins doar umărul, şi au plecat, el glumind, ea săltînd.

Bruneta s-a răsucit în norul de fum, mi-a aruncat o privire şi a lăudat fantezia rochiei mele. A spus că la Roma era mult mai uşor să te îmbraci.

— Altă societate acolo, nu e atîta amestecătură. Dumneavoastră v-aţi făcut-o?

M-a întrebat aşa, cu aerul ei nemulţumit şi batjocoritor.

— N-am vreme să-mi fac rochii, i-am răspuns scurt. Sînt mereu ocupată.

— Faceţi vizite? m-a întrebat. Vă duceţi la cutare? Dar la cutare? nu mai termina cu numele.

— Şi la unul şi la altul, i-am spus eu, nu-şi plătesc ziua datoriile pe care le fac noaptea. Iar doamna aceea, am continuat, cînd îi aduc la plată prea multe facturi, dispare şi se duce la Capri...

— Grozav! a strigat bruneta. Ce simpatici!

Au chemat-o din sală; venise nu ştiu cine, ea s-a sculat, s-a scuturat de scrum şi a plecat iute.

Am rămas singură cu Fefe care mă privea prostit.

— Ţi-e sete, tinere, de ce nu dai o raită?

Îmi explicase mai înainte că sistemul lui de băut era să umble pe la diferite mese, să recunoască peste tot pe cîte cineva şi să accepte un păhărel. „Se amestecă băuturile, dar răbdare! spunea rînjind. Dansînd, se bate bine cocktailul.“

L-am expediat. Morelli s-a întors şi mi-a adresat zîmbetul lui uscat.

— V-au plăcut doamnele? m-a întrebat.

Abia atunci mi-am dat seama că puţin îmi păsa de petrecere, şi prezenţa lui m-a făcut să-mi descarc sufletul.

IV

Dar înainte de a ne despărţi, în noaptea aceea, Morelli mi-a spus ceva. Mi-a spus că aveam prejudecăţi – una singură, dar mare: credeam că a munci şi a te descurca în viaţă, sau chiar numai pentru a-ţi cîştiga pîinea, are tot atîta preţ – pentru o proastă, fireşte – cît are să te naşti într-o familie nobilă. Mi-a spus că, vorbind cu ciudă de anumite bogăţii, dădeam impresia că mă revoltam împotriva plăcerii înseşi de a trăi.

— În fond, mi-a spus el, dumneavoastră, Clelia, n-aţi vedea cu ochi buni nici măcar un cîştig la *Sisal*[1].

— De ce nu? l-am întrebat.

— Fiindcă ar fi tot aşa cum te-ai naşte într-o familie nobilă. Ar fi o întîmplare, un privilegiu…

N-am răspuns, eram obosită, l-am tras de mînă. Morelli a spus:

— Şi apoi este vreo diferenţă între a nu face nimic pentru că eşti prea bogat şi a nu face nimic pentru că eşti prea sărac?

— Bine, dar unul care ajunge prin sine…

— Asta e, a spus Morelli, a ajunge! Un program sportiv. Şi-a strîmbat uşor buzele. Sport înseamnă să renunţi şi să mori repede. De ce oare cine poate n-ar trebui să întindă mîna pe stradă ca să-şi cîştige pîinea zilnică? E întotdeauna necesar să fi suferit şi să fi ieşit dintr-o groapă?

Nu răspundeam şi-l trăgeam de mînă.

— Dumneavoastră urîţi plăcerea altora, doamnă Clelia, ăsta-i adevărul. Faceţi rău. Vă urîţi singură. Şi v-aţi băgat în cap că vă trageţi dintr-o rasă aparte. Fiţi veselă, lăsaţi mutra asta acră. Plăcerea altora e şi plăcerea dumneavoastră…

A doua zi m-am dus în *via* Po, fără să mă anunţ, fără să telefonez antreprenorilor. Nu ştiau că sosisem deja la Torino; doream să am o impresie precisă despre ce se făcuse şi cum se făcuse. Cînd am apucat pe strada lată şi am văzut în capăt

dealul pătat de zăpadă şi biserica *Gran Madre,* mi-am amintit că eram în carnaval. Şi aici erau tarabe cu nuga, cu trompete, cu măşti şi stele căzătoare care umpleau arcadele porticelor. Era dis-de-dimineaţă, dar lumea se şi îmbulzea spre piaţa din capăt, unde se află bărcile cele mari.

Strada era şi mai largă decît mi-o aminteam. Războiul deschisese o gaură înspăimîntătoare, sfîrtecînd trei sau patru palate. Părea o imensă piaţă, o prăbuşire de pămînt şi pietre unde creşteau cîteva smocuri de iarbă şi te făcea să te gîndeşti la cimitire. Magazinul nostru era aici, la marginea gropii, înălbit de var şi fără pervazuri, în construcţie.

Am găsit acolo doi decoratori, aşezaţi pe pămînt, cu chipiuri de hîrtie albă pe cap. Unul dintre ei amesteca nişte alb de plumb într-un bidon; celălalt se spăla pe mîini într-un bazin murdar de var. M-au privit cînd am intrat fără să se tulbure. Al doilea avea o ţigară la ureche.

— Inginerul constructor, mi-au spus, nu vine la ora asta.

— Dar cînd vine?

— Înainte de-a se însera nu vine. Are o lucrare la *Madonna di Campagna.*

I-am întrebat dacă ei erau toată echipa. Mi-au privit şoldurile cu oarecare interes, fără să ridice prea mult ochii. Am bătut din picior.

— Cine e mai mare peste voi?

— Era pe-aici, a răspuns primul. S-o fi dus în piaţă. Apoi a întors capul să se uite în bidon.

— Du-te de-l cheamă pe Becuccio.

A sosit şi Becuccio: un băiat în pulover, cu pantaloni militari. A priceput numaidecît cum stau lucrurile, era băiat isteţ. A strigat la cei doi să termine pardoseala. M-a dus să văd încăperile, mi-a explicat ce se făcuse. Mi-a spus că pierduseră o grămadă de timp pentru că de mai multe zile aşteptau electricieni. N-avea nici un rost să termine rafturile dacă nu se ştia pe unde treceau firele. Constructorul le vrea acoperite; firma era de părere că nu. Îl priveam în timp ce vorbea: era îndesat, avea părul creţ, zîmbea şi-şi arăta dinţii. La încheietura mîinii avea o brăţară de piele.

— De unde-i pot telefona constructorului?

— Lăsaţi pe mine, a spus numaidecît.

Eram cu pardesiul, nu cu blana. Am traversat *via* Po. M-a dus într-o cafenea unde casieriţa l-a privit cu un surîs vizibil. Cînd au răspuns la telefon, mi-a întins receptorul. Vocea groasă şi mîrîită a constructorului a scăzut numaidecît cînd i-am spus că eram eu. S-a plîns că de la Roma nu-i răspunseseră la o scrisoare, a pomenit pînă şi de *Genio Civile*[2]; i-am tăiat avîntul şi i-am spus să vină pînă într-o jumătate de oră. Becuccio mi-a zîmbit şi mi-a ţinut uşa.

Mi-am petrecut toată ziua în miros de var. Am revăzut proiectele şi scrisorile pe care constructorul le-a scos dintr-o taşcă de piele. Cu două lăzi, Becuccio ne făcuse un birou la primul etaj. Am luat notă de lucrările care trebuiau efectuate imediat, am calculat scadenţele, am vorbit cu omul care se ocupa de instalaţii. Se pierduse mai mult de o lună.

— Cît o să dureze carnavalul… spunea constructorul.

I-am retezat-o spunînd că la sfîrşitul lunii voiam să fie gata magazinul.

Am cercetat din nou scadenţele. Îl întrebasem mai înainte pe Becuccio şi-mi făcusem o părere. Chiar şi cu omul de la instalaţii căzusem de acord. Constructorul a trebuit să se supună.

Între o discuţie şi alta străbăteam camerele goale unde zugravii lucrau acum în picioare. Mai apăruse o pereche din curte. Coboram şi urcam o scară urîtă şi fără balustradă, plină de mături şi de borcane, şi mirosul de var – un miros tare, de munte – mi se suia la cap ca şi cînd ar fi fost vorba de un palat al meu. Printr-o fereastră goală de la mezanin am zărit *via* Po, sărbătorească şi populată la ora aceea. Era în amurg. Mi-am amintit de ferestruica primului meu atelier prin care pîndeam înserarea, dînd ultimele împunsături de ac şi mînată de dorinţa fierbinte de a veni cît mai repede ora aceea ca s-o zbughim afară, fericite. „Lumea e mare“, mi-am spus cu voce tare, fără să ştiu prea bine de ce. Becuccio aştepta discret în umbră.

Îmi era foame. Eram obosită după balul din ziua trecută, şi Morelli mă aştepta, probabil, la hotel.

Fără să dau nici o dispoziţie pentru a doua zi, am plecat. Am umblat o jumătate de oră prin mulţime. N-am pornit-o spre

Piazza Vittorio, vuind de orchestre şi de întreceri. Mi-a plăcut întotdeauna să adulmec carnavalul pe străduţe şi în penumbră. Mi-am amintit de multe serbări romane, multe lucruri îngropate, multe nerozii. Din toate astea nu rămînea decît Maurizio, zănaticul acela de Maurizio, un sentiment de echilibru şi pacea aceea. Rămînea, de asemenea, că hoinăream acum, stăpînă pe mine, liberă să cutreier prin Torino, să mă opresc unde vreau şi să hotărăsc ce poftesc pentru a doua zi.

Umblînd, mi-am dat seama că-mi aminteam de acea seară, de acum şaptesprezece ani, cînd părăsisem Torino, cînd hotărîsem că cineva poate să iubească şi pe altcineva mai mult decît pe sine, deşi chiar eu ştiam bine că voiam doar să plec, să ies în lumea largă, şi-mi trebuia o scuză, un pretext pentru a face pasul. Ce prostie, ce voioasă inconştienţă la Guido, cînd crezuse că are să mă ia cu el şi are să mă susţină; ştiam toate astea încă dinainte. L-am lăsat să facă, să încerce, să se zbată. Ba chiar l-am ajutat; ieşeam prima de la lucru ca să-i ţin de urît. Mutra mea acră, reaua mea voinţă – cum spunea Morelli. Rîsesem şi-l făcusem să rîdă trei luni pe Guido al meu: servise oare la ceva? Nici măcar să mă planteze nu fusese în stare. Nu poţi iubi pe cineva mai mult decît pe tine însuţi. Cine nu se salvează singur nu e salvat de nimeni.

Dar aici Morelli nu se înşela – cu toate acestea, eram datoare să fiu recunoscătoare acelor zile. Oriunde ar fi fost, viu sau mort, îi datoram lui Guido norocul meu şi el nici măcar nu ştia. Rîsesem de frazele lui extravagante, de felul lui de a îngenunchea pe covor mulţumindu-mi că sînt în întregime a lui şi că-l iubesc, şi-i spuneam:

— N-o fac dinadins.

Iar el a spus o dată:

— Binefacerile cele mari le faci fără să-ţi dai seama.

— Tu nu le meriţi, i-am spus.

— Nimeni nu merită ceva, îmi răspunsese.

Şaptesprezece ani. Îmi rămîneau cel puţin tot pe atîţia. Nu mai eram tînără şi ştiam cît valorează un bărbat – chiar şi cel mai bun. Am ieşit din nou printre porticuri şi m-am uitat la vitrine.

1. *S.I.S.A.L.* – societate care organizează pariuri gen Pronosport (n.tr.).

2. Instituţie aparţinînd de primărie, menită să se ocupe cu executarea lucrărilor publice (n.tr.).

V

Seara, Morelli m-a dus într-un salon. Am fost uimită de cîţi băieţi am găsit acolo: se spune mereu că Torino e un oraş de oameni bătrîni. E drept că tinerii şi fetele stăteau deoparte, în grup, ca şi cînd ar fi fost un pîlc de copii, iar noi, cei mari, aşezaţi în jurul unei sofale, ascultam o bătrînă ţîfnoasă, cu o eşarfă şi cu o mantie de velur, povestind nu ştiu ce întîmplare cu o trăsură şi cu Mirafiori. Tăceau cu toţii în faţa bătrînei şi cineva fuma parcă pe furiş. Glăsciorul iritat se oprea cînd intra cineva, aştepta pînă se schimbau convenienţele de rigoare, şi la prima pauză îşi lua povestea de la cap. Picior peste picior, Morelli asculta cu mare atenţie, iar unii dintre domnii aceia fixau covorul, clipind din ochi. Încet, încet, însă, mi-am dat seama că nu era nevoie s-o iei în seamă pe bătrînă. Nimeni n-avea de gînd să-i răspundă. Cîte-o doamnă, răsucită pe jumătate în scaun, sporovăia pe şoptite sau se ridica şi vorbea cu alţii, străbătînd salonul.

Era un salon frumos, cu candelabre împodobite cu briliante şi pardoseală veneţiană, care, unde nu era acoperită cu covorul, răsuna sub picior. Şi în şemineul de lîngă sofa ardea focul. Fără să mă mişc, priveam pereţii, stofele, bomboniere le. Erau cam multe, dar întreaga încăpere era aranjată aşa, ca o casetă, şi nişte perdele grele acopereau ferestrele.

M-am simţit bătută pe umăr, chemată pe nume şi m-am pomenit în faţă cu fiica amfitrioanei, o fată înaltă şi vioaie. A schimbat cu mine cîteva cuvinte şi apoi m-a întrebat dacă-i cunoşteam pe unul şi pe altul.

I-am răspuns cu voce potolită că nu.

— Ştiam că veniţi de la Roma, a strigat rîzînd, în tăcerea neaşteptată, dar ieri aţi cunoscut o prietenă de-a mea. De ce nu recunoaşteţi?

— Ce prietenă?

Cele două, de la bal – pricepusem. Dar stăruinţa aceasta indiscretă mă plictiseşte.

— Nu l-aţi cunoscut nici măcar pe Fefe?

— Mă întreb dacă a putut să-şi aducă aminte. Era beat ca un birjar.

Cu răspunsul acesta am cîştigat-o. A trebuit să mă ridic, s-o urmez în grupul tinerilor aşezaţi în pragul salonului. Mi-a spus cîteva nume: Pupe, Carletto, Teresina. Mi-au strîns mîna foarte serioşi, indiferenţi, şi aşteptau ca cineva să vorbească. Potopul de vorbe cu care mă acoperise blonda pe sofa nu m-a împiedicat nici aici să mă simt o intrusă, deşi ştiam, de mult, că în casele acestea e întotdeauna cineva care se simte şi mai rău. L-am blestemat în sinea mea pe Morelli şi mi-am simţit inima grea: am revăzut viaţa de la Roma, am revăzut balul şi figura mea, în oglindă, în dimineaţa aceea. M-am consolat amintindu-mi de *via della Basilica* şi gîndind că în lume puteam trăi singură şi că, în definitiv, n-aveam să-i mai văd niciodată pe oamenii aceia.

Dar am băgat de seamă că blonda însăşi ne privea prostită şi, mi se pare, dezamăgită. Apoi a spus:

— Hai, spuneţi-vă ceva.

Pentru cei douăzeci de ani pe care-i avea, chiar şi atîta poftă de rîs era puţină. Dar n-o cunoşteam pe Mariella şi încăpăţînarea sa – era nepoata bărînei de pe sofa. A privit în jur şi a exclamat: Unde e Loris? Căutaţi-l pe Loris! Îl vreau numaidecît pe Loris!

Cineva s-a dus să-l caute pe Loris. Ceilalţi au început să vorbească din nou, unele cu genunchii pe scaun, altele aşezate; un tînăr cu un smoc de păr în bărbie se ţinea tare şi-l apăra de fete pe un prieten al lor absent, un anume Pegi, care curăţase în iarna aceea zăpada de pe bulevarde – pentru a se angaja, spunea el; pentru a face pe excentricul, spuneau fetele.

„A se angaja, ce-i asta?“ gîndeam eu, cînd a sosit Loris, mergînd cu capul plecat. Avea la gît un papion negru, era pictor. M-a cuprins bănuiala că importanţa lui pentru lumea aceea i-o dădeau numai papionul acela negru şi sprîncenele lui stufoase. Se uita fioros, ca un taur.

A zîmbit uşor. Mariella s-a lăsat să cadă într-un scaun şi ne-a spus:

— Hai să vorbim despre costume.

Cînd în cele din urmă am înţeles despre ce era vorba – o fată, ţipînd mai tare decît ceilalţi, s-a apucat să-mi explice – m-am prefăcut că nu mă interesează şi am zîmbit impasibilă. Acum vorbeau Mariella şi ceilalţi:

— Fără costume şi fără scene nu se poate.

— Grozave cîntăreţe. Atunci e de preferat Carmen.

— Mai bine să facem un bal costumat.

— Cuvîntul poetic trebuie să răsune în gol.

— Şi dintre voi cine a citit?

Am aruncat o privire către cealaltă parte a salonului unde bătrîna, iritată, vorbea în cercul ei. Domnii, luminaţi de flăcările din cămin, fixau covorul, femeile se agitau şi în mîini apăruseră primele ceşti de ceai.

La noi, Loris a spus tărăgănat:

— Nu-i vorba să refacem vechiul teatru. Nu respectăm pînă-ntr-atît tradiţia. Trebuie să redăm cuvîntul nud al unui text, clar fără punere în scenă nu se poate pentru că şi acum, în camera aceasta, aşa îmbrăcaţi cum sîntem, între pereţii aceştia, facem parte dintr-o punere în scenă pe care ori trebuie s-o acceptăm, ori trebuie s-o respingem. Orice mediu este o punere în scenă, chiar şi lumina…

— Atunci să ne spunem replicile pe întuneric, a strigat o fată.

În timp ce Loris vorbea în felul acela, Mariella s-a ridicat şi a plecat să supravegheze serviciul, apoi a chemat fetele. Am rămas singură cu cîţiva şi cu acel Loris care tăcea şi zîmbea dezgustat.

— Ideea cu întunericul e ceva, a spus cineva.

Noi îl priveam pe Loris care se uita în jos.

— Prostii, a spus o mică doamnă de pe scaun, înfăşurată într-o rochie de atlaz care preţuia mai mult decît multe cuvinte. La teatru te duci să vezi ceva. Daţi sau nu daţi un spectacol?

Avea nişte ochişori libidinoşi, care le rîdeau băieţilor în faţă.

Pictorul n-a binevoit s-o asculte şi, schimbîndu-şi expresia, a spus cu grosolănie că n-avea chef de ceai; ar fi dorit în schimb un păhărel de alcool.

Între timp ceştile au ajuns şi la noi, şi Mariella a pus o sticlă de coniac pe şemineu. M-a întrebat dacă hotărîsem ceva.

— Trebuia să hotărăsc? am întrebat. Habar n-am.

Mariella a ţipat:

— Dar dumneavoastră trebuie să ne ajutaţi! Dumneavoastră care vă pricepeţi la modă!

O mişcare generală dinspre sofa a semnalat că se întîmpla ceva. Toţi s-au ridicat, au făcut loc, Mariella a dat fuga acolo. Bătrîna pleca. N-am auzit ce-a spus, dar o cameristă drăguţă a luat-o de braţ, ea a ciocănit în podea cu bastonul şi s-a întors cu greu să privească în sus, cu ochii vii însă, şi, printre reverenţe, cele două au pornit, încet şi-n mici salturi.

— Bunica vrea să ţinem uşile deschise, ca să ne audă din patul ei, a spus Mariella, întorcîndu-se cu o prospeţime înfloritoare pe chip. Vrea să audă discurile, conversaţia, lumea. Ţine atît de mult la prietenii noştri…

La prima ocazie i-am ţinut calea lui Morelli într-un colţ şi l-am întrebat ce rost avusese să mă aducă acolo.

— V-aţi şi săturat? m-a întrebat el.

— În afară de dumneavoastră, care o puteţi înghiţi pe bătrînă… În orice caz…

— Să nu spuneţi nimic rău despre bătrînă, a spus Morelli. Femei ca această doamnă Clementina se văd destul de rar. Ştiţi oare că doamna Clementina este fiica unei portărese, că a fost actriţă, balerină, întreţinută, şi din cei trei fii pe care i-a făcut bătrînului conte unul a plecat în America, altul este episcop? Ca să nu mai vorbim despre fete…

— Biata de ea! Şi de ce nu se retrage la ţară?

— Fiindcă este plină de spirit. Pentru că-i place să comande la ea acasă. Dumneavoastră, doamnă Clelia, ar trebui s-o cunoaşteţi.

— E aşa de bătrînă… te apucă frica.

— Tocmai de aceea trebuie s-o cunoaşteţi. Dacă ţi-e frică de bătrîni, ţi-e frică de viaţă.

Credeam că m-aţi adus aici ca să-i cunosc pe ceilalţi…

Morelli a privit în salon micile grupuri aşezate, perechile care discutau în fund.

S-a strîmbat şi a mormăit:

— Au şi început să bea?

VI

În seara aceea nu s-a mai vorbit despre punerea în scenă. Vedeam zburătăcind papionul negru al lui Loris, dar îl ocoleam pe departe şi probabil că şi Mariella pricepuse asta deoarece m-a tras în mijlocul unor doamne unde era mama ei şi ne-a pus să vorbim despre modă. Credea că-mi face plăcere? Apoi a adus din nou vorba despre prietena ei de la bal, a spus că ea însăşi vrusese să vină, dar că se simţea încă prea tînără. Mi-au venit în minte targa şi rochia de tul.

— Oh, puteai să vii, a spus bondoaca îmbrăcată în atlaz – nimeni n-a întrecut măsura. Cunosc oameni care, la jumătatea petrecerii, ca să se amuze, au schimbat localul.

— Ca să ajungă mai repede în familie? a întrebat Mariella rînjind.

— Într-adevăr, a spus o altă doamnă.

— Ca s-o facă mai repede lată, a isprăvit Mariella privind în jur.

Doamnele au surîs, scandalizate şi mulţumite. Nu era cîtuşi de puţin proastă Mariella, ea era de fapt cea care ţinea salonul şi în mijlocul unor asemenea discuţii se născu. M-am întrebat dacă ar fi ştiut să se descurce pornind de jos, cum făcuse bunică-sa, în tinereţe. Mi-am adus aminte de ce spusese Morelli şi m-am oprit.

Am vorbit chiar despre Morelli şi despre viaţa pe care o ducea. Cu Roma şi vilele romane şi cu nişte nume răsunătoare în legătură cu asta, le-am redus la tăcere pe doamnele cele mai mofturoase din grup. Am lăsat să se înţeleagă că Morelli era intim în anumite case şi că Roma este singurul oraş din care nu e nevoie să ieşi. Alţii, din alte părţi, sînt cei care vin la Roma. Mariella a bătut din palme şi a spus că se distra de minune şi că într-o zi se va duce la Roma. O doamnă a vorbit despre Anul sfînt.

— Ia uitaţi-vă la nepricepuţii de colo. Ce fac? a spus la un moment dat Mariella. Ce-ar fi să-i ascultăm?

Aşa s-a risipit grupul nostru şi celelalte grupuri s-au strîns în jurul papionului negru al lui Loris care vorbea asaltat de trei sau patru fete. Şi aşa, din joacă, ei şi ceilalţi băuseră tot coniacul şi acum mugeau ca nişte tauri discutînd nu ştiu ce chestie – dacă în viaţă eşti tu însuţi sau trebuie să joci teatru. M-a mirat s-o aud pe o fată slabă – păr buclat, buze groase, ţigară – strigînd numele brunetei de la bal, Momina. „Momina a spus-o, Momina a spus-o!“, zicea ea. Cînd Mariella s-a amestecat în grup şi în jurul ei s-au adunat domnii aceia distinşi, o voce şovăielnică spunea: „Cine face dragoste îşi scoate masca. Rămîne gol“.

În timp ce Mariella se îngrijea de invitaţi, eu m-am întors spre Morelli. Avea aerul satisfăcut, şi privea ca şi cînd ar fi purtat monoclu. I-am surîs complice şi cînd a fost aproape de mine l-am întrebat încet de ce nu-i trimiteau în grădină pe cei mai turtiţi:

— Ar sta în aer curat şi n-ar mai sîcîi pe nimeni.

— Nu se poate, a răspuns el. Dacă trebuie să spună măgării trebuie ca doamnele şi stăpînii casei să le audă. E mai bine aşa.

L-am întrebat cine erau acei copilandri. Mi-a înşirat nume şi a lăsat să se înţeleagă că nu erau toţi oameni de soi, că tineretul era pervertit şi se pervertea, că nu pune problema claselor sociale – la naiba –, dar că după război, ba chiar şi înainte, cine înţelegea ceva din toate astea? După părerea lui te puteai amesteca printre oameni numai cînd ştiai bine cine eşti tu.

— Şi aceştia nu mai ştiu niciodată nici cine sînt, nici ce vor, a spus el. Nici măcar nu se distrează. Nu ştiu să discute: ţipă. Au viciile bătrînilor, dar nu şi experienţa lor…

Eu mă gîndeam la rochia de tul şi eram gata să-i vorbesc despre asta, să-l întreb dacă mai auzise ceva despre fată. N-am făcut-o, am înţeles că în chestii din astea era încăpăţînat, că în ciuda tuturor tertipurilor sale, avea păr pe burtă, încărunţit, îmbătrînea. „Ai vîrsta tatii, mă gîndeam. Ştii atîtea lucruri şi nu ştii nimic. El cel puţin şedea liniştit şi ne lăsa pe noi să facem ce trebuie…“

Acum Morelli se certa cu grupul. Zicea celui cu smocul de păr în barbă că mai bine să înveţe să se poarte cu femeile decît

să discute neghiobii între ei, să înveţe să trăiască, să se maturizeze, iar băiatul voia să-l convingă şi să-l facă să recunoască, fireşte, că în viaţă toţi interpretăm un rol. Nu-l văzusem niciodată pe Morelli atît de scîrbit. Doamnele se amuzau.

Am prins-o din zbor pe Mariella care surîdea cu dezinvoltură unui domn aferat, am tras-o deoparte şi i-am spus că noi, adică eu aş fi vrut să-mi iau rămas-bun şi să-i mulţumesc pentru serată. S-a mirat şi mi-a spus că totuşi vrea să mă revadă, că avea să-mi spună multe lucruri, să mă convingă să fac ceva pentru ei şi că Momina îi şi spusese cît eram de pricepută.

— N-a venit în seara asta, am spus eu într-o doară.

Mariella s-a însufleţit şi a scuzat-o. Mi-a spus că-şi telefonaseră, că Momina nu ştia, că voia să viziteze familia Mola.

— Dumneavoastră ştiţi?... a întrebat coborînd vocea şi ridicînd ochii.

— Da, i-am răspuns. Ce face Rosetta?

Atunci Mariella s-a schimbat la faţă şi, consternată, mi-a spus că dacă o cunoşteam pe Rosetta trebuia să vorbim despre ea, era o biată fată pe care ai ei n-o înţelegeau şi-i făceau viaţa imposibilă, era puternică şi foarte sensibilă, avea absolută nevoie de viaţă, de lucruri, era prea matură pentru vîrsta ei şi că ea acum se temea că prietenia lor n-are să supravieţuiască acelei teribile experienţe.

— Dar ea, fata, ce face?

— Da, da, s-a refăcut, dar nu vrea să ne vadă, nu vrea să vadă pe nimeni. Întreabă doar de Momina şi n-o vede decît pe ea...

— Dacă nu e decît asta... am zis eu. Numai ea să fie bine.

— Se înţelege, dar mi-e teamă că mă urăşte...

Am privit-o. Mica strîmbătură de consternare nu era pentru mine.

— Poate o fi greaţa după Veronal, i-am spus. Cînd cuiva îi e rău la stomac, nu suportă să vadă lume...

— Dar se întîlneşte cu Momina, a sărit Mariella, mi-e ciudă.

„Trebuie să mai creşti, scumpo, am gîndit. În locul tău aş şti să mă stăpînesc mai bine.“

— Rosetta, i-am răspuns eu, n-a înghiţit Veronalul ca să vă necăjească pe dumneavoastră.

Am spus asta cu un zîmbet şi cu o expresie de rămas-bun. Mariella mi-a răspuns numaidecît cu un surîs şi mi-a întins mîna.

I-am salutat pe cei care erau mai aproape. L-am lăsat pe Morelli în cercul său, între papion şi femeiuşti, şi am plecat. Afară burniţa şi am luat un tramvai pe bulevard.

VII

N-au trecut nici două zile, cînd, într-o dimineaţă, Mariella m-a căutat la telefon. Nu mai văzusem pe nimeni şi îmi petreceam tot timpul în *via* Po. Glasul fetei rîdea, insista, suspina volubil. Voia să-i văd pe prietenii ei, să fac asta pentru ea, s-o ajut. Puteam să trec pe la ea în după-amiaza aceea să iau o ceaşcă cu ceai? Sau, mai degrabă, nu voiam să ne abatem o clipă pe la atelierul lui Loris?

— Aşa le-am da puţin curaj, mi-a spus ea. Să vedeţi cît de inimoşi sînt.

A trecut să mă ia în *via* Po, îmbrăcată într-o haină drăguţă de blană, croită ca o cazacă. Casa era dincolo de Pad. Am urmat şirurile de portice din jurul pieţei, şi Mariella, ocolind, n-a aruncat nici măcar o singură privire barăcilor. Eu mă gîndeam că numai cîteva zile reuşiseră să mă înstrăineze de Roma, că la Torino găseam în sfîrşit munca şi tovărăşia celor care n-au plecat niciodată de aici. Chiar şi Maurizio, din dimineaţa sosirii, nu-mi mai trimisese narcise.

Sporovăind, Mariella îmi spunea multe lucruri despre viaţa din Torino şi despre magazine. Văzîndu-le mereu cu ochi de clientă, le cunoştea bine. E greu să apreciezi un magazin după vitrină, dacă n-ai făcut vitrine. Mariella însă se pricepea. Îmi povestea despre bunica ei care şi acum era spaima croitoreselor.

Am ajuns în capătul unei scări murdare care m-a ştirbit. Aş fi vrut să continuăm discuţia. Mariella a sunat.

Toate atelierele pictorilor sînt la fel. În ele domneşte dezordinea din unele prăvălii, dar o dezordine aranjată, studiată. Niciodată n-ai să pricepi cînd lucrează pictorii aceştia; mereu par dezgustaţi de lumină.

L-am găsit acolo pe Loris în patul desfăcut – de data asta fără papion – şi ne-a deschis fata cu părul cîrlionţat. Era îmbrăcată

cu un pardesiu cam jumulit şi a privit-o duşmănos pe Mariella. Fuma. Şi Loris fuma, pipă, şi amîndoi erau îmbufnaţi.

Mariella a rîs cu căldură şi a spus:

— Unde e scăunelul meu?

Loris nu s-a mişcat din pat.

Ne-am aşezat cu aerul că vrem să glumim. Mariella a început vorbăria ei, a întrebat de noutăţi, s-a mirat, s-a dus la fereastră. Negru la faţă, taciturn, Loris abia răspundea. Fata cealaltă, slăbuţă, care se chema Nene, mă studia: Era o fiinţă ciudată, cu buze groase, care putea să aibă douăzeci şi cinci de ani. Fuma cu gesturi nervoase şi îşi rodea unghiile. Zîmbea plăcut, ca o fetiţă, dar felul ei brusc de a fi te plictisea. Era limpede că în sinea ei o considera pe Mariella o proastă.

Eu ştiam ce-o să urmeze. Au început să vorbească de-ale lor, despre oameni pe care nu-i cunoşteam, despre întîmplarea cu un tablou care fusese vîndut mai înainte de a fi terminat şi de care, după aceea, pictorul şi-a dat seama că era foarte terminat şi n-a vrut să-i mai facă nimic, iar clientul îl dorea cu adevărat terminat, iar celălalt nu vrea să mai discute şi să mai ştie nimic. Apoi Nene s-a aprins, şi s-a indignat: se agita, îşi muşca ţigara şi lua cuvîntul din gura Mariellei. Eu ştiu foarte bine că oamenii vorbesc potrivit meseriei pe care o au; dar ca pictorii şi ca toţi cei care stau de vorbă prin cîrciumi nu e nimeni. Înţeleg să vorbească despre pensule, despre culori, despre acuarele – lucruri pe care le folosesc –, dar nu, oamenii ăştia vorbesc încurcat fiindcă aşa le place, şi se întîmplă că sensul anumitor cuvinte nu-l ştie nimeni, căci apare întotdeauna un altul care, cînd nici nu te aştepţi, se ridică împotrivă, zice că nu, că însemnează altceva şi schimbă totul. Sînt aceleaşi cuvinte pe care le întîlneşti şi în ziare cînd se vorbeşte despre tablouri. Eu mă aşteptam ca şi Nene să înceapă să exagereze. Dar n-a fost aşa. Discuta cu vioiciune şi cu mînie, dar nu pierdea acel aer de fetiţă: îi explica Mariellei că nu se lăsa prea repede păgubaşă cînd era vorba să picteze un tablou. Se tutuiau. Loris tăcea, sugîndu-şi pipa. Mariella, căreia nu-i păsa cîtuşi de puţin de tablouri, şi-a dat drumul la un moment dat: de ce n-am vorbi despre piesă? Loris s-a răsucit în pat. Nene ne-a privit pe amîndouă cu duşmănie. S-a dumirit însă singură şi a izbucnit în

rîs. M-a şocat că rîdea în dialect, cum rîd vînzătoarele, cum rîd uneori chiar şi eu. Şi a spus:

— Dar nu vezi că totul e-n aer? După povestea cu Rosetta nu se mai poate pune în scenă o sinucidere…

— Prostii, a strigat Mariella, cine se gîndise la asta?

Nene ne privea din nou, provocatoare şi fericită.

— Astea-s chestii de-ale femeilor, a spus Loris dispreţuitor, chestii care-i privesc pe stăpînii casei. Pe mine, nu; închipuiţi-vă! Dar avem de-a face cu Martelli, cu oameni care plătesc. Eu nu ştiu ce a făcut Rosetta… Îmi place însă această fantezie a realităţii prin care situaţiile din artă îşi pierd îngrădirile şi devin realitate. Unde începe faptul personal nu mă mai interesează… Dar ar fi foarte frumos dacă într-adevăr Rosetta ar fi acţionat prin sugestie… Oricum, celor din familia Martelli puţin le pasă de asta.

— Ce legătură are? a întrebat Mariella. Arta este cu totul altceva…

— Sînteţi sigure? întreba Loris. E un alt fel de a privi, dacă vreţi, dar nu e altceva. Dacă ar fi după mine aş pune în scenă însuşi faptul sugestiei dramatice. Sînt sigur că ar fi fantastic… un *papier collé* de cronică teatrală… să consideri veşmintele pe care le purtaţi, camera aceasta, patul acesta ca recuzită teatrală pentru Maria Magdalena… Un teatru existenţialist… Aşa se zice?

Mă privea pe mine, chiar pe mine, din patul acela, cu ochii lui adumbriţi de sprîncene. Eu nu pot să-i sufăr pe şmecheri şi tocmai mă pregăteam să-i zic cîteva cînd Nene a sărit cu dezinvoltură:

— Dacă Rosetta ar fi murit cu adevărat, s-ar fi putut face. Un *hommage à Rosette*…

Mariella a întrebat:

— Şi cine nu vrea?

— Momina, a răspuns cealaltă. Doamnele Martelli, preşedintele, Caria şi Mizi. Erau prietene cu Momina…

— Proasta aia ar fi trebuit să reuşească, era mai bine… a bodogănit Mariella.

Sînt obişnuită să aud, în magazinul nostru, scandalurile şi flecărelile din întreaga Romă, dar ciondăneala aceasta dintre

nişte prietene, din pricină că o a treia nu reuşise să-şi facă seama, m-a şocat. Aproape că mi-a venit să cred că spectacolul începuse de fapt, şi că totul era o plăsmuire, ca într-un teatru, cum vrea Loris. Sosind la Torino intrasem în scenă şi acum jucam şi eu. „E carnaval, îmi ziceam eu, se vede treaba că la Torino în fiecare an petrec aşa.“

— După mine… a făcut Loris, mutîndu-şi din nou pipa. Puneţi-vă voi de acord.

Eu o studiam pe cîrlionţată, buzele ei groase, pardesiul spălăcit. Ciudat mai trăiesc oamenii! Ascultîndu-i vorbind de meseria lor şi de dreptul pe care-l aveau să vîndă marfă nefinită, era limpede că mai mult decît banii îşi apărau aroganţa lor. „Tu faci foamea, scumpo, aş fi vrut să-i spun, şi-ţi trec atîtea năzbîtii prin cap. Unde dormi noaptea? Te întreţine vreunul? Mariella, care nu face tablouri, s-a născut în belşug şi are blană.“

Au continuat să se certe despre dramă şi spuneau că nu mai e timp să caute alta, aşa că, poftim, în anul acesta nu se mai putea face nimic.

„Proasta aia!“ spunea Mariella şi: „Să citim un singur act, fără acţiune şi fără scenă“, spunea Nene, şi atunci Loris sărea ca ars, le privea cu dezgust, ca pe nişte scrîntite ce erau, şi spunea:

— Foarte bine, dar la mine să nu mai veniţi atunci.

Am privit din nou un tablou fără ramă care era sprijinit de podea, sub fereastră. Părea murdar, neterminat: de cînd venisem mă tot întrebam ce-o fi vrînd să reprezinte. Nu voiam să mi se dea lămuriri ca nu cumva Mariella să nu spună:

— Aşa e, da, hai, arătaţi-i tablourile.

Dar amestecul acela de culori violete şi negre mă încînta; nu voiam să-l privesc, dar ochii mi se întorceau mereu la el, şi-mi spuneam în sinea mea că era ca întreaga cameră şi ca figura lui Loris.

Am spus ceva la întîmplare. Am întrebat pe cînd era reprezentaţia.

— Cine ştie? a spus Nene. Pînă acum n-a dat nimeni nici un ban.

— N-are cine să vă finanţeze?

— Cine plăteşte, a spus Mariella cu răutate, pretinde să ne şi impună gusturile lui… Asta e.

Loris a spus:

— Aş fi fericit dacă cineva mi-ar impune un gust… Dar nu se mai găseşte nimeni care să aibă un gust. Nu ştiu ce vor.

Mariella a rîs satisfăcută cu nasul în blană. Nene a spus agitîndu-se:

— Sînt prea multe Martelli şi prea multe Mizi în povestea asta. Prea multe muieri isterice… Momina…

— Momina exagerează, a zis Mariella.

— Momina ştie ce face. Lăsaţi-o-n pace.

— Şi atunci cine vine să ne asculte? a întrebat aspru Mariella. Cine joacă? Muierile isterice?

— Nici vorbă de joc. Se citeşte şi-i de ajuns.

— Basme, a spus Loris, doream să dăm culoare unei ambianţe…

Au continuat un timp. Era limpede că pictorul ţinea să mînjească pînzele ca să capete ceva. Şi că Mariella ţinea să fie actriţă. Numai Nene nu avea pretenţii, dar în sinea ei şi ea vrea ceva. Şi atunci a venit Momina.

VIII

A intrat cu aerul acela nemulţumit, de stăpînă, cu care era obişnuită. Numai mănuşile ei valorau cît întreg atelierul. Nene, care a deschis uşa, părea slujnica. S-au salutat rîzînd.

— Dar dumneavoastră îi frecventaţi pe toţi, mi-a spus văzîndu-mă.

— Nu-i greu la Torino, i-am răspuns.

S-a învîrtit încoace şi-ncolo, s-a apropiat de tablouri şi mi-am dat seama că era mioapă. Cu atît mai bine. Am rămas cu ochii pe Mariella.

— Aprindeţi lumina, ne-a spus, nu vedeţi că s-a înnoptat?

Lumina a făcut să dispară fereastra şi tabloul a devenit o amestecătură de figuri jupuite.

— Nimeni nu e de acord, a spus Nene. Nici eu nu sînt. Se pierde timpul cu poveşti idioate şi încă nu ştim ce trebuie să facem. Are dreptate Clara, vom juca pe întuneric, ca la o transmisiune radiofonică…

Momina a zîmbit în felul ei, nemulţumit. Nu i-a răspuns, în schimb i-a spus lui Loris că vorbise cu un oarecine care spusese aşa şi pe dincolo, iar Loris, aşezat în pat, a mormăit ceva, ţinîndu-se de gleznă; apoi s-a amestecat şi Mariella vorbind tare şi au trăncănit, şi au rîs şi Nene a spus: „Tîmpenii!…“ şi n-au mai vorbit despre teatru. Apoi Momina a pus ea stăpînire pe discuţie şi am auzit povestea unuia Gege di Piova care, întîlnind o prietenă din copilărie în barul unui mare hotel – nu se văzuseră de ani de zile –, o oprise şi-i spusese: „*Ciao, ciao!* Am auzit că te-ai dezvoltat“, şi, băgîndu-i mîna în sîn îi scosese mamela şi rîseră amîndoi împreună cu Filippo, barmanul, şi cu toţi cei de faţă.

Momina şi Nene au rîs şi ele, Mariella s-a strîmbat; Loris, sărind din pat, a spus:

— Aşa e. Are nişte ţîţe magnifice.

— Răilor, a spus Mariella; Vanna nu-i chiar aşa.

— Ce, nu sînt magnifice? a întrebat Loris.

Au continuat astfel şi Momina trecea de la una la alta, mă cerceta în felul ei minuţios, îmi cerea părerea, vrea să mă subjuge. Îmi place că nu s-au întors la chestia cu piesa de teatru. Cea care nu era în apele ei era Mariella, se vedea bine că cealaltă îi luase locul. Momina era mai tînără decît mine, dar nu cu mult: era îmbrăcată foarte bine, cu un taior gri pe sub blana de castor, şi avea tenul masat, figura proaspătă; şi se slujea de miopia ei ca să-şi ia o expresie detaşată. Mi-am amintit de rochia ei liliachie de la bal şi i-am privit inelarul, care nu avea nimic pe el.

— Noi plecăm, a spus Mariella la un moment dat.

Momina ne-a spus s-o aşteptăm, că avea maşina jos. Toate trei am umplut micul Topolino verde: mă aşteptam la ceva mai de soi. Mariella a vrut să stea în spate. Pornind contactul, Momina mi-a spus:

— E tot ce-mi oferă soţul meu.

— Ah! am zis eu.

— Trăiesc singură, m-a informat Momina, pornind. E mai bine şi pentru el şi pentru mine.

Voiam să cobor în *via* Po, să arunc o privire; Momina mi-a spus:

— Rămîi cu mine în seara asta.

În spate, Mariella tăcea. Am lăsat-o în faţa porţii, pe bulevardul unde locuia. Ca să poată coborî, am coborît şi noi, aplecînd scaunele. În ultimul moment începuse să vorbească iar despre piesă, despre Maria Magdalena, şi se plîngea de Momina, de noi, ne acuza că lăsam totul baltă. Momina i-a răspuns cu răceală, s-au ciorovăit, eu priveam copacii. Acum şedeau tăcute.

— Am să-ţi spun eu, mîine, a zis Momina.

Am urcat numai noi două în maşină.

M-a dus din nou în centru, n-a spus nimic despre Mariella. În schimb a vorbit despre Nene şi a spus că sculpta foarte frumos:

— Nu înţeleg de ce-şi pierde timpul cu Loris ăla, a spus ea zîmbind. E atît de inteligentă. O femeie care preţuieşte mai mult decît bărbatul cu care trăieşte este o mare nefericită.

Am rugat-o să mă ducă în *via* Po.

Cînd am ieşit de sub portic şi m-am apropiat din nou de maşină, Momina fuma o ţigară şi se uita înainte, în întuneric. Mi-a deschis ea portiera.

Am mers să luăm o gustare în piaţa San Carlo. Ne-am aşezat în două fotolii mici, în capătul unei cafenele abia deschise, cu intrarea încă barată de schele şi moloz. Un local elegant. Momina şi-a scos blana şi m-a privit.

— Acum îmi cunoaşteţi toţi prietenii, mi-a spus. De la Roma la Torino e un salt, nu glumă. Trebuie să fie minunat să lucrezi ca dumneavoastră…

„Ce cauţi? O slujbă?“ m-am gîndit.

— …Dar nu vă temeţi, a continuat, nu ai unde te învîrti aici, la Torino… Nu vreau să vă cer sfaturi. Dumneavoastră aveţi mult gust, dar croitoreasa mea îmi ajunge… E o plăcere să stai de vorbă cu cineva care trăieşte altfel decît tine.

Am discutat puţin despre Torino şi despre Roma – mă privea prin fum strîngînd din ochi –, despre criza de locuinţe, despre cafeneaua aceea nouă; mi-a spus că la Roma nu fusese niciodată, dar că fusese la Paris, şi dacă n-aveam de gînd să mă duc şi eu la Paris mînată de meseria mea – ceea ce era neapărat necesar –, trebuia să ştiu că singura posibilitate de a călători era cu treburi, şi atunci de ce mă mulţumeam cu Torino?

Atunci i-am spus că la Torino mă trimiseseră.

— M-am născut la Torino.

Mi-a spus că şi ea se născuse la Torino, dar că era crescută în Elveţia şi se căsătorise la Florenţa.

— M-au crescut ca pe o doamnă, mi-a spus. Dar ce fel de doamnă e aceea care nu poate lua trenul mîine-dimineaţă să se ducă în Spania, să se ducă la Londra sau unde are chef?

Am deschis gura, dar mi-a spus că după război numai cine lucra ca mine mai putea să-şi permită luxul.

— Dar cine lucrează nu are timp, i-am răspuns.

Şi ea, liniştită:

— Nu face să munceşti doar ca să vii la Torino.

Mi s-a părut că o înţeleg şi i-am răspuns că lipseam din Torino de aproape douăzeci de ani şi că venisem aici şi ca să-mi revăd casa.

— Dar sînteţi singură, mi se pare.

— Casa în care locuiam, cartierul.

M-a privit cu zîmbetul ei nemulţumit.

— Nu înţeleg asemenea lucruri, mi-a spus rece. Probabil că dumneavoastră nu mai aveţi nimic de-a face cu fata care se născuse la Torino. Familia dumneavoastră…

— Au murit cu toţii.

— …şi dacă n-ar fi murit, acum v-ar fi provocat rîsul. Ce mai aveţi comun cu ei?

Era atît de rece şi de detaşată, că valul de sînge mi-a rămas în obraz şi n-am ştiut ce să răspund. M-am simţit proastă. „La urma urmei ţi-a făcut un compliment.“

M-a privit batjocoritor, ca şi cînd mi-ar fi citit gîndul.

— N-o să-mi spuneţi, cum face un cunoscut de-al meu, că e frumos să te naşti într-o curte…

I-am spus că frumos este să te gîndeşti la curtea aceea, şi să faci comparaţie.

— O ştiam, a spus ea rîzînd. Viaţa este o mare prostie la care se mai asociază şi prostia de-a ne fi născut…

Ştia să vorbească, nu încape îndoială. Mi-am purtat privirea asupra podoabelor din jur, asupra oglinzilor, asupra stampelor agăţate de pereţi.

— Cafeneaua aceasta, a spus Momina, a ridicat un om ca dumneavoastră, plin de voinţă…

Izbutise să mă facă să zîmbesc. „Eşti tare fiindcă ai fost la Paris, mă întrebam eu, sau ai fost la Paris pentru că eşti tare?“

Dar ea mi-a spus pe neaşteptate:

— V-aţi distrat la bal, alaltăieri-seară?

— Era un bal? am făcut eu dezamăgită. Nu mi-am dat seama.

— Se spune că e carnaval, a spus Momina cu voce scăzută, rîzînd. Se întîmplă, ce vrei.

— Şi frumoasa Mariella, am întrebat, de ce nu se duce la balurile astea?

— V-a spus-o şi pe-asta? a zîmbit Momina. Păi atunci sînteţi prietene la cataramă!

— Nu mi-a cerut încă să-i întorc rochiile.

— O s-o facă, o s-o facă, a spus Momina. Aşa sîntem toate la Torino…

IX

Sînt o proastă. Îmi pare rău că în seara aceea o vorbisem de rău pe Mariella în timp ce ea o apărase, în atelierul lui Loris, pe fata aceea, Vanna. Mi-a rămas o amărăciune pe suflet. Ştiam bine că erau doar cuvinte, că lumea aceea – toţi laolaltă, printre care şi Morelli – trăia ca nişte pisici, gata întotdeauna să fugă cu osul, dar cu toate astea nu mi-au plăcut şi-mi ziceam: „Uite, şi eu sînt ca ei“. Cu toate astea n-a ţinut mult şi cînd Momina m-a întrebat ce făceam seara, am acceptat s-o întovărăşesc. Ne-am întors la hotel să cinăm şi, fireşte, a apărut Morelli, care a venit la masa noastră să stea de vorbă fără să se mire că ne vede împreună. Pe la mijlocul cinei am primit telefonul pe care-l aşteptam de la Roma. În cabină am discutat cîteva minute despre *via* Po, am făcut planuri, am respirat aerul obişnuit. Cînd m-am întors în sală, Morelli şi Momina mi-au spus să las încolo toate astea, se hotărîse să petrecem, să mergem pe undeva şi apoi acasă la Morelli.

În seara aceea Morelli a vrut să conducă el maşina şi am trecut chiar pe la Tîrgul de vinuri; a încercat să ne facă să bem, cum se procedează cu fetele nedeprinse, dar pînă la urmă a băut el mai mult decît noi şi, ca în joacă, am trecut pe la o mulţime de localuri, am coborît şi am urcat, îmi scoteam şi-mi puneam blana, făceam un dans şi o zbugheam, o mulţime de figuri îmi păreau cunoscute, şi, la un moment dat, am pierdut-o pe Momina şi am găsit-o la ieşirea sălii următoare, discutînd şi rîzînd cu portarul. Nu credeam să fie atîta mişcare la Torino. Momina a lăsat faţă de mine aerul acela absent, i-a rîs în nas lui Morelli, ba chiar a propus să dăm o raită prin tavernele de la Porta Palazzo, unde poţi lua un vin roşu şi unde găseşti prostituate adevărate.

— Aici nu sîntem la Paris, a spus Morelli. Să ne mulţumim cu aceşti patru pederaşti.

Într-un local din apropiere de *via* Roma, lîngă *piazetta delle Chiese,* Morelli s-a prefăcut că se înţelege cu bateristul pentru nişte cocaină, erau buni prieteni, am băut un cocktail pe care mi l-au oferit; bateristul acela începuse să povestească de timpul cînd cînta el la palatul regal; „Alteţa Sa... pentru că pentru mine a rămas Alteţa Sa...“; ca să scăpăm am dansat cu Momina. E ceva care mă tulbură cînd dansez cu femeile, dar vreau să scap de o bănuială şi asta e calea cea mai potrivită. Nimeni n-a făcut caz de noi; Momina a dansat vorbindu-mi la ureche, m-a îmbrăţişat şi am simţit-o înfierbîntată, s-a frecat de mine, a rîs, mi-a suflat în păr, dar nu mi s-a părut că încerca altceva; n-a făcut nici un gest, era doar puţin zăpăcită, beată. Mai bine. Ar fi fost o povară pe care chiar că n-aş fi vrut s-o port.

Şi, în sfîrşit, am ajuns la intrarea casei lui Morelli. Ne-a introdus în lift cam clătinîndu-se pe picioare şi vorbea, vorbea întruna cu noi amîndouă. Am intrat în apartamentul lui tocmai cînd ne spunea:

— Cu pălăvrăgeli din astea se lungeşte viaţa... Îmi pare bine că nu-s încă bătrîn, căci dacă aş fi bătrîn aş căuta compania fetiţelor... Voi nu sînteţi fetiţe, sînteţi femei adevărate... vicioase, răutăcioase, dar femei... Ştiţi să staţi de vorbă... Nu, nu, nu sînt bătrîn...

Am intrat rîzînd şi locuinţa mi-a plăcut numaidecît. Era evident că era goală şi foarte mare. Ne-am îndreptat spre salonul cu fotolii uriaşe, plin de azalee şi de covoare. Uşa de sticlă ce da spre bulevard trebuie să fi fost o minune pe timp de vară.

Ţinînd în mînă nişte pahare umflate, ne-am apucat să facem planuri. Momina m-a întrebat dacă mergeam la munte. Mai era încă zăpadă. Morelli, încăpăţînîndu-se, vorbea despre Capri, despre pădurea de pini din Fregene, încerca să-şi amintească dacă în anul acela avea afaceri la Roma ca să-şi motiveze o vacanţă, o călătorie oarecare. Eu le-am spus că era ciudat că tocmai bărbaţii ţineau atîta la aparenţe.

— Dacă n-ar fi şi bărbaţii la mijloc, am spus, am avea divorţul de mult în Italia.

— Nu-i nevoie de el, a observat Momina liniştită. Cu un soţ te înţelegi întotdeauna.

— O admir pe doamna Clelia, a spus el, că nici măcar n-a vrut să încerce…

Apoi a bîlbîit:

— Ia ascultaţi, n-ar fi mai bine să ne tutuim? Tu, Momina, cîndva mă tutuiai…

— Nu mi se pare, dar e totuna, a spus Momina. Nu că aş vrea să mă amestec în treburile tale, a adăugat ea privindu-mă, dar tu dacă te-ai căsători ai vrea să faci copii?

— Tu ai făcut? am întrebat-o eu rîzînd. Lumea pentru asta se căsătoreşte.

Dar ea n-a rîs.

— Cine face copii, a spus fixînd paharul, acceptă viaţa. Tu accepţi viaţa?

— Dacă trăieşti o accepţi, i-am răspuns. Nu? Copiii nu schimbă nimic.

— Cu toate astea n-ai făcut… a replicat ridicîndu-şi privirea din pahar şi cercetîndu-mă.

— Copiii îţi dau multă bătaie de cap, a spus Morelli, dar femeile ţin toate la asta.

— Nu noi, a spus Momina brusc.

— Am văzut că întotdeauna cine nu vrea copii îi cad pe cap copiii altora…

— Nu e asta, l-a întrerupt Momina. Chestia e că dacă o femeie face un copil, nu mai e ea. Trebuie să accepte atîtea lucruri, trebuie să zică da. Şi merită oare să spui da?

— Clelia nu vrea să spună da, a spus Morelli. Atunci le-am spus că n-avea nici un rost să discutăm asemenea lucruri, pentru că oricui i-ar place un copil, dar că nu întotdeauna poţi să faci cum vrei. Cine vrea să facă un copil să-l facă, dar trebuie să aibă grijă ca mai întîi să facă rost de o casă, de mijloace, încît să nu-l silească apoi pe copil să-şi blesteme mama.

Momina, care îşi aprinsese o ţigară, m-a privit cu ochii strînşi în fum. M-a întrebat din nou dacă acceptam viaţa. A spus că pentru a face un copil trebuie să-l porţi în tine, să ajungi ca o căţea, să sîngerezi şi să mori – să spui da în atîtea împrejurări. Asta vrea să ştie. Dacă acceptam viaţa.

— Acum lăsaţi asta, a spus Morelli, nici una din voi nu e însărcinată.

Am mai băut puţin coniac. Morelli a vrut să ne pună nişte discuri, că oricum slujnica lui dormea buştean. De la etajul de sus venea un zdupăit de picioare şi o hărmălaie grozavă.

— Petrec şi ei carnavalul, a spus cu un aer atît de serios încît am izbucnit în rîs.

Dar în sinea mea mă frămînta povestea aceea cu spusul lui „da“; Momina fuma ghemuită pe fotoliu, fără pantofi, spuneam tot felul de prostii, mă studia cu aerul ei nemulţumit, ca o pisică, ascultînd; vorbeam, dar în sinea mea mă simţeam rău, foarte rău. Nu mă gîndisem niciodată în felul acela la lucrurile pe care le spusese Momina, toate astea erau vorbe, ştiam prea bine, „am venit aici ca să petrecem“, dar cu toate astea a nu avea copii înseamnă să-ţi fie frică de viaţă. Mi-a venit în minte fata de la hotel, cu rochia ei albastru-pal, de tul, şi îmi spuneam: „Se vede treaba că fata aia aştepta un copil“. Eram şi puţin beată, îmi era somn, şi în schimb Morelli, cu cît trecea timpul, cu atît devenea mai copil, umbla prin cameră, discuta cu noi, vorbea de mîncare. Cînd am plecat – a ţinut morţiş să vină şi el – m-au dus cu maşina la hotel; şi de data asta n-am mai pomenit despre cele discutate.

X

Într-una din zilele acelea – burniţa – a trebuit să trec, în amurg, prin părţile cartierului Consolata. Căutam un electrician şi eram oarecum impresionată revăzînd vechile prăvălii, porţile imense de-a lungul străduţelor, citind numele – Orfanele, Curtea de apel, Trei Găini – recunoscînd firmele. Nici măcar pietrele de pavaj nu fuseseră schimbate. Nu aveam umbrelă şi, pe sub fîşiile înguste de cer dintre acoperişuri, regăseam mirosul zidurilor. „Nimeni nu ştie, îmi spuneam eu, că tu eşti Clelia de atunci.“ Nu îndrăzneam să mă opresc şi să-mi arunc ochii la vechile vitrine.

Dar cînd a fost să mă întorc, nu m-am mai putut stăpîni. Eram în *via* Santa Chiara şi am recunoscut colţişorul, ferestrele zăbrelite, geamul murdar şi înceţoşat. Am trecut hotărîtă micul prag care a dezlănţuit, ca pe vremuri, un clopoţel, şi atingîndu-mi blana cu mîna am băgat de seamă că era udă. În aerul închis dulăpioarele cu mostre de butoni, tejgheaua micuţă, mirosul de lenjerie erau aceleaşi. Nou nu era decît o lampă verde care lumina maşina de încasat. În ultima clipă am sperat că magazinul fusese cedat, dar femeia slabă, cu figura uscăţivă şi chinuită, era chiar Gisella. Cred că m-am schimbat la faţă şi mi-am dorit să fi îmbătrînit şi eu tot aşa. Gisella mă fixa, bănuitoare, invitîndu-mă cu o încercare de zîmbet pe buzele-i subţiri. Era căruntă, dar îngrijită.

Atunci m-a întrebat, cu un ton care altădată ne-ar fi făcut pe amîndouă să rîdem, dacă vreau să cumpăr ceva. I-am răspuns făcîndu-i cu ochiul. Nu m-a înţeles şi-a luat-o de la început cu aceeaşi frază. Am întrerupt-o cu mîna.

— E cu putinţă? am întrebat.

După primele clipe de mulţumire şi mirare, care n-au fost îndeajuns ca să-i coloreze obrajii (ieşise de după tejghea şi ne dusesem la uşă ca să ne vedem mai bine), am vorbit aşa,

bucurîndu-ne, şi ea îmi privea blana şi ciorapii intrigată, ca şi cînd aş fi fost fiica ei. Nu i-am povestit tot ce făcusem şi pentru ce eram la Torino, am lăsat-o să gîndească ce vrea; am amintit doar în treacăt că locuiam la Roma şi că lucram. Cînd eram copile, Gisella fusese ţinută foarte din scurt, încît mi se plîngea cînd ne întîlneam că nu se poate duce nici la cinema, şi eu îi spuneam să se ducă totuşi.

Mă întrebase dacă mă măritasem şi la nerăbdarea cu care am ridicat din umeri a scos un suspin, nu ştiu dacă pentru mine sau pentru ea însăşi.

— Am rămas văduvă, mi-a spus. Giulio a murit.

Giulio era fiul negustoresei de mărunţişuri, sora bunică-sii, care o crescuse în prăvălioara ei pe Gisella, rămasă orfană, şi despre care încă de pe vremea mea se ştia că vrea să şi-o facă noră. Giulio era un băiat ofticos şi deşirat care purta o manta în loc de pardesiu sau de pulover şi iarna se ducea mereu să se aşeze pe treptele domului ca să se încălzească la soare. Gisella nu vorbea niciodată despre Giulio: era singura care nu vrea să creadă că bătrîna o ţinea în casă ca s-o mărite cu bolnavul acela, şi spunea că nu era bolnav. Gisella era vioaie pe vremea aceea, cuminte – în casă o dădeau mereu de exemplu.

— Şi Carlotta? am întrebat-o. Ce face? Tot mai dansează?

Dar Gisella vorbea acum despre prăvălie şi mi s-a plîns ca de obicei; era fericită că-i picasem în mînă ca să-şi verse necazul. M-a surprins tonul invidios cu care mi-a spus despre Carlotta că-şi urmase drumul ei – fusese balerină în Germania în timpul războiului, după care n-o mai văzuse nimeni. Apoi a vorbit iar despre prăvălie, despre cheltuiala fără seamăn pricinuită de moartea lui Giulio – îl ţinuse în sanatoriu, pe cheltuiala ei pînă acum trei ani –, despre moartea bătrînei şi de vremurile grele dinainte de război. Fetele ei – avea două, de cincisprezece ani, Roza şi Lina: una tuşea, era anemică, alta nu, amîndouă mergeau la şcoală – erau o adevărată nenorocire, viaţa era scumpă, prăvălia nu mai renta ca pe vremuri.

— Dar locuiţi bine, tot mai aveţi locuinţa de odinioară…

O mizerie, mi-a spus, nimeni nu mai plătea chiria, îi dăduse afară şi acum închiria un atelier de croitorie.

— Scot mai mult aşa, noi ne-am mai strîns, locuim sus.

Am ridicat capul, am revăzut cele două camere de sus, scăriţa, mica bucătărie. Pe timpul bătrînei era un risc să sui scara aceea, bătrîna apărea numaidecît, o striga pe Gisella, îi spunea să nu iasă pe stradă. M-a uimit că acum Gisella se comporta ca bătrîna stăpînă, ofta, făcea ochii mici; chiar şi surîsul amar, pe care-l arunca hainei mele de blană şi ciorapilor mei, avea ceva din ciuda cu care ne judeca bătrîna pe noi, fetele.

Şi-a chemat fetele. Aş fi vrut să plec. Acolo era tot trecutul meu, insuportabil deşi era atît de divers, de mort. Îmi spusesem de atîtea ori în anii aceia – şi pe urmă mai departe, amintindu-mi – că scopul vieţii mele era tocmai de a reuşi, şi de a ajunge cineva, ca să mă întorc într-o zi pe străduţele acelea unde copilărisem şi să mă bucur de căldura, de surprinderea, de admiraţia acelor chipuri familiare, acelei lumi mărunte. Şi iată că reuşisem, mă întorceam: dar chipurile, lumea mărunţă dispăruseră cu toate. Carlotta plecase, ca şi Lungo, Giulio, Pia, bătrîna. Chiar şi Guido plecase. Cine rămînea, ca Gisella, nu se mai gîndea la noi, nici la timpurile de altădată. Maurizio spune întotdeauna că lucrurile se obţin cînd nu-ţi mai folosesc la nimic.

Rosa nu era acasă; era plecată prin vecini. Dar Lina, fata sănătoasă, a coborît în fugă scăriţa, a sărit în prăvălie şi s-a oprit reţinută şi serioasă în afara conului de lumină. Era îmbrăcată într-o rochie de lînă împletită, nu arăta rău şi era bine dezvoltată. Gisella zicea să-mi facă o cafea, să mă ducă sus, eu i-am spus că era mai bine să nu lăsăm prăvălia. În sfîrşit a zbîrnîit soneria, a intrat un client.

— Şi aşa, a spus Gisella după ce s-a închis uşa, eram fete care făceam treabă pe atunci... Alte timpuri. Mătuşa ştia să conducă...

O privea pe Lina cu o strîmbătură de plăcere. Era limpede că îşi luase rolul mamei care se omoară muncind şi nu-şi lasă fetele să-şi murdărească nici un deget. Nici măcar cafeaua n-a lăsat-o pe Lina s-o facă. A dat ea fuga sus şi-a pus-o la foc. Am schimbat cîteva cuvinte cu fata – mă privea satisfăcută –, am întrebat-o cîte ceva despre sora ei.

A intrat o femeie, clopoţelul a sunat, Gisella a strigat de sus:

— Vin numaidecît.

Spusesem cu hotărîre că eram în trecere prin Torino, că plecam a doua zi: nu voiam obligaţii. Dar Gisella n-a insistat; a adus iar vorba despre bătrînă şi m-a făcut să discutăm despre asta în faţa fetei: cum poruncea bătrîna şi da sfaturi chiar şi fetelor altora. Aşa se întîmplă întotdeauna. Pe motiv c-o creşte, că-i dă o casă şi un bărbat, bătrîna făcuse din Gisella o altă bătrînă, ca şi ea – şi acum Gisella se căznea să facă la fel cu fiicele sale. Mă gîndeam dacă şi mama mea fusese aşa – dacă este cu putinţă cumva să trăieşti cu cineva, să-l conduci şi să nu rămînă vreo urmă. Eu scăpasem la vreme de mama. Sau nu? Mama bombănea întruna că un bărbat, un soţ e o proastă afacere, că bărbaţii nu sînt răi, ci proşti – şi iată că o ascultasem şi eu. Şi chiar ambiţia mea, dorinţa de-a face totul singură, de-a mă mulţumi cum sînt, nu venea de la ea?

Mai înainte de-a fi plecat, Lina mi-a povestit, cum se întîmplă, de nişte colege de-ale ei de şcoală şi s-a grăbit să le bîrfească şi să se întrebe de unde luau părinţii lor banii să le ţină. Eu încercam să-mi amintesc cum eram la vîrsta ei, ce aş fi spus într-o asemenea situaţie. Dar eu nu mă dusesem la şcoală, nu beam cafeaua cu mama. Eram sigură că ceva mai tîrziu Lina are să vorbească despre mine cu maică-sa, cum vorbea despre colegele de şcoală.

XI

Numai orele pe care le petreceam în *via* Po nu mi se păreau pierdute. Trebuia să mai şi alerg în căutarea unuia şi a altuia; pe cîte unul îl vedeam la hotel. Din ziua de Miercurea Cenuşii zidarii şi zugravii isprăviseră; rămînea de făcut treaba cea mai grea: aranjarea mobilierului. A fost cît pe aci să mă urc în tren să mă duc să mai discutăm o dată totul de la început cu cei de la Roma; la telefon nu ne puteam înţelege. Îmi spuneau: „Avem încredere în tine, fă cum vrei“ – iar a doua zi telefonau ca să aştept o scrisoare. Arhitectul de interior a luat cina cu mine la hotel: tocmai se întorcea de la Roma şi avea o mapă plină cu schiţe. Dar era tînăr şi tergiversa; nedorind să se compromită mi-a dat dreptate; privindu-le aici, toate frumoasele planuri de la Roma cădeau. Trebuia să vedem cum stăteau lucrurile la lumina porticelor şi să ţinem seama şi de celelalte magazine din piaţa Castello şi din *via* Po. Mi-am dat seama că avea dreptate Morelli: locul era imposibil – un cartier ca la Roma nu se mai găseşte, decît poate în afara oraşului. Lumea se plimba pe *via* Po numai duminica.

Arhitectul acesta era roşcat, încăpăţînat şi păros: un băieţandru; vorbea mereu de vile în munţi. Şi aşa, în glumă, mi-a schiţat proiectul unei căsuţe de sticlă care să primească lumina soarelui iarna. Mi-a povestit că el trăia alergînd de colo-colo, ca şi mine; dar, spre deosebire de mine, care puteam îmbrăca, chiar şi mîine, un model care să-mi fi plăcut, în vilele sale locuiau numai dobitocii care aveau bani, mai totdeauna furaţi. Am adus vorba despre pictorii din Torino, despre Loris. El s-a îndîrjit, s-a aprins, a spus că prefera zugravii.

— Un zugrav ştie ce-i aia o culoare, a spus el, un zugrav ar putea mîine, studiind, să lucreze bine frescă sau mozaic. Cine n-a început încărcînd cu var un perete nu ştie ce-i aia decorativ. Pentru cine pictează aceşti pictori din Torino, şi ce pictează? N-

au un mediu. Ceea ce fac nu foloseşte nimănui. Dumneavoastră aţi face o rochie care să nu poată fi purtată, ci doar ţinută într-o vitrină?

I-am spus că nu făceau numai tablouri şi statui, ci vorbeau să monteze şi un spectacol. Vorbeau mult despre asta. I-am dat cîteva nume.

— Frumoasă treabă, m-a întrerupt sarcastic, foarte frumoasă. Dumneavoastră ce aţi spune dacă oamenii aceştia ar face o paradă a modei şi ar pofti-o pe Clelia Oitana s-o vadă?

Am glumit mai departe împreună şi am ajuns la concluzia că numai noi, vitrinierii, arhitecţii şi croitoresele eram adevăraţi artişti. A terminat, cum mă şi aşteptam, invitîndu-mă să vin cu el în munţi să văd o cabană pe care-o proiectase. L-am întrebat dacă n-avea ceva mai comod de propus. Măcar un palat la Torino. M-a privit cu un singur ochi, rîzînd.

— Atelierul meu… a spus.

Mi-era lehamite de ateliere şi de pălăvrăgeli. Aproape că-l preferam pe Becuccio şi brăţara lui de piele. Cestălalt se numea Febo – aşa era scris în josul tuturor proiectelor sale. I-am rîs în nas, cu propria-i impertinenţă, şi l-am trimis la culcare ca pe un băieţaş prea şiret.

Dar Febo era roşcat, încăpăţînat şi păros şi hotărîse, pobabil, că sunt de nasul lui. A izbutit să afle exact cum stam cu Mariella, cu Nene şi cu Momina, să afle despre Morelli şi coniacul lui, despre vizita mea la atelierul lui Loris. A doua zi a venit să-mi spună că vrea să mă conducă la o expoziţie. L-am întrebat dacă nu era mai bine să ne hotărîm asupra perdelelor care ne trebuiau. Mi-a răspuns că locul cel mai potrivit pentru aşa ceva era expoziţia; se bea un lichior şi se studia mobilarea localului: un lucru de gust. Ne-am dus şi încă de pe cînd urcam scările am auzit rîsul lui Nene.

Sălile expoziţiei erau un amestec de cabană de munte şi de bar *novecento.* Ne serveau nişte fete cu şorţuri în carouri. Şi cum fotoliile şi vasele de faianţă erau exponate, stăteai acolo foarte stînjenit, simţindu-te ca într-o vitrină. Febo n-a spus dacă făcea şi el parte dintre organizatori. Pe pereţi se vedeau tablouri şi statuete; nu le-am privit. M-am uitat la Nene care, în obişnuita ei hăinuţă, rîdea să se prăpădească, trîntită într-un

fotoliu, descolăcindu-şi picioarele şi, din spate, un chelner îmbrăcat în negru îi aprindea ţigara. Mai erau Momina şi alte femei şi fete. Era un bătrînel cu o barbă ca de chinez care, aşezat în faţa lui Nene, îi schiţa portretul. La intrarea în sală se zărea lume adunată; erau puţini – publicul care îi privea pe artişti.

Dar Nene şi-a dat numaidecît seama de prezenţa mea şi a venit să mă întrebe dacă văzusem lucrările ei. Era veselă, excitată, mi-a suflat fumul în faţă. Într-adevăr buzele-i groase şi părul cîrlionţat făceau din ea o fetiţă. M-a dus în faţa statuilor sale – mici nuduri deformate care păreau de noroi. Le-am privit aplecînd capul într-o parte; am gîndit – dar nu i-am spus – că din pîntecul ei se puteau zămisli asemenea copii. Nene mă privea cu aviditate, cu gura căscată, ca şi cum aş fi fost un băiat chipeş; eu aşteptam să vorbească cineva; am aplecat capul în cealaltă parte. Febo, îmbrăţişîndu-ne pe amîndouă pe după mijloc, a spus:

— Aici ne aflăm în cer sau sub pămînt. Trebuie să vină o mică femeie ca tine, Nene, ca să ne arate aceste lucruri teribile…

S-a pornit o discuţie la care a luat parte şi Momina. N-am ascultat. Sînt obişnuită cu pictorii. Priveam figura lui Nene care urmărea, clipind din ochi şi tresărind, cuvintele celorlalţi, ca şi cum totul ar fi depins de ei. Îşi pierduse cu adevărat îndrăzneala ori şi comportarea aceasta îi era proprie? Cel mai de necrezut dintre toţi era Febo. Numai cu o zi înainte tuna şi fulgera împotriva lui Nene şi a celorlalţi artişti.

Vorbeau despre ea binedispuşi, şi ea făcea pe fetiţa, pe neştiutoarea. Pe mine gestul acela de a-mi arăta statuile m-a plictisit chiar de la început. Nu mă putea lăsa să le văd singură? Dar Nene cultiva faima unei fete prost-crescute şi impulsive. Poate că avea dreptate. „Aici nu lipseşte decît Mariella, am gîndit eu. Ce-ar spune Becuccio despre nebunele astea?“

Gîndindu-mă la Becuccio, am izbucnit în rîs. Febo s-a întors spre mine binedispus, s-a apropiat şi mi-a suflat în obraz:

— Dumneavoastră sînteţi o comoară, doamnă Clelia. Dumneavoastră aţi face copiii mai bine, pariez.

— Credeam că adineauri vorbeaţi serios, i-am răspuns. În definitiv, cea mai sinceră dintre cei de faţă a rămas tot Nene…

— Arta aceasta viscerală mi-a trezit pofta, a şoptit el. Înfulecăm nişte cîrnaţi?

Bînd rachiu şi mîncînd cîrnaţi, s-a vorbit din nou despre munţi. Ba chiar bătrînul pictor cu cioc era un foarte priceput alpinist. Au pus la cale o escapadă la cabana aceea, s-a hotărît ce trebuia să facă fiecare, pînă a doua zi trebuiau date telefoane în stînga şi-n dreapta.

— Duceţi-vă voi, a spus Momina. Eu nu merg la cabană. Eu şi Clelia ne vom opri pe drum… Ai fost vreodată la Montalto?

XII

Am oprit maşinuţa la o vilă de la poalele munţilor. Eram numai noi două. Celelalte maşini au mers mai departe şi ne-au aşteptat la Saint-Vincent. Cele cîteva zile de vreme frumoasă fuseseră de ajuns să facă să înflorească plantele din sere, dar pomii din grădină erau încă goi. Nici n-am apucat să arunc o privire înăuntru, că Momina a strigat:

— Iată-ne şi aici!

De data aceasta Rosetta nu purta rochia albastru-pal. Ne-a ieşit înainte în fustă şi în pantofi de tenis, cu părul legat cu o panglică, ca şi cum am fi fost la mare. Mi-a strîns mîna cu putere, a dat cealaltă mînă Mominei, dar n-a zîmbit: avea ochii întunecaţi şi cercetători.

A ieşit şi mama, în papuci, grasă şi astmatică, îmbrăcată în catifea.

— Rosetta, a strigat Momina, poţi să te întorci. Nu mai sînt baluri la Torino…

I-a vorbit despre prieteni, despre escapadă, despre grup. M-a mirat că Rosetta a acceptat tonul glumeţ şi că vorbea, ca şi Momina, cu dezinvoltură; m-am întrebat chiar dacă pe ea o văzusem pe targa aceea, acum cîte zile? Cincisprezece, douăzeci? Dar poate că Momina sporovăia aşa ca s-o ajute, ca s-o scoată atît pe ea, cît şi pe noi, din încurcătură. Probabil că se cunoşteau foarte bine.

Cea care avea ochii apoşi şi speriaţi, sărăcuţa, era mama, care în faţa Mominei se agita, iar pe mine mă privea cu neîncredere. Era într-atît femeiuşcă încît a început să se vaite de viaţa la ţară, de neplăcerea de-a sta la vilă cînd nici nu era măcar timpul. Dar Rosetta şi Momina n-au încurajat-o. Ba pînă la urmă Momina i-a rîs în nas:

— Şi răul ăla de papa al tău, a zis ea, să vă condamne aşa la închisoare! Trebuie să evadezi, Rosetta, de acord?

— Eu rămîn aici, a spus Rosetta cu jumătate de gură.

Mama s-a temut să nu fi aranjat ele ceva.

— N-ai nici schiurile, a spus ea, n-ai nimic. Papa nu ştie…

— Dar cine spune de schi? a întrebat Momina. Să se ducă nebunii ăia. Noi ne ducem la Saint Vincent. Nici Clelia n-a venit să schieze…

Dar mai înainte de-a pleca, mama a vrut să ne dea ceai, să pregătească nişte termosuri, să ne echipeze. Rosetta se şi dusese să se îmbrace, fără să mai piardă timpul.

Cînd am rămas singure, cu mama, Momina a şoptit de pe treaptă:

— Cum îi merge?

Mama s-a întors, ţinîndu-şi obrazul cu palma. Am zărit-o pe fată, cu blana pe umeri, alergînd pe coridor. Bătrîna a bîlbîit:

— Pentru Dumnezeu. Ca să nu se întîmple ceva…

— Trebuie să vă întoarceţi, i-a tăiat-o Momina. Nu trebuie să se ascundă. La Torino prietenele vorbesc…

Am sosit la Saint-Vincent gonind tot printre munţi. Şi aici strălucea soarele pe zăpadă şi nu se vedeau prea mulţi copaci. M-a mirat numărul mare de maşini în parcarea cazinoului.

— N-aţi mai fost niciodată aici? m-a întrebat Rosetta de la spate.

Vrusese să stea în spate, cu jacheta sa de blană, şi discutase în timpul călătoriei cu Momina, fără să se privească.

— E comod, am spus. Doar la trei ceasuri cu maşina.

— Jucaţi?

— Nu cred în noroc.

— Parcă viaţa e altceva! a spus Momina încetinind. Lumea visează automobilul ca să vină să-şi cîştige automobilul care serveşte apoi la întoarcere… Asta e lumea.

A vorbit pe un ton categoric, care-mi părea zeflemitor. Dar n-au rîs nici una, nici alta. Am coborît.

Prietenii noştri, din fericire, se risipiseră de cîtva timp prin sălile de joc şi am putut să ne aşezăm la bar numai noi trei. Era plin de lume şi cald ca într-o seră. Rosetta a luat o oranjadă, şi a băut-o în tăcere, privindu-ne. Cu ochii săi întunecaţi, adînciţi în orbite, rîzînd puţin. Părea o fată liniştită şi sportivă, cu puloverul ei galben şi cu pantalonii sumeşi. A întrebat cine mai

era cu noi în afară de Pegi şi de fete. Discuţia a revenit la prietene şi la ultimele întîmplări din Torino. La un moment dat Momina a spus că piesa rămăsese baltă (fuma, închidea ochii prin fum).

— De ce? a întrebat-o Rosetta, cu răceală.

— Nu vor să te jignească, a lămurit-o Momina. Ştii, drama se sfîrşeşte rău...

— Prostii, s-a repezit Rosetta. Şi ce-i cu asta?

— Ştii cine apără vechea piesă? a spus cealaltă. Mariella. Mariella ţine la reprezentaţie şi nu vede nici o aluzie aici. Spune că ţie nu-ţi pasă...

Rosetta mi-a aruncat o privire rapidă. Eu m-am ridicat şi am spus:

— Iertaţi-mă. Trebuie să mă duc la toaletă.

M-au privit amîndouă: Momina cu faţa înveselită.

Am rămas cu impresia că spusesem unul din acele lucruri care nu se spun. În timp ce cutreieram coridoarele, ca să mă calmez, îmi spuneam: „Cîtă prostie în căpăţîna ta! Aşa înveţi să doreşti să fii o alta!?“ Cred că eram şi roşie în obraji.

M-am oprit în faţa unei oglinzi şi l-am zărit pe Febo care ieşea dintr-o mică sală de joc. Nu m-am întors pînă n-a intrat îndărăt.

Cînd am revenit, am spus:

— Scuzaţi-mă.

Şi Rosetta, cu ochii ei rigizi:

— Dar puteţi rămîne. Nu ne stingheriţi cîtuşi de puţin. Nu-mi e ruşine de ceea ce am făcut.

Momina a spus:

— Tu, care-ai văzut-o pe Rosetta în noaptea aceea, spune-ne cum era. N-o dezbrăcaseră oamenii de serviciu, sper?

Rosetta a făcut o strîmbătură ca şi cînd ar fi încercat să rîdă. Şi ea roşea. Şi-a dat seama şi şi-a înăsprit privirea, fixîndu-mă.

Am spus ceva, nu ştiu, că erau lîngă ea mama şi un doctor.

— Nu, nu, cum arăta Rosetta, s-a îndîrjit Momina. Impresia pe care o făcea unei străine. Tu erai o străină, atunci. Dacă era urîtă, crispată, dacă părea o alta. Cum arătăm moarte. În fond ea nu vrea să ştie altceva.

Probabil că se cunoşteau foarte bine din moment ce-şi vorbeau astfel. Rosetta mă privea în străfundul ochilor, atentă. Am răspuns că nu stătusem decît o clipă, dar că faţa-mi păruse umflată, că era îmbrăcată de seară în albastru-deschis şi că nu avea pantofi. De asta eram sigură. Era atît de firească şi de puţin crispată, am spus, încît privisem sub brancardă dacă nu cumva picura sînge. Părea un accident, un accident obişnuit. În fond un om leşinat e ca un om adormit.

Rosetta a respirat greu, n-a încercat să zîmbească. Momina a întrebat-o:

— La ce oră luaseşi somniferul?

Dar Rosetta n-a răspuns la asta. Şi-a scuturat umerii, s-a uitat în jur şi apoi a întrebat cu voce slabă, ezitînd:

— Într-adevăr aţi crezut că m-am împuşcat?

— Dacă ţineai aşa de mult la treaba asta, a spus Momina, mai bine te împuşcai. Aşa ţi-a ieşit pe dos.

Rosetta mă privea intimidată, din adîncul ochilor – îmi părea o alta în clipa aceea – şi a bîlbîit:

— După, te simţi mai rău decît la început. Şi asta este înspăimîntător.

XIII

N-am mai avut timp de vorbit. Fetele ne-au văzut, au venit la noi, şi au apărut alte figuri dintre cunoştinţele comune, ba chiar şi cîte cineva de la mine de la hotel. Acum, că ne ştiau la bar, Febo, Nene şi tipul acela cu numele de Pegi, care jucau şi pierdeau cu insolenţă, apăreau de mai multe ori ca să bea pahar după pahar. Pînă la urmă Nene şi băieţandrul acela de Pegi, pe jumătate beţi, s-au luat la harţă în aşa hal încît bătrînul pictor şi Momina au intervenit ca să putem pleca:

— Venim şi noi, a spus Momina.

În timpul acesta eu mă preumblam prin săli şi lumea îngrămădită pe lîngă mesele de joc mă enerva; pe pereţi erau tablouri imense, peisaje şi femei goale, de parcă ai fi zis că scopul jucătorilor era să stea bine şi să întreţină femei goale în blănuri. Ceea ce te scoate din sărite e că trebuie să recunoşti că totul se reduce tocmai la asta şi că jucătorii au dreptate. Dreptate au cu toţii, chiar şi cei care trăiesc aici, chiar şi bătrînele decăzute, cărora li se scurg ochii după mizele altora. Cel puţin la joc nu mai e nici o diferenţă – nobili sau oameni de jos, tîrfe, borfaşi, imbecili sau şmecheri, toţi vor acelaşi lucru. La un moment, disperată, Nene s-a prăbuşit într-un fotoliu strigînd:

— Duceţi-mă de aici, duceţi-mă!...

Atunci am pornit-o spre maşini şi i-am luat cu noi şi pe ceilalţi. Nene, care abia atunci şi-a dat seama de prezenţa Rosettei, a început s-o strige, dorind s-o sărute. Binevoitoare, Rosetta a făcut-o să renunţe la acest capriciu, aprinzîndu-i ţigara prin geamul maşinii.

Au plecat. Trebuia să plecăm şi noi, dar, privindu-ne, ne-a venit să rîdem.

— Hai să cinăm la Ivrea, a spus Momina, ridicîndu-se. Pe urmă ne întoarcem la Montalto.

Am intrat iarăşi prin săli să mai aruncăm o ultimă privire. Momina a spus că vrea să-şi scoată banii de pe escapadă, acum cînd acele pieze rele plecaseră.

— Stai lîngă mine, i-a spus Rosettei, tu aduci noroc, eşti ca funia spînzuratului.

S-au aşezat la o masă, grave. Eu şedeam şi priveam. În scurt timp Momina a pierdut zece mii de lire.

— Încearcă tu, i-a spus Rosettei.

Rosetta a pierdut şi ea alte cinci mii.

— Să mergem la bar, a zis Momina.

„Gata, mi-am zis eu, acum să te ţii.“

— Ascultaţi, le-am spus luîndu-mi cafeaua, vă invit eu la cină, numai încetaţi odată!

— Mai împrumută-mi o mie de lire, mi-a cerut Momina.

— Să mergem, a spus Rosetta, n-are nici un rost.

Am dat mia de lire şi am pierdut-o şi pe aceasta. În timp ce Momina bătea cîmpii la garderobă despre ghinionul ei, şi ne îmbrăcam blănurile, ne-a ieşit înainte, pe neaşteptate, încăpăţînatul acela de Febo.

— Unde merg frumoasele doamne? a rînjit el.

Nu plecase. Nimeni nu se gîndise la el. Stătuse în sală în timp ce jucasem şi noi.

— Ei, poftim, a spus Momina, dumneavoastră sînteţi de vină. Plecaţi numaidecît!

Ne-am urcat în schimb în maşină, înghesuiţi, toţi patru. Nu era uşor să te descotoroseşti de el, cu atît mai mult cu cît glumea înveninat despre ghinionul comun şi spunea:

— Îmi datoraţi o compensaţie. Noaptea aceasta s-o petrecem împreună.

Febo era ca la el acasă şi la Ivrea şi ne-a dus într-un local al lui, de căruţaşi.

— Drăguţ, a spus Momina intrînd. Am trecut într-un fel de separeu unde se afla o teracotă uriaşă înroşită de foc, şi cîrciumarul, un vlăjgan cu păr prin urechi şi un şorţ cît toate zilele, s-a apropiat respectuos de noi ca să ne ia hainele.

— Vă rog, a spus Febo.

O priveam pe Rosetta care-şi scotea haina ei de leopard.

— Toate blănurile dumneavoastră nu fac cît părul acestui om, a flecărit Febo.

— În privinţa asta nici inginerul nostru nu duce lipsă, a spus Momina.

— Nu sînt singur, i-a întors-o el. Ce spuneţi de Loris, care nici nu se mai vede de-atîta păr? Cum de n-a venit şi el?

Momina s-a întors spre Rosetta:

— Într-o vreme Loris îţi plăcea. Era atît de amuzant!

— Pentru mine, a spus Febo, părul e mare lucru. Căci, ia spuneţi-mi, ce s-ar face Loris dacă n-ar avea decît viciul? Ar fi trebuit de mult să se lase de meserie. Dar aşa poate să continue nepedepsit...

— Nu e amuzant, a spus Rosetta, cu jumătate de gură. Nu e amuzant şi nu e generos. Într-o vreme eraţi prieteni.

— Să-i dăm să bea, să-i dăm să bea! a strigat Febo. Pe urmă Rosetta o să ne povestească de pe vremea cînd toţi erau buni prieteni între ei...

Am mîncat cum se mănîncă în asemenea locuri şi am băut la fel de vîrtos. Cîrciumarul ne recomanda misterioase vinuri vechi de prin părţile acelea; îşi făcea cu ochiul cu Febo; după fiecare fel de mîncare ne întreba dacă fusese pe gustul nostru. Pînă la urmă Rosetta a prins viaţă şi glumea, nu s-a mai vorbit despre Loris. Am glumit în schimb pe socoteala vilegiaturiştilor noştri care la ora aceea mîncau hrană rece şi conserve în cabana proiectată de Febo, şi Febo a spus cu gura plină:

— Cel puţin se află într-un loc ales.

— Dac-ar fi şi Morelli cu noi, a spus Momina. Lucrurile astea îi plac.

— Cine-i Morelli? a întrebat Rosetta.

— E un domn mai în vîrstă, bun prieten cu Clelia, a spus Momina cu voioşie. Dar ce mai vorbeşti, îl cunoşti şi tu...

— Vasăzică aşa stau lucrurile, a strigat Febo. Cei mai simpatici tipi nu se află de faţă. Mulţumiţi-vă deci cu ce aveţi.

S-a făcut ora de închidere şi cîrciumarul, nemaiisprăvind cu zîmbetele, ne-a dat afară.

A fost fericită ideea să-l lăsăm pe Febo să plătească. Voiam să fac eu treaba asta, dar Momina mi-a spus:

— Nici pomeneală. Şi aşa ne costă o groază de bani tipul ăsta.

Am dus-o pe Rosetta la Montalto. Mama ei încă nu se culcase şi o aştepta. Ne-a primit înlăcrimată şi, în timp ce Febo, din maşină, mă tot trăgea în spate, afară Momina parlamenta şi-a făcut-o pe bătrînă să promită că a doua zi aveau să se întoarcă la Torino. Am salutat-o pe Rosetta, care mi-a întins mîna prin portieră şi mi-a aruncat o privire sfioasă, recunoscătoare. Am pornit-o iar.

— De ce, a întrebat Febo, întinzîndu-şi capul peste umerii noştri, de ce nu ne-au invitat să dormim la vilă?

— Prea multe femei pentru un singur bărbat, a răspuns Momina.

— Zgîrcioabele! a mîrîit el. Cel puţin să ne oprim la Ivrea. Cunosc un hotel…

Nu mă aşteptam, dar Momina a acceptat.

— Mîine ne întoarcem la Montalto, mi-a spus. Dacă mergeam la cabană şedeam afară, nu?

Cînd a fost vorba despre camere, Febo a spus:

— Păcat că nu ne dă una pentru toţi trei.

Momina a adăugat:

— Pentru mine şi Clelia ne dau una.

Dar abia ne scoseserăm blănurile şi ne spălaserăm pe mîini (Momina purta mereu în geantă cremă şi parfum), că se şi deschisese uşa şi Febo intrase cu o tavă cu lichior.

— Doamnele sînt servite, a spus el. Oferta casei.

— Pune-o acolo, i-a răspuns Momina. Noapte bună.

N-a fost cu putinţă să-l gonim. După puţin timp Momina s-a aşezat pe pat, eu m-am întors pe partea cealaltă şi m-am înfăşurat în pleduri. Aşezat lîngă Momina, Febo pălăvrăgea. Pălăvrăgeau despre femei, despre nişte localuri din Torino. Au vorbit despre toate cîte le treceau prin cap, cu o libertate care era ciudată între doi oameni care îşi mai spuneau încă dumneavoastră şi care cu o zi înainte nici nu se cunoşteau. Rîzînd zgomotos, Febo se şi răsturnase de două-trei ori pe pat, şi pînă la urmă a rămas acolo. Şi Momina s-a întins lîngă el. Am aţipit, resemnată, în cîteva rînduri, şi, trezindu-mă mereu tresărind, îi găseam tot aşa, întinşi, şopocăind. Apoi am băgat de

seamă că se înveliseră amîndoi cu acelaşi pled. La un moment dat, la o neaşteptată zvîcnire a lui Febo, i-am tras un picior care a fost amortizat de pleduri. Atunci m-am ridicat pe marginea patului şi am început să fumez. Momina alergase la baie, Febo, ciufulit, mi-a întins un pahar din ce mai rămăsese pe fundul sticlei.

S-a repezit peste mine ca un diavol şi a smuls pledurile. S-a agitat un pic şi s-a potolit repede. Momina încă nu se întorsese cînd Febo se şi ridicase şi sta lîngă pat zbîrlit ca un cîine şi-şi aranja părul.

— Acum o să ne laşi să dormim? am bombănit eu.

Cînd a plecat mi-am scos rochia (nu mi-am scos nimic altceva de pe mine) şi m-am băgat din nou sub pled. Am aţipit înainte de-a se fi întors Momina.

XIV

Dimineaţa eram jos şi-mi beam cafeaua cînd Momina a coborît. O lăsasem cu faţa înfundată în pernă, încadrată de păru-i scurt şi cu spinarea goală, ca în prima seară cînd o văzusem. Mi-a apărut înainte într-o ţinută îngrijită, dar ochii îi erau întunecaţi. A venit să se aşeze surîzătoare, a lăsat geanta pe masă şi a spus încet:

— Ce matinale sîntem!

Îşi bău cafeaua privindu-mă.

— Oare n-ai vrea să plecăm? m-a întrebat punînd ceaşca jos.

— Nu e mai bine să plătim?

— Ar fi drăguţ, dar oare asta ne priveşte pe noi? M-a cercetat cu răceală: Va fi o frumoasă meditaţie pentru cînd se va trezi. Mucosul!

Şi aşa, am plecat. N-a mai spus altceva. Am urcat în maşină şi, coborînd acum, am ajuns repede în cîmpie.

— E prea devreme ca să trecem pe la familia Mola. Să respirăm puţin aer. Cunoşti regiunea Canavese?

Şi astfel am cutreierat regiunea, învăluită în pîclă, şi am traversat două, trei sate.

Atentă la drum, Momina a spus dintr-odată:

— Simpatică Rosetta, nu-i aşa?

— Ce-i cu povestea aceea cu Loris?

— Asta era acum un an, a spus Momina, cînd Rosetta picta. Lua lecţii de la el. Pe urmă a întrerupt. Loris venea mereu la ei în casă... Ştii cum e Loris.

— Ca amicul din noaptea asta, am spus.

Momina a zîmbit:

— Nu chiar.

— Nu e cumva?... am întrebat la un moment dat şi m-am oprit.

— Ce anume? a exclamat Momina scrutîndu-mă. Că… Nu, nu. Poveşti vechi. Aş şti eu.

— E o fată dificilă… Ia închipuie-ţi că i s-ar fi făcut o glumă ca azi-noapte…

— Dar la hotel se dusese singură, a zis Momina, şi mi-a spus-o. Cu mine nu se preface. Numai Adele vede amor peste tot… Rosetta înţelege asemenea lucruri.

— Şi atunci, de ce s-a otrăvit? am întrebat-o. La vîrsta ei?

— Nu din dragoste, sînt sigură, a spus Momina încruntîndu-se. Ea duce viaţa pe care am dus-o şi eu, pe care o duc toate… Ştim bine ce înseamnă să te culci cu un bărbat…

A tăcut puţin, atentă la drum.

— Nu ştiu, am spus, dar din pricina asta se ivesc cele mai mari neplăceri. Ar fi mai bine dacă n-ar fi aşa.

— Poate, a pălăvrăgit Momina. Dar mie mi-ar lipsi. Ţie, nu? Ia gîndeşte-te. Toţi ar fi drăguţi şi demni toţi ar fi oameni cumsecade. N-ar mai fi clipe adevărate. Nimeni n-ar mai fi constrîns să iasă din vizuina lui şi să se arate cum e, scîrbos şi porc cum e. Cum ai face atunci să-i cunoşti pe bărbaţi?

— Credeam că-ţi place să petreci cu ei.

Am spus asta şi m-am oprit. Am priceput cît de proastă eram. Am priceput că Momina stătea mai prost decît mine, că de lucrurile astea rîdea.

Dar n-a rîs. A scos un fluierat, un uşor fluierat de dispreţ.

— Vrei să ne întoarcem? m-a întrebat.

Uruitul motorului mă adormea şi mă gîndeam la noaptea ce trecuse, la părul roşu al lui Febo. Pîcla uşoară în lumina soarelui îmi dădea o senzaţie de proaspăt, şi la un moment dat mi-am dat seama că îmi venea în minte lăptăria cu lespezi pătrate unde atîtea dimineţi mă duceam singură, înainte de-a alerga la atelier, şi Guido dormea sătul în patul meu.

— Tu de ce crezi c-a făcut-o Rosetta? m-a întrebat Momina pe neaşteptate.

— Nu ştiu, am răspuns. Poate că…

— Nu se poate şti, a spus ea brusc. Te priveşte cu ochii aceia înspăimîntaţi… se apără… Nu vorbise cu noi niciodată despre aşa ceva. Tu ştii ce vreau să spun…

Am ajuns la Montalto cînd persienele erau încă lăsate, dar un soare crud umplea grădina. Momina, care îmi povestea cît de tare o cuprindea uneori dezgustul – nu scîrba de asta sau de aia, de o serată sau de un sezon, ci sila de a trăi, sila de toţi şi de toate, de timpul care trece aşa de repede şi totuşi rămîne împietrit –, Momina a aprins o ţigară şi a apăsat pe claxon.

— Mai vorbim noi, mi-a spus rîzînd.

Grădinarul ne deschidea poarta. Am intrat pe pietrişul curţii. Cînd am apărut în faţa scării, mama, îngrozită, a ţîşnit pe uşă.

— Şi totuşi de fapt n-are nici un sens, a mai spus Momina.

Am pornit îndărăt spre Torino, în caravană, Rosetta – cu noi; mama – împreună cu camerista şi cu şoferul în uriaşul automobil venit anume de la Torino. Toată dimineaţa, în aşteptarea maşinii, cutreierasem prin vilă şi prin grădină discutînd, privind munţii. Rămăsesem singură cu Rosetta într-un rînd; mă dusese sus, pe o mică terasă, unde – mi-a spus – cînd era mică, se retrăgea ore în şir, să citească şi să privească vîrfurile copacilor. Acolo sus se afla Torino, mi-a spus, şi în serile de vară, din colţişorul acela, se gîndea la locurile de pe malul mării unde fusese, la Torino, la iarnă, la figurile noi pe care într-o zi avea să le cunoască.

— Deseori se înşală, i-am spus, nu credeţi?

Ea a spus:

— E de ajuns să-i priveşti în adîncul ochilor, în ochi se află totul.

— Mai e şi un alt mod, i-am răspuns, să lucrezi cu ei. Muncind, oamenii se arată aşa cum sînt. E greu să păcăleşti pe cineva cînd munceşti.

— Ce fel de muncă? a întrebat ea.

Aşa am călătorit spre Torino, şi eu gîndeam că nici ea, nici Momina nu ştiau ce e munca; niciodată nu-şi cîştigaseră pîinea, nici ciorapii, nici plimbările pe care le făcuseră şi le făceau. Mă gîndeam ce ciudată e lumea asta în care toţi muncim ca să nu mai muncim, dar dacă unul nu munceşte ne apucă furia. Mă gîndeam la bătrîna Mola, doamna care-şi alesese ca muncă să se agite pe lîngă fiica ei, să se ţină după ea, să facă în aşa fel încît să nu-i lipsească nimic, iar fiica o răsplătea cu spaimele pe care i le dădea. Mi-am amintit de Gisella şi de fiicele ei;

prăvălioara, „ne-am restrîns“, şi toate astea ca să-şi crească fetele în puf, cu mîinile-n sîn. M-a apucat mînia. Am revăzut mutra lui Febo. Am început să mă gîndesc la *via* Po.

M-am dus acolo înainte de a se însera, după o baie pe care am făcut-o la hotel. Nu fusese nimeni să mă caute; nici măcar Morelli. Pe măsuţă era totuşi un buchet de violete, cu o telegramă de la Maurizio. „Şi ăsta“, m-am gîndit. Neavînd nimic de făcut toată ziua, avea timp să se gîndească la asemenea chestii. Se împlinise chiar o lună de cînd lipseam de la Roma.

L-am găsit pe Becuccio care supraveghea transportul cristalurilor. Nu mai purta pantalonii gri-verzui şi nici puloverul, ci o haină de vînt cu un fular galben. Brăţara însă o avea. Capul lui cu păr creţ şi dinţii lui albi mi-au făcut o impresie ciudată. În timp ce vorbea era cît pe-aci să întind mîna să-i ating urechea. „Aerul de munte e de vină“, m-am gîndit speriată.

I-am făcut în schimb o scenă neplăcută în legătură cu întîrzierea livrărilor.

— Arhitectul… a dat el să spună.

— Nu-l amesteca aici pe arhitect, i-am retezat eu vorba. E datoria voastră să vă ţineţi după furnizori…

Am controlat împreună cristalele şi îmi plăcea cum mîinile lui mari căutau prin paie picioruşele, globurile irizate. În uriaşa cameră proaspăt zugrăvită, în bătaia puternică a lămpii, cristalurile acelea străluceau ca picurii de ploaie în lumina farurilor. Le priveam amîndoi în lumină şi mi-a spus:

— Parcă ar fi flacăra de sudură cînd se taie şinele.

Fusese salahor, cîndva, într-o echipă de noapte a serviciului transporturilor în comun.

La un moment dat am simţit cum îmi prinde mîna prin paie. I-am spus să fie atent.

— Costă multe parale marfa asta.

Mi-a răspuns:

— Ştiu.

— Bine, i-am zis eu. Să terminăm cu lăzile.

XV

După cum ne spuneau cei de la Roma, magazinul trebuia să fie gata la jumătatea lui martie, şi boltele de la primul etaj tot nu fuseseră terminate. Devenise dificil să lucrez cu Febo; a început să spună că cei de la Roma nu pricepeau nimic şi că, dacă eu nu ştiam să mă impun, el ştia. Se întorsese de la Ivrea cu un aer prefăcut; n-a ajuns pînă acolo încît să-mi vorbească despre plata de la hotel, dar m-a tutuit. I-am spus că la Roma primeam ordine, dar că la Torino le dădeam, şi l-am întrebat cît cerea pentru că-l deranjasem. Fără să ridic glasul, am făcut-o şi p-asta. A doua zi mi-a trimis un buchet de flori pe care le-am dăruit Mariucciei.

La Roma era o harababură de nedescris. Într-o lungă convorbire nocturnă mi-au dat vestea cea mare: magazinul şi vitrinele rămîneau aşa, dar la primul etaj saloanele de probă şi salonul cel mare trebuiau să-şi schimbe mobilierul, căpătau un nume şi un stil. Trebuiau găsite toalete, stofe, lampadare, stampe, fără să ştie deocamdată dacă e vorba de baroc sau de altceva. Trebuia să-l înştiinţez pe arhitect, să fac proiecte, fotografii, să trimit pe cineva la Roma. Să opresc totul. Chiar şi covoarele şi perdelele.

— Pentru cincisprezece? am întrebat.

Nu ţineau la o dată anume. Cît mai repede, se înţelege. Oricum, pînă la sfîrşitul lunii.

— E prea puţin timp, am spus.

— Trimite-l aici pe arhitect.

Nu l-am trimis. M-am dus eu. În seara următoare făcusem baia la mine acasă şi, după ce aerisisem camerele, păşeam pe pietrele obişnuite. Au urmat două zile infernale de siroco în care am revăzut obişnuitele figuri plictisite şi n-am ajuns la nici o concluzie. Aşa era Roma, o ştiam. La mijlocul unei discuţii intra cutare ori cutare, începea să vorbească el, se ridica,

spunea: „Trebuie să ţinem seama de asta“. Lipsea întotdeauna cineva, cel care începuse. *Madame* era gata să-l convoace şi pe Febo, apoi a părăsit gîndul acesta. Discuţia cea mai închegată s-a purtat la o masă la Columbia, în timp ce ceilalţi dansau. N-am putut-o convinge că era mult mai folositor să deschidem tocmai în mai cu modele de vară, dar mi-am făcut o idee despre ceea ce voiau. Cineva spusese că Torino este un oraş foarte dificil. Am explicat că şi la Torino există unele limite.

Maurizio s-a plictisit şi el de vizita mea neaşteptată. A crezut că e de datoria lui să mă aştepte, să stea lîngă mine, să mă urmeze. În mod ostentativ nu mi-a vorbit despre Torino. Eu nu i-am vorbit despre Morelli. Mi-am dat seama că eram mult mai singură la Roma, căţărîndu-mă pe străzile acelea sau bînd cafeaua la Gigi, decît la Torino, în patul meu de la hotel sau în *via* Po. În ultima seară ne-am întors tîrziu, pe un vînt care mişca felinarele şi făcea să scîrţîie persienele. Nu i-am spus că după anumite cuvinte pe jumătate rostite şi tăceri prelungite pe care le surprinsesem la *Madame* înţelesesem că îmi încredinţaseră Torino ca să nu mă mai mişc de acolo. I-am spus să stea în pat a doua zi şi să nu vină la gară.

La Torino burniţa. Totul era proaspăt, melancolic şi întunecat; de n-ar fi fost martie aş fi zis că era noiembrie. Cînd Febo a auzit că mă întorceam de la Roma, şi-a reluat numaidecît rînjetul său cu ţigara în gură, încît s-a şi înecat cu fumul, dar nu era prea sigur pe sine. Cînd i-am spus povestea aceea cu barocul, m-a privit amuzat.

— Şi acum, a zis încet, cum se va descurca Clelia?

— Îmi voi căuta un decorator care să se priceapă la baroc, i-am spus.

— Torino e plin de baroc. E peste tot, dar nimic nu e suficient de baroc…

— Asta se ştie la Roma, i-am răspuns, dar nu ştiu ce anume este barocul.

— Atunci să facem aşa, a spus el, şi a început să repeadă linii pe hîrtie.

A făcut schiţe şi a fumat toată seara. Era în formă. Eu priveam mîna aceea roşie şi osoasă, fără să mă gîndesc că era a lui. Îmi era ciudă că ştia atîtea lucruri, tînăr cum era, că glumea

aşa de uşor cu toate astea, care pentru el păreau că sînt ca nişte bani pe care-i găsea în buzunar fără să-i fi pus acolo. Cu cîtva timp înainte îmi povestise că se dusese la şcoala de arhitectură numai în anumite zile, cînd ştia că o va găsi acolo pe o colegă. Că meseria o învăţase cutreierînd lumea, împreună cu mama lui, o bătrînă nebună, care monta şi demonta case ca pe nişte umbrele de plajă. Şi aşa, glumind, mi-a explicat că nu era nevoie să schimb nimic în salonaşe. Era de ajuns să găsim nişte piese de pe la anticari, care nici măcar baroc nu trebuiau să fie toate – unele chiar de prin provincie, de un gust îndoielnic – şi să le plasăm cu pricepere, în locurile potrivite, luminîndu-le ca la teatru. Se distra cu toate astea şi a început să mă sărute. Era în sala hotelului. Am ridicat mîna şi mi-a sărutat-o.

A doua zi, iată că a apărut Morelli, agitat, întrebîndu-mă unde fusesem zilele acelea. I-am spus că trebuia să mă ajute, pentru că tineretul din Torino era într-adevăr dezorientat şi noi, bătrînii, trebuia să ne apărăm. L-am întrebat dacă ştia nişte anticari, dacă se pricepea la muzee.

Cînd a înţeles ce voiam, m-a întrebat dacă mă stabileam la Torino.

Atunci am mers în *via* Po şi i-am arătat saloanele.

— Pictorii dumneavoastră ce spun?

— De s-ar pricepe măcar la tablouri…

— Aici tablourile vor fi oglinzile, a spus el cu seriozitate. Nu trebuie să alungi clientele. Nu-i tablou care să preţuiască mai mult decît o femeie frumoasă care se dezbracă.

M-a întovărăşit la anticarii de pe *via* Mazzini, şi între timp vorbeam de Roma.

— La Roma ar fi mult mai uşor, spuneam. Roma e plină de vechi palate pe cale să fie desfiinţate…

Nu glumeau nici la Torino. Magazinele acelea erau mierea şi noi muştele. Abia te mişcai prin mijlocul munţilor de obiecte – bucăţi de ivoriu, tablouri cojite, pendule, statuete, flori artificiale, colane, evantaie. La prima vedere totul părea vechi şi putrezit, dar, după puţin timp, nu mai rămînea un singur lucru – o miniatură sau un mîner de umbrelă – care să nu-ţi facă poftă să-l iei cu tine, să ai o casă unde să-i găseşti un locşor.

Morelli spunea:

— Nu ne arată ei ce au mai frumos. Nu ştiu cine sîntem. Şi, privindu-mă cu seriozitate, îmi spunea: Soţia mea ar trebui să fie aici.

— Dumneavoastră ce părere aveţi de toate lucrurile acestea? m-a întrebat între un trotuar şi celălalt.

— Îţi vine greu să te gîndeşti, i-am răspuns eu, că după ce mori lucrurile tale ajung aşa, în mîinile altora…

— E mai rău cînd ajung înainte ca omul să moară, a spus Morelli. Dacă ar fi aici frumoasa noastră prietenă ar spune că şi noi trecem din mînă în mînă la cei care ne doresc… Ceea ce salvează omenirea este numai banul… care trece prin mîna tuturor.

Atunci discuţia s-a oprit asupra femeilor şi a caselor şi asupra bunicii Clementina, care era încă pe lume cînd vreuna dintre acele umbrele, dintre acele chitare sau oglinzi ruginite era nouă.

— Ea a ştiut să se pună la adăpost. Nimeni nu poate să spună că a avut-o în mînă… Mă fac să rîd aceşti copii, aceste prietene ale Mariellei, care au doar vicii, nu şi experienţa… Ele socotesc că e de ajuns să vorbeşti. Aş vrea să le văd peste vreo douăzeci de ani… Bătrîna, unde vrea ea, acolo ajungea…

Am intrat într-un alt magazin. Nici vorbă de baroc. I-am spus lui Morelli că era mai bine să vedem un palat, o casă, să ne facem o idee la faţa locului.

— Să mergem la *donna* Clementina, a spus el. În seara aceea era prea multă lume, dar măcar porţelanurile, şi tot merită…

XVI

Am sosit cînd ieşeau nişte doamne: m-au privit. Acum douăzeci de ani drumul meu nu trecea prin acel cartier din Torino. Le-am găsit pe Mariella şi pe mama ei tocmai după ce luaseră ceaiul: bunica – păcat! – aţipise, căci se pregătea pentru seară cînd avea să vină să cînte un violonist român şi ea dorea să asiste. Aşteptau nişte prieteni, nu doream să venim şi noi?

Mariella îmi tot arunca priviri şi în timp ce treceam în salonul porţelanurilor m-a dojenit în şoaptă că nu-i spusesem din vreme despre escapada de la Saint-Vincent.

— Veniţi diseară, mi-a spus ea. Va fi şi Rosetta, şi toţi ai noştri.

— N-am mai văzut pe nimeni. Ce faceţi?

— Nu se ştie, a spus ea misterioasă. Încercaţi şi-o să vedeţi.

Am apucat să-l trag la timp pe Morelli de mînecă, să nu povestească guralivelor acelora despre saloanele mele. Mama a aprins luminile la vitrina cu porţelanuri şi despre fiecare piesă ne-a povestit cîte ceva. A vorbit de străbunicul ei, de nunţi, de mătuşi, de Revoluţia Franceză. Numele unor miniaturi lipite de perete – femei trandafirii cu peruci – Morelli le ştia şi ni le-a spus. Ne-a povestit istoria unei anume Giuditta – şi ea din familie – care se întinsese sub un pom în grădinile regale şi regele de atunci rupea cireşe de pe ramuri şi i le băga în gură. Eu priveam obiectele şi încercam să pricep din ce erau făcute şi cum – aşa cum se face cu un model –, dar era mai mult decît greu, era inutil. Eleganţa aceea a statuilor şi a micuţelor capete pictate părea alcătuită din nimic şi, fără numele lor, fără discuţiile şi istorioarele de familie, nu izbuteai să-ţi creezi atmosfera. Trebuia aşadar să mă mulţumesc cu Febo.

Şi aşa în seara aceea ne-am întors să-l ascultăm pe violonist. Am revăzut-o pe bătrîna pasăre de pradă cu panglica la gît şi cu mantie, am revăzut cercul de domni încruntaţi, lampadariile,

covorul. Tineret era mai puţin decît data trecută, stăteau dezumflaţi în scaunele tapiţate, Loris lipsea. Dintre femei, Rosetta şi Momina mi-au zîmbit.

Violonistul a cîntat bine, cum cîntă violoniştii în asemenea ocazii. Era un omuleţ gras, cu părul alb, care a sărutat mîinile tuturor femeilor; nu se ştia dacă era plătit sau venea aşa, din prietenie. Rîdea cu gura închisă şi ne privea picioarele. La pian îl acompania o femeie limfatică, cu ochelari şi cu un trandafir roşu pe umăr. Doamnele au exclamat: „Bravo!“ Eu, ca să fiu sinceră, m-am plictisit.

Morelli aplauda cu convingere. Cînd s-a adus ceaiul le-am căutat pe Rosetta şi pe Momina.

— De cum se ridică bătrîna, am spus, plecăm şi noi.

Mariella m-a prins într-un colţ:

— Vin şi eu, mi-a spus, aşteptaţi-mă.

Pînă la urmă ne-a tîrît după ea pe toţi, chiar şi pe violonist. La uşa de la ieşire doamna cu ochelari a strigat:

— Maestrul vrea să se delecteze cu noi.

Toţi vorbeau franţuzeşte.

În maşină m-am nimerit lîngă Rosetta. I-am spus pe întuneric, fără s-o desluşesc prea bine:

— A ieşit prost. A fost mai bine la Ivrea.

— Nu-i încă dimineaţă, a spus Momina urcînd.

Pentru violonist, care sta cu doamnele şi cu Morelli în maşina cea mare a Mariellei, a se delecta cu noi însemna să dea o raită prin centru, să se oprească în faţa cafenelelor, să scoată capul afară şi să discute, apoi să facă semn de pornire mai departe. După trei sau patru jocuri din acestea, Momina a spus:

— Ducă-se la dracu’! şi a pornit-o pe cont propriu.

— Unde mergem?

— La hotelul tău, mi-a spus.

Am intrat victorioase în sala hotelului. Cîţiva au ridicat capetele.

— N-ai emoţii? a întrebat-o Momina pe Rosetta care mergea între noi cu pumnii strînşi.

Rosetta abia a zîmbit. A spus:

— S-ar putea ca nimeni să nu fi achitat nota din seara aceea. Numai să nu ne alunge…

— Nu te-ai mai întors aici după aceea? a întrebat-o Momina.

Rosetta a ridicat din umeri.

— Unde ne aşezăm? am întrebat.

Chelnerul ne-a adus trei coniacuri. De la bar, Luis mi-a făcut cu ochiul.

— Să sperăm că n-o să ne găsească aici Mariella, am spus. Mi-e teamă ca românul acela să nu-i delecteze prea mult.

— Sînt mulţi, a spus Rosetta. Cineva o să ofere ceva de băut.

Atunci le-am spus că la Torino mi se întîmpla acest lucru: simţeam nevoia să evit lumea. Atîţia pictori, baloane umflate, muzicieni – peste tot ceva nou, nici la Roma lumea nu petrecea aşa, fără întrerupere. Şi Mariella care vrea teatru cu orice preţ. Parcă nici n-ar fi fost război…

Rosetta, dezmierdîndu-şi păhăruţul de coniac, surîdea din fotoliul ei:

— Spuneţi-ne şi nouă, a şoptit, de ce trăim aşa?

— Nu ştiu, i-am răspuns, mi se pare că n-are rost să se facă atîta zgomot.

Momina, care nu se aşezase încă, se plimba neliniştită între bar şi noi două.

— Nimic n-are vreun rost, a spus ea. Mai înainte, cel puţin, se putea călători.

Apoi s-a lăsat să cadă într-un fotoliu şi a făcut o mişcare de parcă ar fi vrut să-şi scoată pantoful.

— Mi-e teamă că nu se cuvine, a spus. N-ai un fotoliu sus?

Am urcat cu liftul. Urmăream mişcările Rosettei. Am ieşit în coridor şi m-a privit în treacăt; i-am făcut un semn ca şi cum i-aş fi spus că stătusem acolo.

— Sînt toate la fel coridoarele astea, a spus ea fixînd preşul.

— Ca şi zilele omului, a zis Momina. Toate uşile sînt la fel, şi paturile, şi ferestrele şi lumea care doarme aici o noapte… Trebuie să ai curajul Cleliei ca să stai aici…

— Sau al ei, am spus, arătînd-o pe Rosetta.

— Ascultă, a spus Momina, fără să se întoarcă, acum, fiindcă aduc sus coniacul nostru, dacă vrei, stingem lumina şi tu ne povesteşti cum ai ajuns aici şi ai greşit doza… Încă nu cred…

Pe neaşteptate Rosetta s-a oprit, albă la faţă, şi-a strîns pumnii şi buzele. Dar eram la uşă şi am spus:

— Să intrăm.

Rosetta a intrat fără să spună nimic.

În vreme ce ne aşezam pe scaune (Momina a aruncat numaidecît pantofii) şi chelnerul a pus tava pe masă, nimeni n-a vorbit şi eu simţeam că ochii goliţi ai Rosettei se umpleau de lacrimi. Momina nu-şi dăduse seama de nimic.

— Nu te aşezi, Rosetta? a întrebat-o.

Rosetta a clătinat furioasă din cap, s-a dus la uşă, a stins lumina şi a spus cu voce seacă:

— Poftim!

Cîteva clipe, în întuneric nu s-a văzut decît punctul roşu al ţigării Mominei. Se auzea scrîşnetul îndepărtat al unui tramvai. Am ghicit umbra mai limpede a ferestrei.

— Aveai ceva împotriva mea? a întrebat batjocoritoare Momina.

Am simţit efortul Rosettei de a-şi stăpîni vocea. N-a reuşit. A bîlbîit greoi:

— Nu trebuie să rîzi…

— O fac pentru a-ţi da curaj, a spus cealaltă, cu răceală. Pentru tine o fac. Încearcă să fii inteligentă, căci eşti. Ce s-a întîmplat? Nu mă simt vinovată cu nimic. Te-am jignit poate? Ţi-am spus să faci şi să nu faci asta şi aia? Doar te-am ajutat să vezi limpede în harababura care era în tine… Ţi-e teamă de asta? Înţeleg să te omori… toţi se gîndesc la asta… dar s-o faci ca lumea, s-o faci aşa ca să fie un lucru adevărat… S-o faci fără scandal… Tu, în schimb, parc-ai fi o croitoreasă abandonată…

— Eu… te urăsc, a bîlbîit Rosetta gîfîind.

— De ce? a întrebat Momina serioasă. Ce anume îmi reproşezi? Că am însemnat prea mult pentru tine? Sau prea puţin? Ce importanţă are, sîntem prietene.

Rosetta n-a răspuns şi Momina n-a continuat. Le auzeam respirînd. Am pus pe masă, orbecăind, paharul pe care-l aveam în mînă. Am şoptit către Rosetta:

— Aşezaţi-vă.

S-a aşezat. Am înţeles că puteam să vorbesc. Atunci am spus că, deşi eu n-aveam nici o legătură cu toate astea, fiindcă eram împreună, puteam să spun şi eu două vorbe. Auzisem fel de fel de păreri despre faptul acela şi nici una întemeiată.

— Dacă e ceva între voi, am spus, vorbiţi deschis şi terminaţi odată.

Momina s-a răsucit în fotoliu să caute o ţigară. Lumina chibritului m-a orbit, i-am zărit părul scurt pe ochi.

— Ce e? Aţi făcut dragoste împreună?

N-a răspuns nici una, nici alta. Momina a început să rîdă şi să tuşească.

XVII

— Nici măcar asta nu se poate spune, a reînceput Momina văitîndu-se, în momentul cînd prin întuneric începeam să întrevăd figurile, vag. Nu-i rău că ai stins, draga mea. Înţelegi că dintr-un lucru care putea să iasă frumos, şi să aibă un sens, ai făcut un caz personal, o dramă isterică?... Ai auzit ce spune Clelia?

Auzise şi trebuie să fi fost roşie ca focul. Nu cred că ar fi putut să plîngă şi nici să se teamă.

— Voi amîndouă n-aveţi nici o legătură cu toate astea, a spus ea răutăcios, cu vocea ei morocănoasă. Am douăzeci şi trei de ani, cunosc viaţa. Nu port pică nimănui. Să vorbim despre altceva, vă displace?

— Spune-ne măcar ce simţi atunci. La ce te gîndeşti în momentul acela. Te-ai privit în oglindă?

Nu vorbea în bătaie de joc, ci cu o voce copilărească, de parcă ar fi jucat teatru. Chiar şi la început, cînd stinseseră lumina, mi s-a părut că asist la o scenă dintr-o piesă de teatru. Din nou m-a cuprins bănuiala că în ziua aceea pe targă nu fusese chiar nimeni.

Rosetta a spus că nu se privise în oglindă. Nu-şi amintea dacă în cameră erau oglinzi. Şi atunci stinsese lumina. Nu vrea să vadă nimic, pe nimeni, vrea numai să doarmă. Şi o durea capul, o durea îngrozitor capul. Şi că la un moment dat se potolise durerea asta de cap, trecuse, lăsînd-o destinsă, fericită. Ce fericită era; părea un miracol!... Pe urmă se trezise la spital, sub o lampă care-i tortura ochii.

— Sleită? a întrebat încet Momina.

— Uf, a spus Rosetta, cînd te trezeşti e oribil.

— Am cunoscut o casieriţă la Roma, am spus eu, care, tot fiind nevoită să se vadă în oglindă, oglinda de după tejghea, a înnebunit... Credea că este o alta.

Momina a spus:

— Ar trebui să te vezi în oglindă... Tu, Rosetta, n-ai avut curajul...

Am vorbit aşa, despre oglindă şi despre ochii celui care se omoară. Şi a venit timpul cînd, întorcîndu-se chelnerul cu o nouă tavă, am aprins din nou lumina. Figura Rosettei era liniştită, împietrită.

A sunat telefonul. Era Mariella care vrea să ştie ce se întîmplase. Nu înţelegea ce spuneam pentru că de unde dădea ea telefon se auzea o orchestră. Le-am întrebat din ochi pe cele două. Am strigat în receptor că mă întorsesem acasă fiindcă eram obosită. Să danseze şi să se distreze. Că serata fusese drăguţă.

Apoi a telefonat Rosetta. A chemat casa ei şi a spus:

— Mamă, mă întorc îndată.

Momina şi-a pus pantofii şi au plecat.

A doua zi m-a vizitat Rosetta în *via* Po. A intrat cu un zîmbet nesigur, cu blana ei de leopard. Sus, Febo şi Becuccio luau nişte măsuri.

— Ştiu că n-aveţi nici un chef să-l întîlniţi pe prietenul nostru, i-am spus. Mergeţi cu mine să fac nişte cumpărături?

M-a aşteptat în camera cea mare în timp ce strigam spre scară că plecam. Am văzut-o aşa de tînără lîngă vitrină şi am gîndit: „În locul ei Mariella ar fi o excelentă casieriţă“.

Mergînd pe sub porticuri i-am spus că mă gîndisem să-i dau ceva de lucru. Ea a zîmbit, în felul ei.

— Mi-a venit o idee, i-am spus. Un magazin servit de prietenele dumneavoastră cele mai distinse. Dumneavoastră aţi veni? Cele mai frumoase nume din Torino... Unele la casă, altele la vitrine şi în saloane...

Ştia de glumă. Mi-a spus:

— Cine ar mai veni să cumpere? N-ar mai rămîne nume disponibile.

— Cameristele dumneavoastră, măcar... Numele urîte.

— N-am şti să facem nimic...

— Cine ştie... Ar fi ca la serbările de caritate...

— Vă invidiez, doamnă Oitana, mi-a spus. E frumos să munceşti ca dumneavoastră.

— De multe ori e o pacoste… Întotdeauna ai un patron.

— Poate că tocmai asta e munca: să ai pe cineva care să-ţi spună ce să faci şi ce nu… E o salvare.

— Încercaţi s-o întrebaţi pe camerista dumneavoastră.

A ezitat.

— Ieri, a spus, am fost proastă…

N-am întrerupt-o:

— …Se zic şi se fac multe lucruri false… Înţelegeţi. Aş vrea să fiu o alta, ca acea casieriţă de la Roma… Chiar şi nebună ca ea. Nu trebuie să credeţi ceea ce spune Momina… Uneori Momina te scoate din sărite…

— De fapt Momina a fost mai discretă decît mine, i-am spus, pîndind-o cu privirea.

— Dumneavoastră cunoaşteţi bine viaţa, doamnă Oitana… Îşi căuta cuvintele. Pe nişte femei care discută cum am discutat noi ieri nu le mai puteţi stima, nu-i aşa?…

S-a oprit cu încăpăţînare, sfredelindu-mă cu ochii. Ieri, pe întuneric, trebuie să fi fost tot aşa de roşie.

Am făcut-o să pornească mai departe. I-am spus că atîta vreme cît o femeie se înroşeşte nu e cazul să se vorbească de stimă. (S-a scuzat. Mi-a spus: „Roşesc din toate fleacurile!“) I-am spus că totul se poate încerca, cu condiţia să nu-ţi facă rău şi să nu-ţi bage idei proaste în cap. Am întrebat-o dacă pentru asta luase Veronal.

Ne opriserăm în faţa florăriei de pe *via* Pietro Micca. Era mai uşor de vorbit aşa. Am întrebat-o:

— Să-i trimitem flori Mariellei pentru ziua de ieri?

— Să-i trimitem, a spus.

Am ales lăcrămioare. În timp ce femeia aranja frunzele verzi, i-am spus Rosettei:

— La vîrsta dumneavoastră nu sînt vicii. Viciile vin mai tîrziu.

— Nu cred că am, a răspuns ea, cu o strîmbătură. Ar fi mai bine să am.

Cînd am fost iar sub porticuri am întrebat-o: „În definitiv, hai să dăm cărţile pe faţă: nu pentru asta aţi încercat să vă omorîţi?“ Încremenită, Rosetta mi-a spus că nici ea măcar nu ştia de ce intrase la hotel în dimineaţa aceea. Intrase chiar

mulţumită. După balul acela mascat se simţea uşurată. De multă vreme noaptea o umplea de silă, gîndul că se isprăvise o altă zi, că rămîne singură cu dezgustul ei, că aşteaptă dimineaţa întinsă în pat, toate astea îi deveniseră insuportabile. Cel puţin noaptea aceea trecuse. Dar apoi, tocmai pentru că nu dormise şi se învîrtea prin cameră, gîndindu-se la noapte, gîndindu-se la toate lucrurile prosteşti care i se întîmplaseră noaptea şi că acum era din nou singură şi nu putea face nimic, o apucase încet-încet disperarea, şi găsind în poşetă Veronalul…

— Momina nu era la bal?

Nu. Momina nu venise, dar la hotel, ea, întinsă pe pat, se gîndise mult la asta, se gîndise la atîtea lucruri pe care le spunea Momina, la discuţiile lor, la curajul Mominei care era mai dezgustată de viaţă decît ea, dar rîdea şi spunea: „Ca să mă omor aştept vara, nu vreau să fiu îngropată pe ploaie“.

— Eu, a spus Rosetta, n-am mai avut răbdarea să aştept…

— Dar nu v-aţi certat cu Momina?

— Nu, discutam uneori, ca aseară, dar sîntem bune prietene. Momina e singura prietenă pe care o am.

Vasăzică aşa stau lucrurile. I-am spus brusc:

— Doar prietenă?

M-a privit, suptă la faţă, cu ochii aceia de pisică. Abia a roşit puţin, apoi s-a stăpînit cu nervozitate:

— Ce mă siliţi să spun, doamnă Oitana? a bîlbîit ea. E necesar? Dar nu-mi e ruşine. Ştiţi cum e între fete. Momina a fost prima mea dragoste. Cu mulţi ani în urmă, înainte de-a se fi căsătorit… Acum sîntem prietene, credeţi-mă…

XVIII

A trebuit s-o cred. Am întrebat-o de ce nu se gîndea mai degrabă să se mărite. A ridicat din umeri. A spus că-i cunoaşte pe bărbaţi.

— Poate nu pe toţi, am observat.

— Nu e necesar, a spus.

— Nu-mi veţi spune, ca Momina, că vă e frică să faceţi copii.

— Îmi plac copiii, mi-a spus. Dar ar trebui să rămînă mereu copii. Dacă mă gîndesc că apoi cresc şi se fac oameni ca noi, mă apucă furia… Nu credeţi?

— N-am copii, i-am răspuns.

Ne-am despărţit făgăduindu-ne să ne revedem, dar eram sigură că nu avea să mai vină. Rosetta venise să mă caute din naivitate sau de ciudă, dar trebuie să-şi fi dat seama că de-acum înainte era imposibil să restabilească distanţele cu mine. Căci mereu venea vorba despre acelaşi lucru.

Am mers la Milano să văd nişte mobile de cristal, împreună cu Febo care a găsit o maşină şi m-a dus acolo. Totul a fost bine, numai că la întoarcere, pe autostradă, ne-am oprit să aprindem o ţigară şi Febo, cu expresia din noaptea aceea de la Ivrea, s-a repezit să mă ia în braţe. I-am făcut o vînătaie la un ochi de credeam că l-am chiorît, dar pornind din nou la drum a stat cuminte şi i-am explicat că lumea e mare şi că nu trebuie să faci dragoste cu tovarăşii de muncă. El privea şoseaua, abătut. L-am întrebat de ce nu încerca cu Momina sau nu-şi găsea chiar o soţie printre prietenele Mominei. Erau oameni bogaţi şi instruiţi, care ştiau să picteze şi să joace piese de teatru. Atunci m-a privit amuzat. A oprit maşina. „Aici rămînem“, m-am gîndit.

— Clelia, Clelia, mi-a spus, fără să mă atingă însă, vreţi să fiţi soţia mea astă-seară?

— E o propunere serioasă?

— Păi văd că sîntem soţ şi soţie: m-aţi pocnit.

— Pot face asta ca o mamă, dacă vreţi.

— Da, da, a spus el şi a bătut din palme, da, mamă. Mă duci pe cîmp, să culeg melcişori?

În schimb, am oprit la o estradă de dans dintr-un sat de lîngă Torino şi Febo, binedispus, s-a luat la harţă cu o pereche de tineri care dansau împreună şi ne tăiau drumul. L-au ameninţat că au să-i scoată şi ochiul celălalt. Era de mirare cum Febo, blond şi osos, îndrăznea să se încurce cu ţăranii aceia, fără să ştie măcar dialectul. I-am spus să înceteze şi a trebuit să-l trag eu de-acolo. Atunci s-a gîndit să oprească la o cîrciumă, să mîncăm, şi m-a întrebat dacă nu-mi plăcea şi mie să fug de acasă şi să fac nebunii.

— Nu e deloc greu, i-am spus eu. Mai urît e să locuieşti într-o cîrciumă.

— Ei bine, a spus el, atunci să facem lucruri urîte.

Am găsit o cîrciumă la capătul căii Giulio Cesare. La început Febo a fost calm şi ne pregăteam să mîncăm. Dar cîrciumarul nu mai era părosul acela de la Ivrea şi la bucătărie n-aveau mare lucru. Ne-a servit o slujnică în papuci, cu ochii roşii, care-mi privea ciorapii, şi ne priveau şi ceilalţi clienţi, o bătrînă şi cîţiva şoferi. Camera era rece, proaspăt zugrăvită, dar de pe acum murdară; m-am gîndit că pe vremea mea aici era cîmp, drumuri desfundate şi cîmp.

— Ceea ce facem e cu adevărat urît, i-am spus eu lui Febo.

El încerca să se înfierbînte şi să găsească bun vinul. Fata, cu ochii ei roşii, ne privea de la tejghea. Ceilalţi jucau acum cărţi, fumînd şi scuipînd.

După ce-am terminat friptura, i-am spus să mergem.

— Şi cu toate astea trebuie să fie pe aici un loc, a spus el.

Cînd am ieşit, era întuneric. Peste reclamele roşii de neon, răspîndite de-a lungul şoselii, sufla vîntul.

— Oraşul ăsta are farmecul lui, a spus Febo. Dumneavoastră nu înţelegeţi, dumneavoastră trăiţi prea mult printre domni…

M-am urcat în maşină mînioasă, de-mi venea să-l sugrum.

— Ba vouă şi caraghioaselor ălora de Martelli şi de Momina vă place să faceţi pe domnii, i-am spus. Eu m-am născut aici, la

Torino. Ştiu ce înseamnă să vezi o altă femeie cu ciorapi de mătase şi tu să nu-i ai…

În timp ce ne certam şi el rîdea prosteşte, s-a oprit încă o dată, în faţa unei cafenele cu o grădiniţă iluminată.

— Aici, noaptea, curge sînge, a spus.

Lumina venea de la geamurile unei încăperi uriaşe, luminată cu becuri neacoperite de nimic. Nu aveau orchestră, cînta radioul, şi mai multe perechi dansau vociferînd pe o pistă de ciment. Cunoşteam aceste locuri.

— Dacă sala comună nu-ţi place, mi-a şoptit Febo la ureche, e loc sus…

I-am spus că luam cafeaua, dar nu voiam să mă opresc. Nici pentru mine, nici pentru el compania celuilalt nu era potrivită în acel loc.

— Există riscul să te părăsesc, i-am spus eu, şi să mă duc cu tipul de colo, cu fular.

Febo l-a privit pe băiatul cu fular care discuta la o masă cu două femei boite ţipător. A ridicat o sprînceană. N-a răspuns şi s-a sprijinit de tejghea, cu spatele.

— Băiatul acela, i-am spus, nici nu visează să vină ca dumneavoastră sau ca mine ca să-şi treacă seara. Atît cît trăieşte cum trăieşte n-are nevoie să-şi schimbe mediul. Pentru el eleganţa însemnează parfumul care se vinde la tutungerie şi cravatele roşii şi verzi. El lucrează aici cu femeiuştile alea. De ce să te distrezi pe socoteala lui?

Febo, cu spatele la tejghea şi cu coatele rezemate de ea, îl privea. Nefiind încă beat, a mormăit:

— Vorbeşte femeia sau tovarăşa de muncă?

I-am spus că e caraghios şi că vorbeam serios.

Şi el atunci, ridicînd o sprînceană, m-a întrebat în ce mediu mă născusem.

— Mai mult sau mai puţin în ăsta, i-am spus acru.

Tînărul cu fular îşi dăduse seama că Febo îl fixa şi acum se uita la noi.

— Şi dumneavoastră, a spus Febo, privind mereu sala cu impertinenţă, dumneavoastră aţi ieşit din mediul dumneavoastră, v-aţi pus ciorapi de mătase, şi vă distraţi cu

noi, oameni serioşi şi instruiţi, pe spinarea noastră vă distraţi. Cine v-a chemat?

Vorbind, fixa fularul care acum se mişcase şi se apropia de Febo.

Am simţit ceva care se încorda în sală şi mînia, frica, instinctul de-a stăvili acel ceva să se dezlănţuie m-au uluit. I-am tras cu toată puterea o palmă lui Febo, am strigat ceva şi l-am apucat de braţ. Cei din sală au început să rîdă şi s-au tras la o parte. Am ajuns la automobil în vreme ce pe uşa localului ne ajungeau obrăznicii şi rîsete.

I-am spus:

— Porneşte, nenorocitule!...

A pornit cu dinţii strînşi şi a trecut pe Dora ca şi cînd podul ar fi trebuit să se prăbuşească în urma noastră.

— Acum vreau să cobor, i-am spus.

El m-a privit cu expresia lui îndrăcită.

— Şi eu vreau să beau! a strigat. Sînt tratat ca un om beat. Cel puţin să mă îmbăt!

Îmi tremurau încă mîinile şi n-am zis nimic. L-am lăsat să gonească. Dar palma aceea îmi părea că o primisem eu şi nu mă puteam calma. Îmi spuneam: „Nu-i mai rău decît alţii. Printre ai lor toţi sînt aşa.“ Mi-o spuneam şi mi-o tot spuneam şi mă întrebam dacă merită să mă fi zbuciumat ca să ajung unde am ajuns şi să nu fiu totuşi nimic, s-o duc mai rău decît Momina care, cel puţin, trăia printre ai săi. Altădată, în asemenea ocazii, mă consolam cu gîndul că viaţa mea nu preţuia pentru ceea ce obţinusem, pentru locul pe care-l ocupasem, ci pentru că făcusem toate astea, pentru că le obţinusem. „E un destin şi acesta, ca oricare altul, îmi spuneam, şi mi l-am făcut singură.“ Dar mîinile îmi tremurau şi nu reuşeam să mă calmez.

În cele din urmă am spus aspru că vreau să cobor. Am deschis portiera. Atunci Febo m-a sărutat la nimereală, mugind, şi a oprit. Am sărit din maşină şi am plecat.

XIX

Nu e uşor să scapi de oamenii care nu au ce face. Reîntorcîndu-mă acasă mă aştepta o invitaţie, la o licitaţie de lux, cu iniţialele lui Morelli, care avea să-mi telefoneze a doua zi. Am început să-mi dau seama că, dacă sosind la Torino mi-aş fi închiriat o cameră, nu l-aş mai fi întîlnit nici pe Morelli, nici pe altcineva. Doar pe Febo, din păcate. Dar asta era viaţa pe care o duceam – inutil deci să mă mai tîngui după liniştita dezordine de la Roma. Lucrurile astea se duc de la sine. În anii trecuţi mă aflasem de mai multe ori într-o situaţie asemănătoare. Şi ceva aproape că mă amuza: îmi rămăsese Maurizio. Dar cît timp are să rămînă?

De la o vreme afacerea din *via* Po mă descuraja. O vrusesem. Trebuia să alerg, să mă gîndesc la toate, să întorc oraşul pe dos. Cu douăzeci de ani înainte n-aş fi visat una ca asta. De cînd eram aşa de tare? Poate că făceam şi eu teatru ca trîntorii din Torino, şi la urma urmelor era firesc să-mi stea în cale de vreme ce lucram pentru ei. Cînd mă cuprind asemenea gînduri aş vrea să pot fugi, să las totul şi să mă întorc la atelier.

Despre povestea aceea cu mobilierul antic s-a apucat şi Becuccio să-şi dea cu părerea. Cunoştea nişte ebenişti, tatăl şi fiul, care, înainte de război, lucrau la Palatul regal şi care făcuseră acolo tot felul de restaurări delicate. Ne-am dus să-i căutăm. Stăteau în fundul unei curţi pe o străduţă murdară şi strîmtă, dar pe dinăuntru locuinţa era un vechi palat şi am descoperit acolo chiar şi arbori şi o statuie. Ebenistul, un bătrînel, potrivindu-şi bănuielnic ochelarii, a început să pălăvrăgească aşa în mijlocul curţii. Cînd a înţeles ce voiam a spus că era un păcat să pui nişte mobile de preţ într-un magazin. Ajungea mobila modernă, din plăci aglomerate şi lustruite. I-am spus că se şi hotărîse treaba asta, aşa că vreau să văd cîte ceva. Ce voiam să văd, m-a întrebat, dacă palatele erau

cu toatele închise? Nu vreau să văd palatele, i-am răspuns, îmi era de ajuns o idee, un aranjament de mobilier. El a spus că dacă nu vreau să văd era clar că nu mă pricepeam şi atunci cu atît mai mult se cuvenea să pun în magazin mobilier obişnuit.

Becuccio l-a întrebat dacă nu avea atunci vreo lucrare oarecare. Bătrînul s-a întors spre atelier şi a strigat în întuneric. Pe undeva prin fund s-a mişcat cineva.

— Avem ceva? a ţipat bătrînul.

Celălalt a mîrîit ceva.

— N-avem nimic! a spus bătrînul potrivindu-şi ochelarii. Ce vreţi, nu mai vrea nimeni să lucreze pentru lume.

Becuccio s-a cam supărat şi a început să facă gălăgie, aşa încît a trebuit să-l trag de-acolo cît mai repede. Ebenistul se pitulase din nou în atelier şi nici nu-i răspundea. Ne-am întors împreună în *via* Po, unde Febo mă şi aştepta ca să alegem mătăsurile pentru tapet. I-am spus lui Becuccio că era bine să trăieşti ca bătrînul acela: să trînteşti aşa în nasul oamenilor şi să-ţi alegi ce muncă pofteşti.

— Pe ăştia ar trebui să-i iei mai repede, a spus Becuccio, politica li s-a suit la cap…

Apoi am vizitat expoziţia aceea cu Morelli: am văzut acolo pendule şi servicii într-adevăr frumoase. Mereu îmi venea să spun: „Asta ar merge“, dar îmi aminteam că eram acolo doar de plăcere, pentru a-i da lui Morelli ocazia să-mi ţină companie.

— Nu vreţi să vă aranjaţi o casă a dumneavoastră? mă întreba Morelli.

— Dacă într-o bună zi o anume Clelia mi-o instalează…

El se bucura de locul pe care-l avea printre acele cristale şi doamnele care mă fixau, şi cu multe dintre ele se saluta. Eu mă gîndeam cîţi dintre cei de faţă se cunoşteau cu Momina, cu Febo, cu Mariella şi cu pictorii. Torino era un oraş destul de mic.

L-am întrebat pe Morelli cîţi dintre ei luau lucrurile în serios. A vrut să ştie cum adică.

— Dacă au vicii, l-am întrebat, dacă-şi joacă averile, dacă sînt atît de ticăloşi cum ar vrea ei să fie. Pînă acum nu întîlnisem decît nişte mici păcătoşi şi copii…

— Se întîmplă uneori, mi-a răspuns Morelli, că sîntem noi mai tineri decît copiii. Nu ştiu nimic.

— Vorbesc de oamenii mai în vîrstă, ca dumneavoastră şi ca mine. De cei care au timp şi bani. Se bucură măcar de toate acestea? Eu, dacă n-ar trebui să muncesc, aş avea nişte vicii teribile. În fond, nu mi-am satisfăcut nici o poftă în viaţă…

Serios, Morelli mi-a spus că aveam un viciu.

— Care?

Aveam viciul de a munci, de a nu-mi acorda niciodată un răgaz.

— Dumneavoastră sînteţi mai rău decît industriaşii taţi de familie, mi-a spus. Dar aceia erau oameni cu mustăţi şi ei au ridicat Torino.

— Nu am familie, şi nici mustăţi n-am, deocamdată, i-am spus.

Morelli a privit în jur.

— A fost una care a luat lucrurile în serios, i-am spus. Fata aceea, Mola…

— Credeţi? m-a întrebat neîncrezător. Pe urmă s-a supărat pe neaşteptate. Să ştiţi că face să munceşti zi şi noapte pentru familie. Dacă aş fi avut eu o fată care să-mi facă o asemenea comedie, aş fi închis-o într-o mănăstire. Pe vremuri oamenii ştiau să facă treaba asta.

— Eu cred, i-am spus aruncîndu-mi o privire în jur, că în mănăstiri fetele încep întotdeauna să facă dragoste una cu alta…

— Dar ieşeau de-acolo femei de clasă, a sărit Morelli, doamne, adevărate stăpîne. Cel puţin ştiau să vorbească.

— Şi n-ar fi asta cine ştie ce nenorocire, mi-am continuat ideea. Toate fetele se îndrăgostesc de o prietenă mai vioaie… Dar aici, la Torino, nu iau în serios nici măcar lucrurile astea. Sînt trişti şi le e silă.

— Discută, a spus Morelli.

Şi noi ce făceam? Căci adevărul e că numai în serile cînd reuşeam să mă bag într-un cinema, ori dimineaţa, cînd zăboveam la o cafea, după vitrina vreunei cafenele din *via* Roma, şi nimeni nu mă cunoştea, şi făceam proiecte, imaginîndu-mi că am pus pe picioare cine ştie ce magazin, numai acelea erau singurele clipe frumoase în Torino. Adevăratul viciu, acela despre care nu amintise Morelli, era

această plăcere de a sta singură. Nu fetele e bine să stea în mănăstire, ci noi, ceilalţi. Mă gîndeam la bunica Mariellei, căreia, la optzeci de ani, îi plăcea să asculte din pat vacarmul celorlalţi. Mă gîndeam la Carlotta, care-şi trăise viaţa ei şi rămăsese în ea. La urma urmei să-ţi trăieşti viaţa înseamnă să suporţi un altul şi să-l aduci în patul tău chiar dacă n-ai chef. Să ai bani înseamnă să te poţi izola. Dar atunci de ce trîntorii care au bani sînt mereu în căutare de compania şi de hărmălaia celorlalţi?

Cînd eram mică invidiam femeile ca Momina, Mariella şi celelalte, şi nu ştiam ce erau de fapt. Mi le închipuiam libere, admirate, stăpînele lumii. Gîndindu-mă acum la toate astea, n-aş schimba cu nici una din ele. Viaţa lor îmi părea o prostie, o prostie cu atît mai mare cu cît ele nici măcar nu-şi dădeau seama. Dar puteau ele să facă altceva? Rosetta Mola era o neştiutoare, dar cel puţin ea luase lucrurile în serios. În fond, era adevărat că încercase să se omoare fără nici un motiv, dar nu pentru povestea aceea prostească cu prima dragoste cu Momina sau altă încurcătură de soiul acesta. Dorea să fie singură, dorea să se izoleze de hărmălaie, şi în mediul ei nu poţi sta singur, nu poţi face ceva numai tu, decît să-ţi pui capăt zilelor. Acum Momina şi ceilalţi puseseră iarăşi mîna pe ea: ne duseserăm împreună s-o luăm de la Montalto. Gîndindu-mă la ziua aceea, mă cuprindea mîhnirea.

XX

Rosetta a venit din nou, după cîteva zile. Şi de data aceasta a ezitat la intrare şi Becuccio, care-a văzut-o, a spus:

— Asta nu mă caută pe mine.

În dimineaţa aceea făceam fotografii să trimitem la Roma, şi Febo stingea şi aprindea reflectoarele din nişe corectînd poza unei statuiete care ne servea de mostră. A glumit cu Rosetta şi a spus că la Ivrea fusese sedus şi abandonat de două femei rele. Pe urmă a zis să ne fotografieze pe noi amîndouă în faţa vitrinelor ca să vadă cei de la Roma cum sînt femeile din Torino.

— Ar trebui să fie Mariella, am spus eu.

În încheiere am vorbit despre reprezentaţie şi Rosetta a spus că acum decorurile le pregătea Nene.

— E tot ce ştie să facă, a spus Febo.

Am întrebat-o pe Rosetta dacă nu mai picta.

— Era o glumă, mi-a răspuns. Nu poţi glumi mereu.

— Fetele astea din Torino, a spus Febo, ştiu să picteze, să declame, să cînte, să danseze, să împletească ciorapi. Întotdeauna fac cîte ceva.

Rosetta m-a privit melancolică. Îmbrăcămintea ei mi-a amintit că afară era soare, o minunată dimineaţă de martie.

— Numai cînd munceşti pentru pîine nu te laşi, a spus Rosetta. Aş vrea să fiu nevoită să-mi cîştig pîinea împletind la ciorap.

Febo i-a spus că nu era de ajuns foamea ca să reuşeşti: meseria trebuie s-o ştii ca oamenii morţi de foame, dar s-o practici ca domnii.

— Nu moare de foame cine vrea, a spus Rosetta, cu ochii ei duri, iar domn nu-i întotdeauna cine are bani.

Becuccio sta şi asculta, iar fotograful – cu cravată neagră, ca Loris – îşi freca mîinile.

Am spus că trebuia să ne grăbim. În timp ce făcea poze, eu am dus-o pe Rosetta în sus şi în jos şi i-am arătat cum ieşea magazinul. I-au plăcut şi ei perdelele şi stofele. Am vorbit despre iluminat. M-au chemat la telefon:

— Mă duc, mi-a spus Rosetta. Mulţumesc.

— Aş vrea să ne mai vedem, i-am zis.

— Seara am văzut-o printre alţii pe Momina – lume nouă, posibilii viitori clienţi – şi s-a vorbit de o ieşire cu automobilele, într-o duminică, pînă la Riviera.

— Să-i spunem şi Rosettei, a zis Momina.

— Fireşte.

După cîteva zile au trecut cu maşina pe *via* Po Mariella şi Rosetta, şi Mariella, care conducea, blondă şi proaspătă, mi-a strigat, fără să coboare, să vin să mă plimb cu ele.

— Dimineaţa lucrez, i-am spus.

— Veniţi la noi, a spus ea. Bunica vrea să vă cunoască mai bine.

I-am făcut un semn Rosettei şi au plecat mai departe.

A doua zi Rosetta a reapărut în uşă, singură.

— Intraţi, i-am spus. Ce mai faceţi?

Am pornit-o împreună pe sub porticuri stînd de vorbă şi ne-am oprit în faţa vitrinei de la Bussola.

— Mai că ne-ar prinde bine un salonaş ca acesta, am spus eu.

— Vă interesează cărţile? m-a întrebat Rosetta prinzînd viaţă. Citiţi mult?

— În timpul războiului. Nu ştiam ce să fac. Am întotdeauna impresia că-mi vîr nasul în treburile altora.

Rosetta s-a înveselit şi m-a privit.

— ...Mi se pare un lucru indecent. Ca şi cum ai citi scrisorile altora.

Rosetta în schimb citise de toate. Fusese la universitate, a recunoscut ea chinuit, de parcă s-ar fi ruşinat.

— Cum de-a învăţat Momina în Elveţia? am întrebat-o.

Momina era fiica unor nobili, care-o crescuseră cheltuindu-şi ultimii bani. Pe urmă se căsătorise cu un mare proprietar de pămînt din Toscana şi frumuseţea e că nu-şi spusese niciodată baroneasă. De altfel titlul nu i se potrivea deloc. Rosetta îl cunoştea pe Neri, soţul ei: fusese cu ea în Versilia chiar în vara

cînd Neri îi făcea curte. Fusese o vară frumoasă şi pentru Rosetta. Se distrase observînd cum îl chinuia Momina pe Neri, ca pe un şoarece. Acum patru ani. Bietul Neri, era elegant şi prost.

— Ceea ce trebuie, am observat eu.

Dar după căsătorie Neri se răzbunase. De altfel bunicul său fusese administrator de moşie, din aceia care bat desişurile călare. Neri pretinsese să stea la ţară, să-şi cultive pămînturile, şi Momina îl părăsise.

— Dumneavoastră, semănaţi cu Neri sau cu Momina, domnişoară Rosetta? am întrebat-o.

— Adică?

— Tatăl dumneavoastră e un om care munceşte. Îl stimaţi pe tatăl dumneavoastră?

— Semăn cu Momina, a spus fără să ezite şi a zîmbit.

Şi aşa ne-am dus la Riviera. Nene a venit iarăşi cu noi. Pornisem cu două maşini, două Stude Baker uriaşe. Stăteam între Nene şi Rosetta şi conducea un baron tinerel, un tip prost, care nu ştia de glumă, dar se pricepea la tablouri. A condus pe jumătate întors ca să discute cu Nene despre montări de piese şi despre tot felul de francezi. Momina era în faţă, în maşina Mariellei, plină de lume pe care abia o cunoscusem. Tot mai era întuneric şi sta să plouă. Dar toţi jurau că duminica pe Riviera e soare.

Rosetta vorbea puţin. Din nou m-a uimit acea Nene, sculptoriţă sau pictoriţă ce era, cu buze groase şi breton şi felul ei obraznic de-a rîde ca o fetiţă. Şi cu toate astea împlinise şi ea treizeci de ani, şi era cu prea puţin mai tînără decît mine. Era încă ingenuă şi impulsivă şi, cînd Rosetta a întrebat-o ce făcea Loris şi de ce nu venise şi el, s-a întunecat la faţă şi vocea ei a slăbit de parcă ar fi fost prinsă asupra faptului. Ciudată fată – semăna cu o şopîrlă. Probabil că era într-adevăr cineva, şi o artistă aşa trebuie să fie.

Dar îmi era somn, noaptea o petrecusem în casa baronului cinînd şi aşteptîndu-le pe fete ca să plecăm. Am aţipit. În Apenini bătea un vînt puternic şi în mijlocul pădurilor ne-a apucat ploaia. Apoi, pe măsură ce se lumina, ploaia a încetat, pînă cînd, de-a lungul mării, umblam prin aerul încropit, cu

portierele deschise, pe sub ultimii stropi. Aici grădinile erau verzi şi chiar înflorite. Am întrebat-o pe Rosetta dacă mergea la mare în anul acela. Mi-a spus că nu, se întorcea la Montalto.

Ţinta noastră era o vilă la Noli[1], dar cineva a spus:

— Să mergem la Sanremo.

— În ceea ce mă priveşte, a spus baronul, voiam să mă întind puţin.

În vreme ce discutau, am coborît în piaţă, la Noli. Momina ne-a ajuns. La ora aceea, în lumina tulbure a dimineţii, piaţa era goală, cafenelele închise.

— Şi de data asta sîntem matinale, a spus Momina.

Rosetta fuma cu geanta pe umăr, sprijinită de balustradă, cu spatele spre mare.

— N-am văzut niciodată marea la ora asta, a spus Nene.

— Poţi face asta numai după o noapte albă, a zis Momina, dar nu merită. Mai plăcută decît marea este adierea asta cu miros de flori.

Am plecat mai departe. Baronul îşi impusese părerea. Am pornit-o înspre munte şi, printre mici ziduri şi curbe periculoase, am ajuns la vila care era ca o seră uriaşă printre magnolii.

1. Mică localitate balneară pe coasta de apus, în Liguria (Savona) (n.tr.).

XXI

Plimbîndu-ne prin grădină, Rosetta ne-a povestit cum, cu un an înainte, vrusese să se călugărească. Ne îndepărtasem, cu ea şi cu Momina, prin pădurice, pînă la o balustradă de unde se vedea toată marea.

— Dar nu vor să primească fete ca mine, a spus.

— De ce? Dacă ai bani, a întrebat Momina.

Rosetta a început să rîdă încet şi a spus că, se ştie, călugăriţele trebuie să fie virgine.

Momina a zis:

— E o căsătorie ca oricare alta. Tot ceea ce se cere unei mirese este să fie îmbrăcată în alb.

— E frumos aici, sus, a spus Rosetta. Dar chiar mîine va fi mai puţin frumos. Ca să-ţi păstrezi respectul pentru lume şi pentru oameni trebuie să renunţi la tot. Mănăstirea rezolvă totul.

— Şi ce ai fi făcut singură, singurică? Ai fi pictat madone? a întrebat-o Momina. Eu n-aş fi ştiut cum să-mi petrec zilele acolo...

La spusele Mominei, Rosetta a ridicat din umeri. Dar Mariella şi alţii se şi apropiau pe sub magnolii, iar Momina a şoptit:

— Ajunge cîte-o zi, de fiecare dată. S-o petrecem aici pe asta...

Ziua se arăta cu adevărat promiţătoare, de n-ar fi fost acolo doamnele, surori şi prietene de-ale baronului, şi bărbaţii lor care se încăpăţînau să facă zarvă şi scoteau sufletul îngrijitorilor, doi bătrîni plictisiţi, ca să deschidă, să care tot felul de lucruri, să aranjeze veranda. Momina a făcut puţină ordine, cerînd să ni se dea o cameră şi să fim lăsate vreo oră se ne odihnim.

Era o splendoare vila aceea, plină de mobile grele şi de fotolii, totul însă apărat de huse, chiar şi lampadarele. Podelele de lemn încă mai erau ceruite.

— Seamănă cu un castel medieval, a spus Mariella, traversînd un coridor.

Cînd s-a isprăvit fîţîiala prin băi, m-am aşezat într-un jilţ de nuiele. Mariella îşi aranja părul în oglinda unei toalete, Momina îşi scosese pantofii şi se trîntise în pat, iar Rosetta şi Nene şuşoteau în faţa ferestrei larg deschise. Mă gîndeam la filmele acelea cu fete americane care locuiau împreună într-o cameră, şi una mai bătrînă, trecută prin multe, le dădăceşte pe toate. Şi mă gîndeam că totul e plăsmuire: actriţa care face pe ingenua este mai degrabă divorţată şi ţinută cu bani. Rîdeam în sinea mea, şi Momina, care fuma, a spus:

— De ne-ar trimite ceva de băut…

— Nu înţeleg, a început Mariella, de ce *donna* Paola se îmbracă aşa, ca o ţigancă, cu cerceii aceia…

Au vorbit o vreme despre cercei şi despre femeile care lipseau. La un moment dat am sărit din jilţ: aţipisem din nou. Am simţit răcoarea camerei şi vocea agresivă a lui Nene care exclama:

— Eşti rea, eşti rea, n-am nevoie să fac pe mama pentru nimeni.

— Nu ai nevoie, dar o faci, a spus Momina.

Nene, în mijlocul camerei, a ţipat cu o voce strangulată:

— Bărbaţii sînt copii. Noi, artiştii, sîntem de două ori copii. Dacă ne iei asta, ce ne mai rămîne?

— Ce vrei să-ţi iau? a întrebat Momina. N-ai ce lua din viaţă, şi aşa viaţa asta e nimic. Ah, şi s-a întors din nou spre pat, mă dezgustaţi…

Rosetta a spus de la fereastră:

— Dacă ţii la ea, Nene, nu lua în seamă ceea ce spune Momina. O face ca să te scoată din sărite…

— Se înţelege, a spus Mariella.

— Despre ce vorbiţi? am întrebat.

— Despre genialul acela de Loris, a spus Momina, sărind din pat. Despre un bărbat care, ca să facă baie, are nevoie de o femeie care să-l iubească… Îl prefer pe Fefé.

De jos se auzise bătînd un gong.

— Să mergem, a spus Momina. Fetele în salon.

Am mîncat în verandă bucatele pe care îngrijitorii alergaseră în sat să le găsească. *Donna* Paola, cu mantoul său stacojiu de ţigancă, făcea pe chelneriţa şi se scuza că trebuia să ne dea farfuriile în mînă. Am mîncat şi am băut Chianti şi lichioruri în pahare de coniac. Mariella a trăncănit de credeam că nu mai isprăveşte. Spre sfîrşit au trebuit să tragă perdelele, atît de tare băteau razele soarelui în geamuri.

Mai era pînă la prînz. Cînd ne-am ridicat am încercat să facem ceva şi cineva a spus: „Să coborîm pe plajă“, alţii s-au pierdut prin grădină. După mine umbla un tip cam grăsuţ care vrea să-mi arate de sus antichităţile de la Noli. Am scăpat de el cu o scuză. Am dat o raită prin camera de la primul etaj şi m-am aşezat lîngă fereastră. Am fumat privind pomii.

Din grădină se auzeau pînă la mine strigăte şi voci cunoscute; iarăşi discutau să mergem la Sanremo. Uşa s-a dat pe neaşteptate la perete: a intrat Mariella.

— Ah, dumneavoastră eraţi, mi-a spus. Iertaţi-mă.

În prag l-am zărit pe baron, care s-a retras.

— Trebuie să plec de aici? am întrebat.

Mariella mi-a zîmbit cu drăgălăşenie şi a închis uşa în nasul baronului.

— Vă căutam. Şi spunînd acestea s-a apropiat de mine: Ceea ce e neplăcut în excursiile astea e că întotdeauna e cineva de prisos, sporovăi ea. Vreau să spun, doamnă Clelia, că trebuie s-o ajutăm pe Rosetta… Ştiţi bine cît e de sensibilă, de inteligentă, eram aşa de bune prietene mai înainte… Trebuie s-o sustragem din gîndurile ei morbide, s-o distrăm…

Aşteptam să văd unde vrea să ajungă. Tot mai vedeam mutra strîmbă a baronului.

— Spuneţi-i şi dumneavoastră. Ştiu că v-aţi întîlnit… Cu mine nu-i face plăcere să iasă. Convingeţi-o să vină la repetiţii. Nu izbutim să le strîngem laolaltă pe fetele astea. E greu să facem ceva cu ele.

— Poate, i-am spus eu. Rosetta a crescut. Nu mai vrea să se joace cu păpuşa.

— Nu, nu, mi-a răspuns ea, e vorba de ranchiune, de gelozii…

— Nu mi se pare c-ar avea ceva cu Nene.

— Nu-i asta. De cînd Momina s-a declarat împotriva piesei… şi Momina, ce idee!… Rosetta nu vrea să mai ştie nimic, ne lasă singure.

— Eu cred, i-am spus, că Rosetta a încercat să se omoare fiindcă era sătulă de Momina, de piesă, de dumneavoastră, de toţi ceilalţi. Nu credeţi?

M-a privit nevinovată şi surprinsă. Apoi a reluat cu vioiciune:

— Vai, dar exageraţi! Rosetta e o fată inteligentă şi sinceră…

„Tocmai, voiam eu să zic. Tocmai de-aia!“, dar bătea cineva la uşă. Era Momina.

— Mergem la Sanremo, ne-a anunţat. Apoi, privindu-ne cu ochii strînşi, ne-a spus: Mă mir de voi.

N-am ajuns la Sanremo. Nene a început să se simtă rău, să dea din picioare, să se răstoarne pe perne gemînd:

— Ce lucru groaznic! Mor. Opriţi.

S-a oprit şi maşina din faţă.

— Nu-i nimic, nu vă speriaţi, a spus baronul, e răul de automobil. Maşina aceasta face asemenea glume.

Se simţeau rău şi o femeie din celălalt grup şi tipul grăsuţ. I-am pus să vomite peste micul zid. Cel mai rău arăta Nene, cu ochii încercănaţi şi vorbele alandala. Mi s-a explicat că maşinile acestea mari, americane, sînt atît de elastice şi de comode încît produceau un efect ca de ruliu, pe mare.

Ne oprisem la o cotitură largă, sub o stîncă uriaşă, în faţa mării. Rosetta privea scena cu o mutră îmbufnată.

— Ei, i-am întrebat pe cei trei, vă simţiţi în stare s-o pornim mai departe?

XXII

Nu se simţeau în stare şi atunci eu şi Momina am coborît pe plajă printre tufişurile de ierburi cu frunze grase. Mariella ne-a strigat s-o aşteptăm.

— Asta e marea, a spus Momina, rezemată de zid.

— Mariella crede că exagerezi cu Rosetta, i-am spus eu.

— Ţi se pare că exagerez? m-a întrebat ea cu răceală.

Strigînd „Uhu!...“ Mariella a apărut întovărăşită de doi, trei bărbaţi.

— Ei, facem o baie sau nu? au întrebat.

— Nu, mai bine strîngeţi pietricele, le-a spus Momina, dar nu le băgaţi în gură.

Şi ei, chiar că s-au îndepărtat.

— Ascultă, am întrebat-o eu, dintr-odată, te vezi des cu Febo?

— E îngîmfat, mitocan, mucos şi păros. Nu-i de ajuns? Rîdea: Te interesează băiatul?

— Nu, am şoptit, vreau să ştiu dacă-ţi plac numai femeile.

— Ce-a spus proasta aia?

— Eu sînt proasta aia. Nu pot pricepe de ce Rosetta nu se mărită. Altceva nu mai are ce face. Tot mai e legată de tine?

Momina m-a cercetat o clipă în soare.

— Nu-mi plac femeile şi Rosettei îi plac şi mai puţin. Acesta-i adevărul. Dacă mi-ar plăcea, fii sigură, nu mi-aş face eu griji din asta. O idee care i-a intrat în cap Rosettei. S-a întîmplat acum trei ani, eram la mare ca acum... A intrat peste mine în cameră şi m-a găsit... Nu eram singură. O mică glumă, ca la Ivrea. Ea atunci a vrut să facă pe curajoasa, dar impresia i-a rămas şi mă consideră... aşa... ca oglinda ei. Înţelegi?

Înţelegeam. Povestea era atît de absurdă, încît trebuia să fie adevărată. Dar nu-mi spusese totul, era limpede.

— Şi de ce nu se mărită?

— Asta ar schimba ceva? m-a întrebat Momina. N-are nevoie să-şi facă o situaţie. Iar ce-i bărbatul o ştie... Şi acasă la ei o ţin din scurt.

Mariella şi bărbaţii ei s-au întors. De sus se auzeau strigăte. Hotărîserăă ne urcăm din nou în maşini şi să ne întoarcem încet, încet la Noli. Ideea de-a nu mai merge la Sanremo nu-mi displăcea, dar ce să facem la Noli? În ceea ce mă privea am hotărît să rămînem în piaţeta aceea, şi să aştept astfel seara.

O lăsasem pe Nene în celălalt automobil; mă aşezasem între Momina şi Rosetta, în faţă erau Mariella şi baronul. Aceştia doi puneau ceva la cale şi deodată baronul se întoarse şi ne întrebă dacă suportăm maşina. Apoi a pornit ca vîntul.

A trecut de Noli fără să se oprească, a trecut de Spotorno, a intrat în Savona. Povestea asta începea să mă plictisească. Am atins-o cu cotul pe Momina, i-am arătat-o pe Mariella care îl strîngea pe celălalt de mijloc şi i-am spus:

— Ţie nu ţi-e rău la stomac?

Cînd uriaşa maşină şi-a încetinit mersul, a cotit de cîteva ori şi s-a oprit. Ne-au întrebat:

— Mergem să dansăm?

Făcea să vii pe Riviera. Am găsit o *tea-room* într-o piaţă şi lumea care se plimba a făcut roată în jurul nostru cînd am coborît. Eram cu toatele un număr de varieteu.

Odată intraţi, Momina a exprimat gîndul tuturor.

— Uite, i-a spus baronului, o să vă dedicaţi Mariellei. Azi n-am poftă de dans.

— Nici eu, a spus Rosetta.

— Nici eu.

Era un local *novecento,* cu paravane traforate şi palmieri.

— Noi ne ducem să vedem Savona, le-am spus celor doi. Voi distraţi-vă.

Am ieşit pe străzi, cu sufletul uşurat. N-aveam cine ştie ce vedea la Savona, mai ales duminica, dar oraşul necunoscut a produs asupra noastră efectul obişnuit. Deasupra era un cer nesfîrşit, cu cîţiva nori, se simţea briza mării, noi umblam la întîmplare. Am mîncat prăjituri într-o cafenea, privind femeile şi lumea care ne priveau. Şi aşa am ajuns pînă la port unde, în loc de case, erau vapoare urîte, negre şi roşii.

— S-a sfîrşit, a spus Momina. Totul are un sfîrşit.

Am trecut prin faţa cîrciumioarelor instalate în beciuri unde frigeau peşte.

— Uite, vezi, a spus Momina, prietenul tău Morelli ne-ar invita aici să bem o sticlă. Partea proastă e că nu-l suportă.

— Tu-l suporţi? a întrebat Rosetta.

— La Roma asta s-ar putea face, am spus. Asta e farmecul Romei.

— Vinul îl suport. Nu-l suport întotdeauna pe Morelli, a spus Momina.

Ne-am sprijinit de micul zid ce da spre apă şi am aprins o ţigară.

— Am trăit şi eu viaţa asta, i-am spus Rosettei. Nu într-o cîrciumă, ci într-o lăptărie. Torino e plin de fete care o trăiesc.

— Trebuie să aibă frumuseţea ei, a spus Rosetta. Cînd mă duceam la şcoală, dimineaţa, treceam întotdeauna prin faţa unei lăptării şi iarna, prin geamuri, se vedeau oameni care-şi încălzeau mîinile pe ceşti. Trebuie să fie frumos să stai acolo aşa singură, în vreme ce afară e frig...

I-am spus că dimineaţa fetele n-au întotdeauna timp să-şi încălzească mîinile. Se trînteşte ceaşca pe masă şi se aleargă la birou, blestemînd pe cîte cineva.

Atunci Rosetta mi-a spus:

— După dumneavoastră, fetele care lucrează sînt proaste? Ar trebui mai bine să se vîndă?

Momina, care privea apa, a spus:

— Parcă ar fi un canal, nu marea, zău aşa. Aici spală vasele?

— Se vînd dacă se duc la birou, i-am răspuns Rosettei, sînt atîtea feluri de-a te vinde. Nu ştiu care e cel mai inutil.

Nu ştiam nici măcar de ce-i spuneam ei toate astea. În realitate, mă gîndeam la cu totul altceva.

Rosetta a replicat înduioşată:

— Ştiu că viaţa e grea.

— Oh, isprăviţi cu politica, a spus Momina. Hai să ne mişcăm.

Umblam acum prin mijlocul drumului. Rosetta, gînditoare, îmi arunca din cînd în cînd cîte o privire. La un moment dat a spus:

— Să nu credeţi, doamnă Oitana, că le dispreţuiesc pe prostituate. Faci orice ca să trăieşti... Dar nu e mai simplu să trăieşti muncind? Şi aceea e o muncă, i-am răspuns. Să nu credeţi că se face pentru altceva. Încleştarea este pretutindeni.

— După mine prostituatele sînt nişte tîmpite, a spus Momina. E de ajuns să le vezi mutrele unora.

— Depinde de ceea ce numeşti prostituate, a spus Rosetta. Mutra de care vorbeşti o au numai cele care nu au avut noroc.

— Totul e să ştie să se apere, a spus Momina.

Pînă la urmă am revenit la Stude Baker-ul din piaţă şi la localul nostru. Momina a întrebat:

— Ne oprim aici?

Cei doi dansau pe sub palmieri îmbrăţişaţi ca nişte miri. Am stat o clipă să-i privim de la bar. Statura înaltă şi capul blond al Mariellei se distingeau. „Iată una care va şti să se apere“, îmi ziceam.

S-au întors la noi cu un zîmbet uşor şters. Băuseră din belşug. Baronul a cerut Rosettei un dans. Au dansat. Pe urmă le-am spus că era mai bine să ne întoarcem. Mariella, agitată, ne-a spus că ar fi vrut să viziteze Savona cu noi. Rosetta i-a răspuns foarte serioasă că nu merită.

Am ajuns îndată la Noli; nici nu se înserase. Marea începea să se coloreze. I-am găsit pe ceilalţi în cafeneaua din piaţetă, plictisiţi şi gălăgioşi. Am hotărît să cinăm pe loc şi pe urmă să călătorim comod, fără smucituri.

XXIII

A doua zi în *via* Po a venit să mă viziteze Nene, care vrea să vadă saloanele, şi mi-a spus că a fost o proastă că s-a simţit rău. S-a uitat la nişe şi la toalete, la porţelanuri şi la rame, cutreierînd peste tot, şi m-a invitat la o mică petrecere pe care o dădeau în atelierul lui Loris. M-a întrebat de ce nu mobilam magazinul cu ceva modern. L-a criticat pe Febo. A vorbit despre pictorii tineri din Torino, lăudîndu-i cu naivitate. I-am răspuns că făceam nişte proiecte şi că în zilele acelea aveam multă treabă.

În aceeaşi zi Mariella mi-a trimis un buchet de trandafiri albi şi un bileţel: „Amintire de la o nevinovată excursie“. În timpul cinei, la Noli, baroneasa ne întrebase pe toate dacă ne distraserăm la Savona. Şi Mariella m-a invitat la o serată intimă la ea acasă: citea cineva nişte poezii. I-am răspuns că eram ocupată.

Morelli s-a invitat el să cineze la măsuţa mea. M-a întrebat de ce nu cinam sus, în cameră. I-am răspuns că asemenea lucruri nu le făceam nici măcar cu o prietenă.

Pînă şi Maurizio a dat semn de viaţă cu o scrisoare lungă în care-mi spunea că de fapt îi lipseam, că era cineva la Roma care-l ironiza pentru văduvia lui, că, pentru Dumnezeu, să nu mă întorc măritată cu un fotbalist de la Torino şi că, în definitiv, să-i spun dacă în anul acela trebuia sau nu să confirme locuinţa. Mi-am dat seama că nu mai izbuteam să mi-i amintesc pe cei de la Roma şi că în gîndurile mele îl luam pe Maurizio drept Guido. Dar ceea ce nu confundam erau vremurile nemaipomenite petrecute cu Guido, mutrele pe care le făcea, aiurelile lui şi ale mele, liniştita resemnare a lui Maurizio. Maurizio era viclean, Maurizio nu se grăbea. Şi lucrurile acestea se obţin cînd poţi trăi fără ele.

Am vorbit de toate astea cu Rosetta cînd a venit iar să mă vadă. A apărut în felul ei obişnuit, la uşă, cînd plecam. I-am spus că fusesem invitată la petrecerea lui Loris.

— Vă duceţi? m-a întrebat cu un început de zîmbet.

— Nene mă vrea, Mariella mă vrea. Cînd eram fată şi mîncam la lăptărie, invitaţiile acestea m-ar fi scos din minţi. Atunci însă se mergea pe dealuri.

Rosetta m-a întrebat ce se făcea pe atunci duminica.

— V-am spus, mergeam pe dealuri. Sau la dans. Sau la cinema. Să ne trîntim cu băieţii.

— Pe dealuri, făceaţi ceva?

— Nu era cine ştie ce. Am privit-o. Mult mai puţin decît se face în anumite locuri.

— Loris, mi-a spus Rosetta, mă ducea uneori în cafenelele oamenilor de jos.

— Unde curge sînge, i-am spus. Aţi văzut sîngele curgînd?

— Loris juca biliard. Erau adesea numere de variete. Femei dezgustătoare…

— Dumneavoastră credeţi în povestea asta cu oamenii de jos?

— Sînt lucruri care se fac ca să se vadă, mi-a răspuns Rosetta. E un anumit fel de viaţă, e mizeria care nouă ne scapă.

— Nu e de ajuns să văd lucrurile, i-am spus. Pariez că din toată experienţa aceea cu un singur lucru aţi rămas.

— Cu care?

— L-aţi cunoscut mai bine pe Loris.

Rosetta a făcut un lucru la care nu mă aşteptam. A rîs. A rîs în felul ei forţat, dar a rîs. Mi-a spus că avea dreptate Nene: bărbaţii sînt copii, iar artiştii de două ori copii. Nu era prea greu să-l cunoşti pe Loris, era mult mai uşor decît să scapi de el.

— Eu nu cred în povestea asta cu copiii, i-am spus. Bărbaţii nu sînt copii. Cresc şi singuri.

Rosetta a avut o altă ieşire la care nu mă aşteptam:

— Murdăresc, a spus ea. Murdăresc cum fac copiii.

— Cum adică murdăresc?

— Tot ce ating. Ne murdăresc pe noi, murdăresc patul, munca pe care o fac, cuvintele pe care le folosesc…

Vorbea cu convingere. Nici măcar nu era iritată.

— În asta constă diferenţa, a spus ea, copiii se murdăresc numai pe ei.

— Femeile nu murdăresc? am întrebat-o.

M-a privit ţintă, cu ochii ei metalici:

— Ştiu ce gîndiţi, a bîlbîit. Nu spun asta. Nu sînt lesbiană. Am fost şi eu fată, asta e. Dar dragostea, la urma urmelor, e ceva murdar.

Atunci i-am zis:

— Momina mi-a spus ce-a fost între dumneavoastră. Despre ziua aceea, la mare, cînd dumneavoastră aţi deschis o uşă şi aţi găsit-o cu cineva. Asta v-a dezgustat, nu?

— Momina, a spus Rosetta înroşindu-se, face multe nebunii. Uneori rîde de asta, dar e de acord cu mine. Spune că nu-i apă care să poată spăla trupurile oamenilor. Căci viaţa e murdară. Spune că totul e aiurea…

Eram gata s-o întreb de ce mai trăia, dar abia m-am reţinut. I-am spus că pe vremea cînd fusesem îndrăgostită, deşi puteam să-mi dau prea bine seama – căci lucrurile astea se ştiu – că eram doi nebuni, că bărbatul meu era un incapabil, că stătea în casă şi dormea în timp ce eu cutreieram Roma, n-am putut învăţa, cu toate astea, că-mi eram de ajuns mie însămi pînă n-am făcut experienţa în doi. Nu era nimic murdar, ci doar o inconştienţă – de animal, dacă vreţi, dar şi de oameni nepricepuţi, care numai aşa pot pricepe cine sînt.

— Murdar poate să fie totul, depinde ce înţelegi prin asta, i-am spus. Căci în felul acesta, murdar ar putea fi şi să visezi, şi să mergi cu automobilul… Ieri Nene vomita.

Rosetta a ascultat încercînd să zîmbească, mai mult cu gura decît cu ochii. Era zîmbetul Mominei cînd judeca pe cineva.

— Şi după ce-a trecut dragostea, mi-a spus liniştită, ca şi cum totul era firesc, şi aţi înţeles cine sînteţi, ce veţi face cu aceste lucruri pe care le-aţi învăţat?

— Viaţa e lungă, i-am spus. Lumea n-au făcut-o îndrăgostiţii. În fiecare dimineaţă începe o altă zi.

— Asta o spune şi Momina. Dar e trist că e aşa.

M-a privit cum priveşti un cîine. Nici măcar nu ne oprisem la unele vitrine pe care voiam să le văd. Eram în faţa hotelului.

— Deci veniţi la petrecerea lui Loris, mi-a spus. Mariella ar vrea să mă ducă şi pe mine acolo.

Telefonîndu-mi, i-am spus Mominei că Mariella avea dreptate: exagera cu Rosetta. Dar nu s-ar fi cuvenit să purtăm asemenea discuţii la telefon. Am auzit vocea Mominei înăsprindu-se. Am şi văzut parcă strîmbătura cu care a spus.

— Oh, iar povestea asta!

A trebuit să-i explic că nu era vorba decît despre discuţiile lor. Că mi se părea că şi aşa Rosetta era destul de nemulţumită de sine, ca să mai asculte şi ieşirile ei batjocoritoare sau înveninate. Că era foarte necesar să nu-i mai zgîndăre rana. Vorbeam şi-mi dădeam seama că fac o prostie. Momina nici nu avea măcar nevoie să-şi stăpînească trăsăturile feţei, strîmba doar din gură urmărind cuvintele mele.

M-a întrebat la urmă cu răceală:

— Vrei să-mi spui totul la telefon?

— Ascultă, omul îşi petrece ziua uneori vîrîndu-şi nasul în treburile altora. Măcar de-ar folosi la ceva. Asta voiam să-ţi spun.

— Şi proasta aia de Mariella…

— Mariella n-are nici o legătură cu toate astea. Vorbim între noi.

— Nu-ţi mulţumesc.

— Dar cine ţi-a cerut mulţumiri?

— Înţeleg.

Apoi, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, am vorbit de cele ce urma să facem în seara aceea.

XXIV

Din cînd în cînd Momina se interesa de magazin şi mă întreba dacă aveam să-i fac inaugurarea în primăvară.

— Mi-e lehamite, îi spuneam, mi-am pierdut orice curaj. Acum depinde de Febo.

— Dar tu munceşti mult aici.

— Cu atîtea vitrine frumoase care se află în Torino, i-am spus, ce vrei să mai fac?

Într-o seară l-am oprit pe Becuccio şi l-am întrebat dacă avea vreo fată. El a glumit, eschivîndu-se. L-am întrebat dacă vrea să mă întovărăşească, să mergem împreună pe undeva; aş fi acceptat să mă ducă. A glumit o vreme, nu ştia ce să zică.

— Se înţelege, i-am spus eu, fiecare îşi plăteşte partea.

M-a privit cu ochi jucăuşi, umflîndu-şi pieptul. Avea tot ce-i trebuia, haină de vînt, fular, brăţară de piele. Şi-a atins bărbia cu două degete, bănuitor.

— În seara asta, i-am spus. Nu mîine. Numaidecît.

— Să mă rad, a răspuns.

— Peste o jumătate de oră plec de aici.

S-a întors cu punctualitate. Cine ştie unde dăduse fuga să facă rost de bani. Se dăduse cu parfum pe păr.

A spus:

— Mîncăm şi pe urmă mergem la cinema.

— La cinematograf mă duc singură. În seara asta vreau să colind.

— Atunci să colindăm.

M-a dus la o ospătărie toscană de pe calea Regina. Mi-a spus:

— E murdar, dar se mănîncă bine.

I-am spus:

— Becuccio, să nu trişezi. Unde te duci dumneata cu prietenii?

— Acolo ne ducem mai tîrziu, a răspuns.

Am mîncat şi am băut, vorbind despre magazin şi de timpul cînd vor veni cei de la Roma să-l inaugureze. Becuccio nu văzuse niciodată o paradă a modei şi m-a întrebat dacă erau primiţi şi bărbaţii. S-a plîns că treaba lui se sfîrşea întotdeauna cu pervazurile şi cu ultima pensulă de vopsea. I-am spus că-l vom invita.

— Se face un alt palat în suburbia Dora, mi-a spus. Constructorul mă trimite pe mine.

Mi-a povestit că de doi ani de cînd făcea meseria aceea nu văzuse încă o cameră aranjată ca lumea. La urmă întreprinderea se grăbea. M-a sfătuit să fiu atentă în ultimele zile.

Îmi turna mereu în pahar. A trebuit să-l ţin de mînă. L-am întrebat dacă vrea să mă îmbete.

— Nu, nu, mi-a răspuns. Ş-apoi măcar vinul îl plătesc eu.

După aceea am vorbit de zilierii care fixau parchetul. Becuccio rîdea.

— Vă aduceţi aminte de ebenistul de la Palatul regal? L-aş pune să facă parchete pe monarhistul ăla!...

La un moment dat a strivit ţigara şi a spus că ştia de ce în seara aceea ieşisem cu el.

L-am privit.

— Da, a spus el, ăsta-i bacşişul.

— Ce bacşiş?

— Duminică o să terminăm. Partea mea se va termina. Şi dumneavoastră îmi faceţi darul acesta.

L-am privit. Vorbea binedispus. Îi rîdeau ochii şi era mulţumit de sine.

— Ţi se pare un dar?

— Aş fi vrut să fie la început, a spus el. Dar dumneavoastră sînteţi şmecheră. Aţi aşteptat pînă la sfîrşit.

Am simţit cum mi se învăpăiază faţa.

— Ai grijă că m-am îmbătat, i-am spus. N-am ce pierde.

El a ciocănit în sticlă:

— Nu mai e.

A chemat femeia. L-am apucat de mînă:

— Nici în ruptul capului. Acum să mergem la prieteni.

Am ieşit pe bulevard. M-a întrebat dacă ţineam într-adevăr să mergem la prietenii lui, dacă voiam să-i văd jucînd biliard.

L-am întrebat:

— Ţi-e ruşine cu mine?

M-a luat numaidecît de braţ (începusem să mergem) şi mi-a spus că toate femeile sînt la fel; mai întîi spun: „voi privi cum joci“, pe urmă nu stau, fac ca la dentist, se plictisesc.

— Nu-mi convine să vă duc acolo. N-aş sta nici cu dumneavoastră, nici la biliard. Nu pot cîtuşi de puţin să vă comand…

— Dar ce, fetei tale îi comanzi?

Fără să mă gîndesc îi spuneam tu. Nu era prima dată. Dar a fost pentru prima dată cînd el mi-a răspuns spunîndu-mi Clelia.

— La Roma nu se face aşa? m-a întrebat. Pe dumneavoastră, Clelia, nu vă comandă nimeni?

Atunci i-am spus:

— Hotărăşte. Unde mergem?

Ne-am dus să dansăm la Nirvana. Nici mai mult, nici mai puţin. Becuccio vrea să facă totul cum trebuie. Era un salon cu colonade şi o orchestră alcătuită din patru muzicanţi. Mi-am amintit că fusesem pe aici în trecere în noaptea aceea cu Morelli şi Momina. „Ar fi nostim să mă întîlnesc cu careva“, mă gîndeam. Becuccio, în haina lui de vînt, m-a condus hotărît la mesele din fund. Mi-am închipuit pentru o clipă ce-ar fi să ies cu el în fiecare seară. Ne-am întîlni în colţul căii Regina şi într-o bună zi l-aş vedea venind cu o motocicletă. Mi-ar spune, plin de mîndrie: „Ţine-te bine. O să luăm nouăzeci la oră“. Oare ce fel de bărbat ar fi fost Becuccio?

Am dansat, glumind despre fata lui. L-am întrebat:

— Dacă ai găsi-o aici, dansînd cu şeful de birou, ce ai spune? Cine ar ţipa mai tare dintre voi amîndoi?

— Depinde de ce scuză găseşti, a spus Becuccio şi a făcut cu ochiul.

În sinea mea mă hotărîsem. Nu eram beată, iar indispoziţia, oboseala, neplăcerea de la început mă părăsiseră, dansam şi vorbeam mulţumită, cu o căldură în suflet. De gîndit, aveam să mă gîndesc a doua zi. Stropul acela de muzică şi fularul lui Becuccio ajungeau pentru seara aceea.

— Ţi s-a întîmplat vreodată, l-am întrebat, să cunoşti fete, chiar şi prostituate, care s-o facă de ciudă? Sau fete care nici nu vor să ştie de asta, numai pentru că urăsc bărbaţii? Fete care se plictisesc dacă stau alături de un bărbat în pat?

E drept că vorbeam prea mult şi mă refeream la Rosetta şi la cealaltă. Becuccio mă cuprindea în braţe, îmi îndoia spinarea, umbla aproape lăsat pe mine. Îmi şi spusese la ureche: „Mergem?“

— Fetele au atîtea capricii, mi-a răspuns el. Nici nu ştii de unde le găsesc! Dar odată în pat, stau liniştite.

— Crezi? l-am întrebat.

Mă ţinea de braţ şi ne întorceam la măsuţa noastră. M-a cuprins de mijloc şi m-a strîns cu putere la piept.

— Nu, Becuccio, i-am spus fără să-l privesc, şi mie îmi place să fiu singură.

— Ieşim? m-a întrebat.

Afară, în dreptul primei porţi, a încercat să mă sărute.

— Fii cuminte, i-am spus. Nu vreau să amărăsc pe nimeni.

— Dar nici pe noi să nu ne amărîm, s-a repezit el rîzînd. A încercat din nou să mă sărute.

L-am lăsat. M-a strivit de un zid. Am simţit mirosul şi izbitura puternică a gurii şi a părului. N-am deschis gura.

— Eşti tînăr, i-am spus, punîndu-i capul pe umăr, eşti prea tînăr. Eu nu fac lucrurile astea pe stradă.

O vreme am mers de braţ, neştiind unde să ne ducem. Parcă eram în serile acelea cu Guido, cînd Roma era departe şi nu aveam nici optsprezece ani. Chiar şi noaptea era asemănătoare: sfîrşit de martie sau de septembrie. Becuccio nu era militar, asta era diferenţa.

M-a strîns din nou de mijloc. Aş fi dorit să-l sărut. Dar l-am întrebat:

— Ş-acum la ce te gîndeşti?

S-a oprit, m-a oprit şi pe mine:

— Că trebuie să vii cu mine, a spus sec.

— Vin, i-am răspuns. Însă e un dar pentru noaptea asta. Să nu uiţi!

XXV

Becuccio era comunist şi mi-a spus că făcuse războiul. Îl întrebasem dacă fusese soldat.

— Am fost în Germania, mi-a răspuns.

Atunci m-am gîndit la Carlotta, dacă mai trăia şi dacă i s-ar mai fi putut întîmpla să se trezească într-o dimineaţă ca mine la o fereastră din valea Salice în faţa copacilor acelora.

— Avem şi tramvaiul, a spus Becuccio.

A coborît să plătească şi n-am mîncat. Proprietarul, în izmene şi în vestă, s-a uitat la noi cînd am trecut fără să spună nimic. Eu gîndeam că întotdeauna lucrurile importante se petrec acolo unde n-ar putea crede o femeie. Un hotel mic şi nenorocit, o cameră cu lighean; cearşaf să te îngropi cu el. Afară, în primele raze ale soarelui, Becuccio fuma.

M-am întors la hotel singură. Nu eram obosită. Eram calină şi mulţumită. Becuccio mă înţelesese, nu insistase să mă conducă. Eram atît de mulţumită, că eram gata să-mi zic: „Pînă duminică mă voi întîlni cu el ori de cîte ori voi vrea“. Dar ştiam că nu trebuia să fac asta; şi gestul lui Becuccio de-a mă lua de bărbie şi de-a mă privi drept în ochi mă indispusese.

La hotel, Mariuccia, care mi-a adus să mănînc, a văzut patul nedesfăcut şi a căscat ochii. M-am gîndit ce mutră ar fi făcut de m-ar fi văzut cu o oră mai înainte. I-am spus că nu eram acasă pentru nimeni şi că doream să fac baie.

În dimineaţa aceea i-am telefonat lui Febo în *via* Po. Nu era acolo. A răspuns Becuccio. Mi-a spus „domnişoară“, cu *vocea* obişnuită. I-am spus să-i transmită cîteva lucruri lui Febo şi am fost liberă. Am căutat-o pe Momina la telefon: nu era acasă. Am căutat-o pe Mariella: se duseseră la o slujbă pentru o mare doamnă, rudă de-a lor, moartă de cîteva săptămîni. Ştiam biserica, era Crocetta.

Am pornit-o agale pe bulevardele ai căror copaci începeau să înfrunzească, şi mă gîndeam la boschetele din valea Salice. Am ajuns la Crocetta cînd slujba se sfîrşise; încă mai era plăcuţa alb cu negru şi prapurii mortuari pe faţada bisericii. Am citit numele scris pe tăbliţă, era o *terziaria*, adică pe jumătate călugăriţă. Un grup de fete şi de doamne discutau urcînd într-un uriaş automobil negru. Cineva îmi spusese că îngrăditura de fier care împrejmuia coloanele de la capătul scării fusese făcută din banii unei donaţii ca cerşetorii să nu pătrundă sub coloane. O femeie, aşezată cu un coş pe o treaptă, vindea violete.

Nu ştiu de ce m-am gîndit să intru. În biserică era frig şi în fund un paracliser stingea ultimele lumînări. M-am oprit şi am rămas în picioare lîngă un stîlp. Toate bisericile sînt la fel. Am simţit un miros de tămîie şi de flori veştede. M-am gîndit că şi preoţii se pricepeau să aranjeze mobilierul, dar ei nu se oboseau atîta: era mereu acelaşi lucru, oricum lumea venea.

Două femei au apărut din umbră: Rosetta şi mama ei. Ne-am salutat cu un gest; la ieşire au atins agheasmatarul şi s-au închinat. Mama purta blană şi un văl negru.

Afară ne-am salutat şi Rosetta m-a rugat s-o însoţesc pînă acasă, la doi paşi. Am vorbit de una şi de alta, mama m-a lăudat pentru magazin; în mînă avea cărticica neagră, de rugăciuni. În ciuda blănii, avea un aer de gospodină şi chiar cînd vorbea se mira de toate alea, ofta. S-au oprit în faţa porţii unei vilişoare acoperite de iederă.

— Poftiţi pe la noi, a spus mama, casa e mică, dar ne veţi ierta.

Rosetta tăcea; apoi a zis că mă conducea pînă la tramvai.

Mama a spus:

— Să nu întîrzii. V-o încredinţez.

Ne-am îndepărtat pe micul bulevard. Am cerut veşti despre Momina şi despre Mariella. Am întrebat dacă fusese multă lume la slujbă.

— Nu găsiţi că e nedrept, m-a întrebat Rosetta, să faci funeralii, botezuri şi nunţi în acelaşi fel? Înţeleg, cînd e vorba de căsătorie ori de naştere, sînt unii care se bucură şi vor să discute, dar cine moare ar trebui lăsat singur. De ce să-l mai chinuieşti?

— E cîte un mort care ţine la asta, i-am spus.

— Pe vremuri măcar pe sinucigaşi îi îngropau pe ascuns.

Eu n-am răspuns, mergeam. Pe urmă am spus deodată:

— Să nu-i tulburăm nici noi…

Cînd ne-am oprit la colţ am întrebat-o:

— Rosetta, îţi iubeşti mama?

— Cred că da, a mormăit ea.

— Pentru că mama dumitale te iubeşte foarte mult, i-am spus… Priveşte florile din pomul acela… Par ciucuri de tul alb…

În după-amiaza aceea l-am revăzut pe Becuccio. Se suise pe o scară ca să prindă un candelabru şi a vorbit aşa, de sus în jos, despre lampă.

L-am revăzut şi pe Febo şi am răsfoit nişte fotografii în salon, cînd mi-am dat seama că Becuccio intrase fără zgomot. Mi-a năvălit în faţă un val de sînge şi au început să-mi tremure genunchii.

— Ce e? m-am repezit eu.

Dar Becuccio mi-a spus liniştit că mă căuta cineva jos. Era Morelli cu nişte doamne care veneau să viziteze lucrările. I-am dat în grijă lui Febo şi am coborît să vorbesc cu electricienii. *Madame* putea să pice de la o zi la alta şi să se pornească fierberea inaugurării. Becuccio, tot urcînd şi coborînd pe scară, mi-a făcut cu ochiul, ca şi cînd ar fi spus: „Las’ pe mine“. Febo, Morelli şi doamnele au plecat repede, poftindu-mă la un ceai. Am refuzat, spunînd că rămîneam.

Am rămas să-l încerc pe Becuccio. În încăperile goale, unele în penumbră, altele luminate orbitor, mă aşteptam să-l văd în orice clipă apărîndu-mi înainte. L-am găsit însă la ieşire, punîndu-şi haina.

— Te duci acasă, Becuccio?

— Ah, aici sînteţi, a exclamat el. Beţi un vermut?

Am mers la cafeneaua de peste drum, unde intraserăm în prima zi. Casieriţa m-a privit ca şi atunci. Becuccio povestea că nu-l putea înghiţi pe Febo care, după ce-l pusese să refacă parchetul de trei ori, acuma zicea să schimbe firele şi să strice postamentele. A spus că oameni ca Febo cunoscuse pe vremea cînd era soldat: ofiţerii activi.

— O şti el meserie, a spus, că trebuie s-o ştie. Şi ăia ştiau meserie. Dar nu-mi place omul care risipeşte materialul…

Bînd vermutul am făcut un gest de înclinare, o urare din ochi şi Becuccio şi-a încruntat fruntea şi a zîmbit. Nu, nu era un copil.

Şi aşa, în seara aceea m-am întîlnit cu Momina şi Rosetta în sălile pictorilor, unde hotărîsem excursia la Saint-Vincent. Cineva expunea nişte tablouri, dar nu era nevoie să le priveşti. Noi trei ne-am aşezat în încăperea de jos, lăsînd lumea să se foiască pe lîngă noi. Feţele acelea îmi păreau toate cunoscute: erau aceleaşi din hoteluri, din saloane, de la paradele de modă. Pe nimeni nu interesa tablourile. M-am gîndit, fără să vreau, că pentru Rosetta şi Momina eu trebuie să fiu un tip cum era Becuccio pentru mine. Şi pe mine mă agasa cine risipea materialul. Rosetta şi Momina începuseră să vorbească despre muzică.

XXVI

Momina spunea că expoziţiile, concertele, teatrul sînt frumoase numai pentru că la ele se adună multă lume.

— Ia închipuie-ţi, spunea ea, că eşti singură într-un teatru, într-o sală de expoziţie…

— Cu toate astea lumea e cea care te plictiseşte.

— Tocmai, spunea Momina. Un concert, nişte actori, un balet nu plac totdeauna. Te duci numai cînd vrei să vezi oameni, să stai de vorbă. E ca şi cum ai face o vizită…

— Cu muzica nu se întîmplă aşa, a spus Rosetta. Cînd e vorba de muzică trebuie să fii singură. Cînd se dau la Torino concerte acceptabile…

Eu mă întrebam ce ar fi spus Becuccio. Dar era absurd chiar să mă şi gîndesc la aşa ceva. E de ajuns să stai împreună o noapte în pat cu cineva ca să-ţi dai seama că fiecare e făcut altfel şi merge pe alt drum decît al tău.

Am întrebat-o pe Rosetta:

— Într-adevăr îţi place muzica?

— Nu că-mi place, dar este, a spus ea. Este ceva. E poate doar suferinţă.

— Trebuie să fie ca şi cum ai picta, a spus Momina.

— Oh, nu, a spus Rosetta, a picta e o ambiţie. În schimb, cînd asculţi muzică te abandonezi…

Am zîmbit uşor în sinea mea. Cu toate cîte sînt pe lume, cu toate cîte ştiau şi aveau amîndouă, vorbeau despre muzică de parcă ar fi fost cocaină sau prima ţigară.

— Eu cred, a spus Momina, că artiştii nu suferă deloc. Îi fac să sufere doar pe cei care-i ascultă, dacă-i iau în serios.

— Alţii sînt cei care suferă şi se bucură. Întotdeauna alţii.

— Cine face vinul nu se îmbată, am zis şi eu. Asta vreţi să spuneţi?

— Tîrfele nu simt niciodată plăcere, a spus Momina.

Rosetta a tresărit şi ea.

— Cine-i mai tîrfă decît Nene? a continuat Momina. E inteligentă, are meseria în vîrful degetelor şi tot temperamentul pe care-l poate avea o sculptoriţă. De ce nu se ocupă numai de treaba asta? Dar ea, nu. Ea vrea să se îmbrace ca o fetiţă, să se îndrăgostească, să se îmbete. Într-o bună zi va face şi un copil. Şi-a pus masca asta. Crede că ceilalţi au s-o creadă.

— Eşti rea, a spus Rosetta.

— Momina are dreptate, am bombănit. Munca e lucrul important, nu aerele pe care ţi le dai.

— Nu ştiu ce e important, a spus Momina

Ne-a privit aproape surprinsă, cu ingenuitate.

— Mi-e teamă că nimic nu este important. Toate sîntem nişte tîrfe.

Am dus-o pe Rosetta acasă, cu automobilul şi la poarta vilei ea m-a întrebat din nou, neliniştită, dacă a doua zi voiam să iau ceaiul la ea. I-a spus şi Mominei.

Cînd am venit eu, Momina era acolo. Mama, într-o rochie liliachie de catifea, discuta cu o doamnă slabă care m-a primit cercetîndu-mă din cap pînă în picioare şi a început să se plîngă de fustele cu cute largi, spunîndu-mi că nu ştiu cine le şi strîmtase atît de repede. În asemenea cazuri eu spun întotdeauna că cine nu acceptă moda la timpul ei poartă lucrurile anul viitor, cînd s-au demodat. Atunci Momina s-a pornit şi ea să discute şi să glumească şi Rosetta m-a tras spre fereastră şi mi-a spus să nu-mi ies din fire, că femeia aceea era o ciumă.

Salonul era încăpător şi aerat, şi se vedea, fireşte, o altă mînă decît a mamei. Era împărţit în două părţi de o arcadă, într-o parte fotoliile şi mescioarele uşoare, în cealaltă o masă lungă şi lustruită, sub un candelabru şi o fereastră largă cu trei geamuri. Am întrebat-o pe Rosetta dacă locuiau acolo de mult. Mi-a spus că nu, că amintirea sa cea mai veche era casa din Montalto; ea se născuse în suburbia San Paolo, în apropierea fabricii, dar că apartamentul trebuie să fi fost distrus acum sau dărîmat.

— Poate doriţi să vedeţi grădina, a spus mama.

Rosetta a răspuns:

— Altă dată, acum încă n-a înflorit.

— Arată-i tablourile, a spus mama.

Ciuma aceea isprăvise cu moda şi a spus că şi la Torino se făceau lucruri frumoase.

— N-avem nevoie să veniţi dumneavoastră, cei de la Roma. Nu-i aşa, Rosetta? Ştim şi noi să croim şi să pictăm.

După ceai a plecat. Trebuia să mai facă o vizită. Mama a scos un suspin de uşurare, privindu-ne tandru.

— Oh, şi asta, a spus. Crede că face bine. Urît lucru să rămîi văduvă.

Am mers chiar şi în camera Rosettei, pe care am văzut-o în treacăt, albă şi luminoasă, cu o fereastră în fund. În coridor, Rosetta a deschis dulapul ca să-mi arate o rochie care, după părerea Mominei, i-o greşise croitoreasa. În dulap, atît cît s-a deschis uşa, am zărit un tul albastru-pal.

De fapt mi-a plăcut casa aceea. Probabil că mama ţinea la casă, biata de ea, aproape cît şi la fiică. Aveau o slujnică, ţărăncuţă, dar îmbrăcată în negru şi cu şorţuleţ: mama n-o lăsa să facă nimic, ne servea ea. Momina îşi scosese un pantof şi fuma absorbită, ghemuită în fotoliu.

La un moment dat a sosit tatăl; a intrat prudent, cu ochelarii în mînă şi pleoapele înroşite. Era un bărbat cărunt; toată viaţa lui era în mustăţi, avea trupul scurt şi puţin aplecat. Dar în fundul ochilor avea ceva care se întîlnea şi la Rosetta: privea încăpăţînat, cu nelinişte.

Momina i-a întins mîna din fotoliu, cu zîmbetul ei răutăcios. Mie mi-a mormăit ceva înclinîndu-se, soţiei i-a aruncat o privire. Era un om de modă veche, se înţelege, nu ca Morelli. În trecere i-a atins obrazul Rosettei, într-o mîngîiere, şi ea a ferit capul, numaidecît.

Ne-a spus că nu vrea să ne deranjeze, dar că-i făcea plăcere să mă cunoască. Eu eram cea care venea de la Roma şi conducea noua firmă? Cîndva Torino era cel care-şi deschide filiale la Roma.

— Se schimbă vremurile, a spus. Veţi vedea repede că la Torino nu-i uşor să te menţii. Pe-aici a fost războiul.

Vorbea sacadat, obosit, convins. Soţia i-a adus o ceaşcă de ceai. El a vorbit din nou:

— Cel puţin la Roma aveţi de lucru?

I-am spus că da. A privit împrejur:

— Trebuie să vă îmbrăcaţi, a spus. Aveţi dreptate. Lumea e făcută pentru voi.

Acum, stînd cu toatele în picioare, îl priveam cum ţinea ceaşca. Soţia, greoaie şi răbdătoare, în rochia ei de catifea liliachie, aştepta. Am priceput că era bătrîn, tolerat, şi că numai munca sa conta pentru femei. Am priceput că şi el ştia toate astea şi că ne era recunoscător că-l lăsam să vorbească.

XXVII

Rosetta mi-a spus că nu-l înţelegea pe tatăl său.

— Eu îl înţeleg, a spus însă Momina. E unul dintre bărbaţii aceia care purtau barbă pe vremuri. Într-o noapte o femeie i-a tăiat-o şi de atunci îşi petrece viaţa încercînd să se răscumpere.

— Totuşi a făcut o Rosetta, am spus eu.

— Probabil că nu ştia cum să facă să n-o facă.

Momina a încetinit, a oprit lîngă poartă şi nici una dintre noi nu s-a mişcat.

— Şi totuşi Rosetta îi seamănă, a spus. Nu ai fost o şcolăriţă strălucită, Rosetta? Pariez că tatăl tău e unul dintre cei care spun: „Dacă aş fi copil, aş lua-o de la cap!“

Rosetta a vorbit peste umărul meu:

— Toţi tinerii sînt proşti.

— Şi bătrînii, şi bătrînele, şi morţii. Toţi sînt greşit croiţi. Oh, Clelia, învaţă-mă cum să fac să cîştig nişte bani şi să fug în California. Se zice că acolo e viaţă adevărată.

— Crezi asta? a întrebat Rosetta.

L-am văzut pe Becuccio prin vitrină şi i-am făcut semn. A traversat porticul şi s-a aplecat peste portieră. În timp ce vorbeam cu el, Momina o întreba pe Rosetta de ce nu ne duceam pe deal. Becuccio mi-a spus că lăzile acelea nu sosiseră încă.

— Ai timp să faci o plimbare, a spus Momina.

Am pornit iar. Vedeam faţa Rosettei prin oglinda retrovizoare. Stătea tăcută, îmbufnată, îndărătnică. Uneori mă gîndeam că era tînără, tînără, o fetiţă din cele cărora li se zice: „Spune mulţumesc...“ şi lor puţin le pasă. Dacă stăteam să mă gîndesc, era groaznic s-o ţinem aşa, lîngă noi, şi să purtăm cu ea asemenea discuţii, groaznic dar şi ridicol, caraghios. Am încercat să-mi aduc aminte cum eram eu la douăzeci de ani, la optsprezece – cum eram în acele zile dinainte de-a mă încurca

cu Guido. Cum eram şi mai înainte, cînd mama îmi spunea să nu cred în nimic şi-n nimeni. Biata de ea, ce cîştigase cu asta? Aş fi vrut să aud sfaturile pe care tatăl şi mama le dădeau acestei unice fiice, atît de nebune şi de singure.

Momina m-a atins cu cotul luînd urcuşul de la Sassi. Atunci am înţeles că adevărata mamă, sora mai mare, sora cea pretenţioasă şi rea a Rosettei era chiar femeia asta, această Momina care dădea cu piatra şi nici măcar nu se ascundea – care, ca şi mine cu Becuccio, nu avea nimic de pierdut.

— Rosetta, am întrebat-o, dumneata nu ai alte prietene în afară de Momina?

— Ce însemnează o prietenă? m-a întrebat ea. Nici măcar Momina nu e prietena mea.

Momina, preocupată de curbe, n-a spus nimic. M-am gîndit atunci că în fiecare an cineva îşi rupe gîtul pe drumul acela spre Superga[1]. Mergeam cu viteză pe sub copacii înalţi. Cînd urcuşul s-a îndulcit am început să vedem de sus dealurile, valea, cîmpia în care era aşezat Torino. Nu fusesem niciodată la Superga. Nu ştiam că era atît de sus. În unele seri, de pe podurile Padului, Superga se vedea neagră şi împodobită cu o salbă de lumini, un colier prins cu stîngăcie la gîtul unei frumoase doamne. Dar acum era dimineaţă, era senin şi era un soare de aprilie care lumina tot cerul.

Momina spuse:

— N-am să mai fac asta.

Pe urmă a oprit în faţa unei grămezi de pietriş. Radiatorul scotea aburi. Am coborît şi am privit dealurile.

— E frumos aici, a spus Rosetta.

— Lumea ar fi frumoasă, a spus Momina venind în spatele nostru, de n-am fi noi.

— *Noi* sînt ceilalţi, am spus privind-o pe Rosetta. E de ajuns să nu te preocupi de ceilalţi, să-i ţii la distanţă şi atunci şi viaţa devine un lucru posibil.

— E posibil aici, a spus Rosetta, pentru o clipă, în timpul unei plimbări. Dar priveşte oraşul. E înspăimîntător. Trebuie să trăieşti cu toată lumea aceea.

— Nu trebuie cîtuşi de puţin să ţi-i bagi în casă, i-a spus Momina. Banii slujesc şi ei la ceva.

De-a lungul drumului era un gard viu şi un grilaj; mai încolo un boschet şi o uriaşă cisternă de ciment, o piscină plină cu apă pămîntie şi cu frunze. Părea părăsită: mai era încă scăriţa de fier ca să poţi coborî.

— A cui o fi vila asta? a întrebat Momina. În ce hal e!

— Uite, am zis eu, aş reface colţişorul ăsta şi aş invita pe cine mi-ar plăcea. Seara, aş coborî cu automobilul la Torino şi, dacă aş avea poftă, aş vedea pe cîte cineva. Aşa aş trăi să fiu în locul vostru. De-aş fi avut eu astea cînd eram tînără...

— Dumneavoastră aţi putea face aşa ceva, a spus Rosetta, mai bine decît noi. Poate că dumneavoastră v-ar plăcea.

— Nu se fac asemenea lucruri, i-am răspuns. E de ajuns să le ai în minte. Ca să-ţi umpli ziua trebuie să te mişti. Nu mai sînt chiar aşa de tînără să pot sta la ţară.

Momina a spus:

— Cînd vezi că nimic nu face două parale, ar trebui să ai totul.

— Dacă ţi-ar lipsi pîinica, am spus, ai cere mai puţin.

— Dar o am! a răspuns Momina ţipînd. Am pîinea asta! Ce pot face dac-o am?

Rosetta a spus că pînă şi călugării în mănăstiri renunţă la tot, dar la pîine nu.

— Toţi sîntem aşa, am spus. Întîi mîncăm, pe urmă ne rugăm.

Momina a dus maşina la cotitura care domina Torino, a decapotat-o şi ne-am aşezat înăuntru să fumăm. Era un soare cald, mirosea a iarbă şi a piele.

— Gata, a spus Momina, hai să luăm o gustare.

În după-amiaza aceea o telegramă m-a anunţat că a doua zi veneau cei de la Roma. Începea fierberea. Febo, firește, plecase cu treburile sale, şi n-a răspuns la telefon. M-am apucat de treabă cu Becuccio, am găsit doi decoratori, era întuneric bine cînd mai ciocăneam, încercam lumini, atîrnam perdele. Au venit şi lăzile; am făcut şi am refăcut o vitrină, fără pantofi în picioare, ca o vînzătoare. La opt, Mariella mi-a dat telefon ca să-mi reamintească de petrecerea din atelierul lui Loris. Am trimis-o la dracu' şi m-am întors să aranjez stofele, furioasă din pricină că ştiam că totul era o muncă inutilă, făcut aşa, ca să fie;

a doua zi *Madame* avea să refacă totul. Agenţia care trebuia să-mi trimită vînzătoarele a telefonat că abia luni putea să dispună de ele. Şi acesta era un timp irosit, pentru că de angajare se ocupa *Madame,* care vrea totul de-a gata ca pe urmă să facă după cum o taie capul. Docil, Becuccio alerga, telefona, desfăcea lăzi, fără să-şi piardă capul. La un moment dat (decoratorii apucaseră să plece) m-am trîntit pe o ladă şi l-am privit disperată.

Mi-a spus:

— De-o oră s-a terminat programul. Azi e sîmbătă.

— Ticălosule, îi zic, şi tu? Hai, du-te!

— Să mergem să mîncăm ceva, nu? m-a întrebat.

Am scuturat din cap, privind în jur. Atunci a aprins tacticos o ţigară şi a venit să mi-o pună în gură. Desfăcînd lăzile, se rănise la o mînă. I-am spus să se ducă să se dezinfecteze.

S-a întors cu o pungă cu portocale şi cu pîine. Am mîncat aşezaţi pe lăzi şi mîncînd am privit în jur şi am făcut bilanţul. Făcusem tot ce era posibil, mai trebuia doar ca Febo să-şi arunce o privire prin saloane şi să se facă curăţenie.

Becuccio a spus:

— Avem vreme să dăm măcar o fugă prin valea Salice.

L-am privit serioasă, apoi m-am strîmbat şi apoi i-am spus că lucrurile astea nu merg de două ori.

S-a apropiat de mine şi m-a apucat de bărbie. Ne-am privit aşa cîteva secunde. M-a lăsat şi s-a depărtat.

Atunci i-am spus:

— E o petrecere la un pictor. Vin fetele alea. Vrei să vii şi tu?

M-a privit o clipă, fix, cu un aer nedumerit. A clătinat din cap.

— Nu, stăpînă, mi-a spus. De un anumit nivel nu trec niciodată în sus. N-are rost.

Mi-a promis că a doua zi avea să-l caute pe Febo şi avea să mi-l trimită la hotel. M-a condus pînă la intrarea casei lui Loris şi a plecat fără să stăruie.

1. Suburbie a oraşului Torino, aflată pe colina cu acelaşi nume (n.tr.).

XXVIII

Bine că nu urcase şi Becuccio. Cînd am intrat înfofoliseră în negru o mîzgălitură de tablou pe un catafalc şi aprinseseră în jurul lui patru lumînări. Vorbeau despre Paris şi, fireşte, Momina spunea cîte şi mai cîte. Am întrebat ce se întîmplă. Nene, îmbrăcată în catifea roşie, mi-a spus cu dezinvoltură că Loris celebra moartea celei de-a doua perioade a ei şi că avea să ţină un discurs polemic. Dar hărmălaia era din cale afară şi Loris, ghemuit în pat, rumega ceva pentru sine, fumînd cu ochii închişi. Era mult fum şi multe figuri pe care nu le cunoşteam.

Erau de faţă bătrînul pictor care venise cu noi la Saint-Vincent, era mica doamnă îmbrăcată în atlaz, cea cu ochii libidinoşi, era acel Fefe de la balul mascat, era Mariella, blondă şi vorbăreaţă. N-am văzut-o numaidecît pe Rosetta; am găsit-o apoi fumînd la pervazul ferestrei, un pitic pe jumătate cocoşat sta în faţa ei, şi ea mîngîia un pisoi pe care-l ţinea în braţe.

— Ce mai faci? am întrebat-o. E al dumitale?

— A venit de pe acoperişuri, mi-a răspuns. Nu l-a invitat nimeni.

Atelierul era destul de aranjat; pe o măsuţă din apropierea chiuvetei se aflau platouri cu gustări şi dulciuri, sticle, cîteva pahare. Toţi cei din jur aveau cîte un pahar, pus pe podea sau în mînă. M-am gîndit că în ziua aceea Nene trebuie să fi muncit aproape cît mine, dar că pentru ea totul avea să ia sfîrşit odată cu noaptea.

Strigătele şi discuţiile care izbucneau arătau că cei de faţă erau deja luaţi. M-am ţinut deoparte şi nici măcar nu i-am salutat pe toţi, intrînd; am găsit unde să stau şi ce să beau şi mi-am sprijinit capul de zid. Vocea Mariellei s-a ridicat peste toate celelalte: vorbea despre un teatru de la Paris şi despre o balerină negresă care nu era Baker.

— Mîncaţi, mîncaţi, striga Nene preocupată.

Tînărul de la balul mascat a venit să-mi aprindă ţigara. Mă privea cu ochişorii lui.

— Şi cavalerul dumneavoastră? m-a întrebat.

— Nu sînt cal, i-am răspuns.

A rînjit ca şi atunci. Şi-a înfundat mîinile în buzunar, proţăpindu-se în faţa scaunului meu.

— Prea multe femei sînt aici, mi-a spus. Aş fi vrut să fi fost dumneavoastră singură.

— Nu, nu, i-am spus, dumneavoastră aveţi nevoie să vedeţi lume. De la lume se învaţă întotdeauna cîte ceva.

— Invitaţi-mă şi pe mine la atelierul dumneavoastră. Toţi vorbesc de el.

— Socotiţi-vă invitat. Eu vă consider un client.

Dar era prost, n-a ştiut să continue. A rînjit şi m-a întrebat dacă-mi plăceau pisicile. I-am spus că preferam lichiorurile. S-a dus să-mi toarne un păhăruţ, a făcut gestul de a-l duce la gură şi mi l-a întins.

— Beţi-l, beţi-l, dacă doriţi, i-am spus.

Pînă la urmă l-a băut.

Ascultam discuţia pe care cocoşatul o purta cu Rosetta. Era un copil bătrîn, cu faţa zbîrcită. Vorbea despre negrii din Tombolo. Îi spunea:

— Erau întotdeauna ameţiţi de lichioruri şi de droguri. Noaptea făceau orgii şi se tăiau cu cuţitele. Cînd murea o fată o îngropau în păduricea de pini şi-i agăţau de cruce chiloţii şi sutienul. Umblau goi. Primitivi autentici.

Rosetta netezea blana pisicii şi m-a privit de jos în sus.

— Se petreceau scene nebuneşti, spunea celălalt. Americanii făceau incursiuni, clar nu reuşeau să-i scoată din bîrlog. Trăiau în colibe de frunze. Dar nici în război nu s-au întîmplat vreodată asemenea lucruri.

Fefe a vorbit cu gura plină.

— Păcat că s-a terminat, a spus el. Ar fi fost o vilegiatură grozavă.

Cocoşatul l-a privit încremenit:

— Sînteţi scandalizat? l-a întrebat Rosetta. Au făcut altceva decît facem noi? Erau oameni mai curajoşi decît noi.

— Îi înţeleg pe negri, a pus Fefe, dar nu le înţeleg pe femei. Să trăiască aşa, în pădure…

— Mureau ca muştele, a spus cocoşatul. Şi bărbaţii mureau.

— Au fost omorîţi, a spus Rosetta. De frig, de foame, au fost împuşcaţi. De ce asta?

— Şi de ce nu? a întrebat cocoşatul rînjind. Furau. Se distrugeau între ei, se îndopau cu droguri.

Pisica a fugit din braţele Rosettei. S-a aplecat s-o prindă şi a spus:

— Aceleaşi lucruri se petrec şi la Torino. Unde e răul mai mare?

Dinspre pat veneau strigăte. Cineva aprinsese un păhăruţ de lichior şi striga: „Stingeţi lumina.“ Prin urletul fetelor s-a ridicat vocea Mariellei. Una dintre ele, mi se pare Momina, a stins într-adevăr lumina. A urmat o clipă de tăcere tulbure.

Am căutat-o numaidecît pe Rosetta în umbră. Mi s-a părut că ne întoarcem la noaptea aceea din camera mea, cînd ea stinsese lumina. Dar acum toţi spuneau: „Ce frumos e! Las-o aşa!“ Cele patru lumînări ale catafalcului şi flacăra albăstruie pe care cineva o pusese pe podea dădeau impresia că ne aflam într-o grotă. Atunci au strigat „Loris. Vorbeşte Loris“, dar Loris nu se mişca din pat şi Nene s-a dus să-l zgîlţîie şi începură să se certe. Eu vedeam cele două umbre agitîndu-se pe rînd, îl auzeam pe Loris înjurînd.

Se pare că nu veniseră prea mulţi dintre pictorii invitaţi şi el spunea cu grosolănie că nu făcea să ţină un discurs pentru noi. Frumuseţea e că toţi i-au dat dreptate şi s-au refăcut grupuleţele şi unii s-au aşezat pe jos. Au început iar să bea.

Mariella a venit lîngă mine şi m-a întrebat dacă mă distram. Mi-a spus să privesc catafalcul – ce mult semăna a teatru, ce suprarealist era – şi a început iar discuţia despre piesă. Noroc că Nene a venit după ea aproape imediat, ca să umble şi ea pe la invitaţi cu un platou.

Rosetta bea mult, era întunecată. Acum şedea într-un grup unde se afla şi Momina, la picioarele patului lui Loris, şi spuneau fleacuri, tăceau, hohoteau. În reflexele lumînărilor eu încercam să nu întîlnesc ochii lui Nene: îi văzusem umflaţi, simţeam că se apropie criza, că mînia ei creşte, deoarece

petrecerea se desfăşura anevoie. Nu-i rămînea decît să se îmbete, şi peste puţin avea s-o facă; dar mai spera să sosească vreunul să animeze totul.

Cineva spunea să plecăm, să luăm damigeana şi să ne ducem să ne aşezăm pe treptele Monumentului artileristului.

— Să mergem cu barca, a spus o fată.

— Să mergem la femei, a spus vocea spartă a unui băiat.

Toate acestea au provocat rîsul. A rîs şi Loris, din pat, cu pipa lui în gură.

— Şi noi, a spus o voce de femeie, să mergem la masculi.

Erau scîrbiţi şi stupizi. Sau poate era efectul acelui tablou al lui Loris, de care nu se ocupa nimeni. A început să vorbească bătrînul pictor, cu mustăţi chinezeşti:

— La Marsilia, spuse el, doamnele frumoase se duc la bordelurile din port şi plătesc ca să se ascundă după o perdea.

Eu mă gîndeam că s-ar fi cuvenit să mă duc să mă culc şi că a doua zi aveam o zi grea. Momina a spus:

— De ce să plătească? Ele fac o favoare acelor case.

Loris, Fefe, cocoşatul şi alţii au strigat că era frumos că le puneau pe femei să plătească. Nene a intrat în grupul nostru. Acum făceam un singur cerc în care intra şi pisica, pe genunchii Mominei. Cineva îmi pipăia şoldul. I-am spus să înceteze.

— Ascultaţi, a spus un băiat străin, pe care nu-l cunoşteam. Trecînd peste Pad ajungi în *via* Calandra. Şi ştim (m-a privit pe mine şi pe Momina cu un aer insolent) că o doamnă nu trece pe acolo cu plăcere. Ei, bine, hai să mergem acolo cu toţii. Bineînţeles, la cîrciumă. Pe geam se vede toată forfoteala de afară. Sînteţi de acord?

XXIX

Nene ne-a implorat să aşteptăm – poate mai venea cineva – să mîncăm, să cîntăm cu toţii. I-a spus lui Loris să nu fie porc. Vrea să bem, cel puţin, să aşteptăm miezul nopţii.

— Păi e miezul nopţii, i-a spus cineva. Nu vezi ce beznă e?

— Apoi ne întoarcem, a spus Mariella.

— Luăm şi pisica? a întrebat altcineva.

Ca să ieşim, cineva a aprins lumina şi toţi aveau figurile răvăşite. Le-am pierdut din vedere pe Rosetta şi pe Momina; s-a întîmplat să cobor cu cocoşatul şi cu Fefe. În josul scării era zarvă mare, se auzea tunînd vocea lui Loris. Eu mă gîndeam să plec, dar Fefe îmi spunea prostii şi nu le mai vedeam pe celelalte pe bulevard. Pînă la urmă i-am însoţit la localul de pe *via* Calandra.

Nu e chiar o străduţă şi aminteşte oarecum de *via* Margutta. Automobilul Mominei se şi oprise în faţa cîrciumii, şi înăuntru se auzea hărmălaia: lumea de la tejghea ne privea duşmănos. Se putea foarte bine ca noi să fi fost fetele din casa de vizavi, dar la ora aceea să venim toate împreună? Să cutreierăm cu clienţii după noi? Lucrurile astea eu doar mi le închipuiam, dar băieţii – chiar şi Loris – le spuneau cu voce tare. Mi-am dat seama că toate astea erau o glumă care-i distra pe băieţi şi că noi, femeile, căzuserăm de proaste. Nu înţelegeam cum picase Momina în plasă aşa iute. Dar Momina şi Rosetta se şi aşezaseră la măsuţele de tablă ruginită şi ne-am strîns roată în jurul lor; s-a aşezat apoi Mariella, s-a aşezat pictorul, s-a aşezat Nene. Pe măsură ce se mărea cercul, era din ce în ce mai greu să ne vorbim şi să pricepem ce căutam acolo. Patronul i-a deplasat pe doi omuleţi cu mustăţi, care beau într-un colţ, şi ne-a îngrămădit pe toţi lîngă lădiţele din lemn cîinesc, de la intrare.

Mai înainte, cînd intraserăm pe stradă – erau puţine felinare şi ferestre, e adevărat –, văzusem o tarabă şi omul în alb care

vindea nuga şi turtă de castane. Apoi mici grupuri de soldaţi, de băieţi care ocoleau o poartă, strigînd, şi în faţa porţii Fefe tuşise o dată. Era o poartă mare, prevăzută cu o fereastră cu geamuri, prin care abia se vedea, şi mi-a venit un miros de urină, de carbid şi de prăjelniţă, ce se simţea cîndva şi la noi acasă, seara.

În cîrciumă, Nene începuse numaidecît să se plîngă că de la locul ei nu se vedea strada. Nici unul dintre noi nu vedea strada, căci erau şi perdele la geamuri. Ca să vedem mişcarea de afară şi să putem observa ceva trebuia să stăm în picioare, la tejghea, şi chiar şi acolo să ne aplecăm, să privim prin uşă, chiar să ne mişcăm. Tipul acela cocoşat şi băiatul elegant, care ne aduseseră în cîrciumă, rîdeau între ei şi spuneau, împreună cu Loris, că o adevărată anchetă asupra vieţii aceleia putea s-o facă numai o femeie care să aibă curajul s-o trăiască. Mariella stătea ca pe jăratic. Rosetta tăcea, aproape beată, cu bărbia pe masă.

Patronul a vrut să ştie ce doream să bem. Localul avea tavanul jos, era căptuşit cu lemn, mirosea a vin şi a rumeguş ud. Fără zarva pe care o făceam noi şi discuţiile prosteşti ale băieţilor, ale lui Loris, era un birt obişnuit, cu oameni liniştiţi. Era chiar şi o fată după tejghea şi un soldat îi vorbea trăgînd cu ochiul la noi. Dintr-un moment într-altul ar fi putut să intre Becuccio.

În loc să răspundă patronului, ai noştri făceau gălăgie. Trebuie să spun că-mi era ruşine. Am încercat să găsesc ochii Mominei sau ai Rosettei, să le fac semn s-o ştergem. Dar Momina striga ceva, înfierbîntată, iritată de Loris. Rosetta nu răspundea privirilor mele. Nene dispăruse.

Au discutat, au discutat, voiau *marsala all' uovo*[1], spuneau că în asemenea ocazii se ia *marsala all' uovo.* Mica doamnă îmbrăcată în atlaz rîdea mai dihai decît băieţii, îi aţîţa, întreba unde era Nene, dacă nu trecuse cumva strada. Dacă ar fi fost posibil, ar fi intrat ea cu băieţii pe poarta de vizavi. Chiar aşa a spus. A aruncat chiar şi cîteva priviri soldatului.

Mă aşteptam la tot ce s-a petrecut după aceea. S-a întors Nene. S-a adus vin – vin negru, de butoi –, unii dintre noi au băut rachiu, alţii anason, alţii chimion. Loris a început să spună:

— Patroană (lui Nene îi spunea aşa). Patroană, să ne prezinţi şi nouă fetele. Astea pe care le avem sînt al dracului de puţine.

— Cine ştie, a spus Momina printre dinţi.

Rîzînd şi strigînd au început să spună că trebuiau să ne încerce, să facă proba, să se facă un punctaj. Atunci s-au pornit să discute care dintre noi ar fi o prostituată mai de soi; ca înzestrare morală şi corporală – a spus cocoşatul. A fost discutată chiar şi Mariella care, pînă la urmă, s-a aprins, şi a luat punctajul în serios. Aproape că s-a certat cu Momina. Dar bătrînul pictor a spus că toate eram de soi, că nu era decît chestie de moment şi de gust, şi criteriul trebuia să fie altul, tariful, localul unde am fi putut lucra.

Cineva a încercat să înşire numele unor cabarete şi varieteuri.

— Nu, nu, a spus cocoşatul, aici e vorba de dame adevărate.

Au continuat aşa o vreme. Pînă la urmă erau mai roşii la faţă băieţii decît Mariella. Pentru Rosetta n-au găsit plasament.

— Infirmieră, au conchis. Ingenuă pentru luptători.

Dar nu s-au oprit aici.

— Ne-aţi făcut poftă, au început să spună.

Acum Fefe era cel care şedea ca pe jăratic. Cîte unul se şi dusese pînă la uşă şi-şi plimba prosteşte privirea cînd la noi, cînd spre stradă. Momina s-a ridicat şi s-a dus şi ea în uşă. I-am auzit rîzînd şi ripostînd.

— Uite, uite, spuneau. Intră un bătrînel. Intră un grup.

— Rosetta, am întrebat-o cu răceală, dumneata te distrezi chiar atît de mult?

Rosetta avea ochii mai duşi în fundul capului ca oricînd, şi m-a privit cu un zîmbet pierdut. Nene, care se îmbrîncea ciorovăindu-se cu vecinul, îl pocni. Rosetta şi-a înfipt din nou coatele pe masă şi a spus:

— Mîine e o altă zi, nu credeţi?

Momina s-a întors de la uşă:

— Imbecilii, spunea. Idioţii. S-au dus.

Se duseseră Loris, cocoşatul şi încă unul. I-au spus şi lui Nene. Nene a ridicat din umeri, şi-a golit paharul şi a scos un creion. A scris pe masă: „Porc“. Ne-a privit cu neruşinare, rugătoare, beată.

De data asta a condus-o la closet Mariella, şi eu le-am spus pictorului, care zîmbea înţelegător, şi lui Fefe, să plătească nota. Pe urmă m-am urcat în maşină cu Momina şi Rosetta şi am plecat. Am coborît aproape numaidecît, la Porta Nuova.

1. Băutură alcoolică pe bază de vin alb, foarte tare (n.tr.).

XXX

A doua zi Becuccio mi l-a adus pe Febo în *via* Po. A fost o duminică goală, inutilă, fiindcă am pierdut dimineaţa îndreptînd, stingînd şi aprinzînd lămpile, şezînd apoi în fotolii şi fumînd ţigări. *Madame* nu venise. Aceeaşi poveste. I-am invitat pe Febo şi pe Becuccio să mănînce cu mine, la hotel, ca să pot fi astfel liniştită şi să mă odihnesc. S-au pornit că discute politică şi Febo spunea că în Rusia nu e libertate. Adică ce nu sînt liberi să facă? l-a întrebat Becuccio. De exemplu, spunea Febo, să clădească un magazin ca al nostru şi să-l mobileze după gustul nostru.

Becuccio l-a întrebat pentru cîtă lume era făcut magazinul nostru. Febo i-a răspuns că nu conta lumea, cu atît mai mult cu cît bunul-gust se găseşte la puţini. Becuccio l-a întrebat dacă noi doi, care conduseserăm lucrările, eram liberi să facem totul după capul nostru. Febo i-a răspuns că în Italia mai era încă posibil ca un artist să facă după capul lui pentru că patronii care plăteau trebuia să ţină cont de gustul publicului.

— Publicul însemnează lumea, i-a răspuns Becuccio, şi lumea nu importă fiindcă bunul-gust se găseşte la puţini. Atunci cine hotărăşte?

— Hotărăşte cel mai şmecher, a răspuns Febo.

Becuccio a spus că ştia foarte bine, dar că tocmai asta era prost.

A fost ultima dată cînd am vorbit cu el. A mai rămas puţin după ce a plecat Febo şi m-a întrebat dacă plecam la Roma. I-am spus că dacă trecea prin Roma să-mi dea un semn de viaţă. Nu mi-a cerut adresa de la Roma. A zîmbit, mi-a întins mîna (nu mai purta brăţara) şi a plecat.

Am stat singură toată ziua; m-am plimbat prin locurile copilăriei din *via della Basilica.* Acum piaţeta, porţile, cîrciumile mă speriau mai puţin. *Porta Palazzo* se chema acum *Piazza*

della Repubblica. Pe străduţele goale, în curţi, am văzut fetiţe care se jucau. Spre seară a început să picure, o ploaie curată care mirosea a iarbă, şi am ajuns pînă în piaţa *Statuto,* pe sub porticuri. Era un cinematograf. Am intrat în el.

Madame a sosit noaptea cu automobilul, cu soţul şi toţi ceilalţi. Întotdeauna fac aşa. M-au trezit cu telefonul, eu credeam că era Morelli, au dat hotelul cu susu-n jos, a trebuit să mă îmbrac din nou, să beau o cafea cu ei, să ascult povestea unei furtuni în Apenini. Cînd m-am băgat din nou în pat era ziuă; eram mulţumită pentru că acum nu mai trebuia să conduc eu.

Stînd aşa în acelaşi hotel cu ei, cu un etaj doar între noi, n-am mai avut o clipă de linişte. La masă, în *via* Po, în automobil eram întotdeauna cu cîte cineva. Mobilierul n-a displăcut patroanei; n-a găsit să spună altceva decît că scara nu avea preşuri şi, la un moment dat, a vorbit despre mutarea magazinului în *via* Roma. Apoi a plecat la Paris cu doi desenatori şi mi-a lăsat vorbă mie şi soţului ei să pregătim deschiderea pentru Paşte. Mi-am petrecut zilele dînd telefoane şi văzînd manechine, studiind programe şi făcînd pe secretara şi pe stăpîna casei.

A apărut din nou Morelli, au apărut tot felul de doamne care cereau preţuri convenabile, favoruri, slujbe pentru fine de-ale lor, pentru cunoştinţe. La o recepţie, la hotel, le-am revăzut pe Momina şi pe Mariella.

Apoi *Madame* s-a întors de la Paris cu nişte modele şi cu Febo. Blestematul ăsta se dusese de capul lui după ea, o fascinase, o convinsese să alcătuiască o trupă de revistă care să prezinte modelele. Au început să-şi facă apariţia la hotel şi în *via* Po muzicieni şi impresari; mi se părea că nu mai sîntem la Torino; bine că era de ajuns să se pună la cale o treabă ca a doua zi să se plănuiască cu totul altceva, şi atunci am lăsat baltă totul şi mi-am petrecut zilele în atelier.

Într-o zi mi-am zis: „Ce-o fi cu Rosetta?“ şi am telefonat Mominei.

— Vin la tine, mi-a răspuns, nu ştiu ce să-ţi spun. Proasta aia iar s-a omorît.

Am aşteptat cu sufletul la gură maşina verde. Cînd am văzut-o lîngă trotuar, am ieşit din magazin şi Momina a trîntit portiera, a traversat porticul şi mi-a spus:

— Ce grabă!

Era elegantă. Purta pe cap un basc cu pană. A urcat cu mine într-un salonaş.

— Lipseşte de acasă de ieri. Am căutat-o acum o jumătate de oră la telefon şi slujnica mi-a spus că e plecată în excursie cu mine.

Nu era nici o îndoială. Nici Mariella, nici Nene nu o văzuseră. Momina nu avea curaj să-i telefoneze mamei.

— Mai speram să fi fost cu tine, a bîlbîit ea strîmbîndu-se.

I-am spus că ea era vinovată, că şi dacă Rosetta nu se omora, tot ea era vinovată. Nici nu ştiu ce i-am mai spus. Mi se părea că am dreptate şi că mă pot răzbuna. Am obrăznicit-o de parcă ar fi fost sora mea. Ea privea în jos la covor, şi nu încerca să se apere.

— Mă irită că toţi cred că eu am împins-o.

I-am telefonat mamei. Nu era acasă. Atunci ne-am apucat să cutreierăm cu maşina pe la magazinele şi bisericile unde s-ar fi putut duce. Ne-am întors la vilă de unde voiam să telefonez tatălui. Dar n-a mai fost nevoie. În timp ce coboram din maşină am văzut-o pe mamă, greoaie şi mohorîtă, pe sub copacii micului bulevard.

Toată ziua aceea, în tovărăşia celor doi bătrîni care plîngeau în hohote, am dat telefoane, am aşteptat, am alergat la poartă. Mi se părea că fusesem surdă şi oarbă, îmi reveneau în minte cuvintele, strîmbăturile, privirile Rosettei, şi îmi dădeam seama că ştiusem, ştiusem întotdeauna ce-o să se întîmple, şi că nu mişcasem un deget. Dar pe urmă îmi spuneam: „Putea cineva s-o împiedice?“ şi adăugam: „Măcar să se fi dus undeva cum te-ai dus tu cu Becuccio“ şi iar îmi veneau în minte strîmbăturile ei, cuvintele, privirile.

Apoi a început să vină lume. Toţi spuneau: „Au s-o găsească. E chestie de timp.“

A venit Mariella, a venit maică-sa; cunoscuţi şi rude; a venit cineva de la chestură. În salonul spaţios, sub marele candelabru, părea că se ţine o recepţie, şi toţi se întrebau cum

se poate oare ca cineva care are atîta nevoie de viaţă, ca Rosetta, să vrea să moară. Cineva a spus că sinuciderea ar trebui interzisă prin lege.

Momina vorbea cu toată lumea, tăios şi curtenitor totodată. S-a găsit chiar şi una care să-mi vorbească despre munca mea, interesîndu-se cînd se deschide magazinul. Alţii, prin colţuri, au început să-şi dea cu părerea despre povestea Rosettei. Nu mai puteam rezista. Şi *Madame* mă aştepta.

Toată seara mi-au stăruit în minte ochii pierduţi ai mamei, figura prostită şi sălbatică a tatălui, şi nu mă puteam reţine să nu mă gîndesc că semăna cu Rosetta. Momina, care trebuia să-mi telefoneze, n-a dat nici un semn de viaţă. Eram într-o discuţie cu desenatorii şi cu Febo. M-am ridicat şi m-am dus la telefon.

Slujnica mi-a spus plîngînd că domnişoara fusese găsită. Moartă. Într-o cameră de închiriat în *via* Napione. Pe urmă a venit la telefon Mariella. Mi-a spus cu voce gîtuită că nu era nici o îndoială. Momina se dusese împreună cu alţii s-o recunoască. Ea nu, nu putea, ar fi înnebunit. O aduceau acasă. Se otrăvise din nou.

La miezul nopţii am aflat restul. Momina a trecut pe la hotel cu automobilul şi mi-a spus că Rosetta era acum acasă, întinsă pe pat. Nici nu părea moartă. Doar buzele i se umflaseră puţin, ca şi cum ar fi fost îmbufnată. Ciudăţenia era că-i venise ideea să închirieze un atelier de pictor, în care adusese un fotoliu – nimic altceva – şi că murise aşa, în faţa ferestrei care dădea spre Superga. O dăduse de gol o pisică: era în cameră cu ea şi, a doua zi, mieunase şi zgîriase la uşă pînă-i deschiseseră.